

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

III. évfolyam – 2008. november

ADY ENDRE ISMERETLEN LEVELE

NYÁRI MŰVÉSZTELEPEK

***VITAIRAT A III. DEBRECENI NEMZETKÖZI
MŰVÉSZTELEPRŐL***

MEDGYESSY-DOKUMENTUMOK

BÁRÁNYKÖNNYEK

– folytatásos regény, IV. rész

VITÉZ FERENC

**irodalmi és művészeti
folyóirata**

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC

folyóirata

Debrecen, III. évfolyam; 2008. november (19. kötet)

A TARTALOMBÓL

(Részletes tartalomjegyzék az utolsó oldalon)

Vitairat a Debreceni Nemzetközi Művésztelepről (879)

„Kedves Abelovszky Margit...” Ady Endre ismeretlen levele (894)

„Debrecennek tőlem semmi nem kell” – adalékok Medgyessy Ferenc debreceni és hortobágyi kapcsolataihoz (908)

Turcsányi Béla Szabó Magda-portrékiállítása (922)

Báránkyönnyek – folytatásos regény; IV. rész (930)

A KÖVETKEZŐ SZÁM: **Néző • Pont Kalendárium 2009**

Írja, szerkeszti és kiadja:

VITÉZ FERENC

4027 Debrecen, Füredi út 67/B. fszt. 2.;

telefon: 20/ 965–2921; e-mail: ferko24@freemail.hu

Nyomta: ONIX Nyomda Kft.; felelős vezető: Dr. Karancsi János.

Kötészet: Kapitális Kft.; tulajdonos: Kapusi József.

ISSN 1788–8034

A folyóirat árus forgalomba nem kerül. Megjelenik 800 példányban.

Megtalálható a könyvtárak olvasótermeiben (Debrecenben és Hajdú-Bihar megye városaiban, a debreceni középiskolák könyvtáraiban); Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén,

Heves, Szolnok–Jász–Nagykun, Békés, Bács–Kiskun, Nógrád és Somogy megye egyes múzeumaiban, közintézményeiben; határon túli magyar művelődési intézményekben.

Fellapozható a *Medgyessy Ferenc Emlékmúzeumban* (Erdélyi Mártánál, a Déri Múzeum Baráti Köre szervezőjénél), a *Déri Múzeumban*, a *Debreceni Művelődési Központban és egységeiben* (Belvárosi, Homokkerti, Újkerti, Józsei, Kismacsi Községi Ház, Debreceni Mű–Terem Galéria, Tímárház–Kézművesek Háza, Amerikai Kuckó), a *DEOEC Közművelődési Titkárságán* (Cserép Zsuzsánál), a *Holló László Galériában*, a *Misztika Galériában*, a *Havrics Galériában*, a *Koncz Művészeti Galéria Kft. Cívís Art képzőművészeti központjában*, a *Fókusz Könyvtárházban*, az *Alternatív Könyvesboltban*, a *Trombitás Sörözőben*, a *Pulykakakas Űzlet- és Irodaház Latinovits Kávézójában*, a *főtéri Korzó Kávézóban*, a *SULISZERVIZ Oktatási és Szakértői Irodában*, illetve egyes képzőművészeti események helyszínein.

A folyóirat korábbi számaiból a Lícium Médiaportálon olvashatnak: www.licum.hu
(az idei esztendő folyóiratkötetivel való frissítés folyamatban van)

Köszönet a folyóirat támogatóinak!

A Néző • Pont főtámogatója:

DEBRECEN MEGYEI JOGÚ VÁROS ÖNKORMÁNYZATA
DR. KARANCSI JÁNOS és KOSZORÚS ERIKA (Onix Nyomda Kft.)
OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS MINISZTERIUM
DEBRECENI MŰVELŐDÉSI KÖZPONT
KAPUSI JÓZSEF (kötészet: Kapitális Kft.)
TÓTH GÁBOR – KARTONPACK Rt.

Méliusz Juhász Péter
Megyei Könyvtár és
Művelődési Központ

MÁJER ISTVÁN

(M. Nyomdaellátó–Papír Kft.)

SIPOS LÁSZLÓ

Pulykakakas Üzlet- és Irodaház

BOROS JÓZSEF – Debrecen

HUPUCZI LÁSZLÓ; CÍVIS HOTELS Zrt.

DÉRI MÚZEUM BARÁTI KÖR

ERDÉLYI MÁRTA

GERGELY ATTILA – Színpóráz Kft.

HAVRICS MIKLÓS – Havrics Galéria

Özv. HOLLÓ LÁSZLÓNÉ MAKSA OLGA

Dr. JUHA ENIKŐ művészettörténész

KÖLCSEY FERENC REFORMÁTUS

TANÍTÓKÉPZŐ FOISKOLA

KONCZ SÁNDOR

– Debreceni Kortárs Művészeti

Közhazsnú Alapítvány

MÉLIUSZ MŰVELŐDÉSI KÖZPONT

NYÍRADONY VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

HAJDÚHADHÁZ Város Önkormányzata

HORVÁTH LAJOS

HBZ Kft. és HBZ Galéria

DR. KÖVÉR JÓZSEF szobrászművész

MAJOROS LÁSZLÓ – Misztika Galéria

MAKSAI JÁNOS festőművész

MÁTÉ LÁSZLÓ kulturális menedzser

DR. MATICSÁK SÁNDOR nyelvész

PAPP GYULA ezredes

PÉTER GÁBOR – Péter Képerkeztetés

és Holló László Galéria

SER–MÜLLER Kft.

Dr. SZÓKE KÁLMÁN – Berettyóújfalu

VÁR GALÉRIA – KISS ÁRPÁD

VOJTINA BÁBSZÍNHÁZ – Debrecen

ALMÁSI ISTVÁN (Debrecen); **ÁDÁNY LÁSZLÓ** (Csokonai Ház); **ANDICS ÁRPÁD**

(fotóművész); **CSERÉP ZSUZSA** (népművelő); **DAVID BEERI** (festőművész); **JLD. Kft.**

(Budakeszi); **JÓZSÁNÉ BÍRÓ MÁRIA** (fagott–művész); **KERÉKYÁRTÓ KÁLMÁN** (költő),

KOROMPAI BALÁZS (muzeológus); **KÓNYÁNÉ TÓTH MÁRIA** és **MOLNÁR CSABA**

(Suliszerviz); **NAGY KRISZTINA** (régioigazgató); **NÉMETH JENŐ** (Fókusz Könyvtárház és

Galéria); **NÉMETH RUDOLF és neje** (Hosszúpályi); **DR. RAB FERENC** (ügyvéd); **SÓVÁRI**

GABRIELLA (Korzó Kávézó és Édesség); **SZÉKELY TIBORNÉ** (Debrecen);

dr. Barta Erzsébet, Bresnyánszky Lászlóné, dr. Csernák Gábor, Csohány János és neje,

Dezső Péterné, Farkasné Kovács Pirooska, Holló Ila (festőművész), Háló Magdolna,

Farkasné Kovács Pirooska, Jaszovics Gizella, Kármán József, Katharina Leitner

(festőművész), Korompainé Mocsnik Mariann (múzeumpedagógus), dr. Kovács Anna,

Láposi Terka (képzőművész), Leposa Istvánné, Major Béla, dr. Major Józsefné, Márián

Katalin, Máriási Ágnes, dr. Márton Gyula, Mester József, Nagyné Kiss Katalin, Nagy

Zoltán, Nagy Zoltánné, Nyíri István és neje, dr. Ötvös László (költő, Biblia–kutató), Palcsó

Juliana (festőművész), Polgár Sándor, Rácz–Fodor Sándor, dr. Ráthonyi György, Rózsa

János, R. Poncez Mária, dr. Rózsa Jánosné, Szabó Sándorné, dr. Szilágyi János, Tamás–Kis

Andrásné, Tóth Lászlóné, Tóth Lenke, Vántsa Zoltán (költő), Virág Sándor,

*Szabó Magda az Aranybika teraszán
Turcsányi Béla olajfestménye*

(A kép szerepelt az Aranybika Galériában október 5-én nyílt Szabó Magda-portrékiállításon, s a művész ajándékaként került a szálloda Szabó Magda-szobájába)

25. IDÉNY: A HORTOBÁGYI NEMZETKÖZI MŰVÉSZTELEP CÍVIS TAGOZATA HAJDÚSZOBOSZLÓN

Ha csak a nyári művésztelepi idényeket számítanánk, az idén május 25. és június 8. között a hajdúszoboszlói Cívis Hotel Délibábsban rendezett kéthetes alkotói kurzus még csak a 14. lenne a sorban, ám az alapító Cívis Hotels Zrt. 1997 novemberében óta rendszeresen szervez téli idényeket is, ezért a mostani egy fajta jubileumnak volt tekinthető, hiszen a 11 novemberi–decemberi alkalmat is hozzászámítva, a nyáron a 25. idényét ünnepelte a telep, mely bár önállóan indult, a Kuratórium 2001. évi újjászervezését követően a Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep Hajdúszoboszlói Cívis Tagozataként működik.

A harminc meghívott magyar és külföldi művészből 26-an tudták elfogadni az invitációt (a törzstagok mellett most is fedeztünk fel újabb neveket az alkotók között), akik ezúttal a balassagyar-

mati Réti Zoltán festőművész telepvezetése mellett folytatták a munkát.

Ez volt egyébként a harmadik olyan időszak, amikor a Torok Sándort felváltó Madarász Gyula erről a funkcióról való lemondása után mindig más alkotóra bízta a Kuratórium a művészeti vezetést, s a tervek szerint a télen Hézső Ferenc hódmezővásárhelyi festőművész kapja meg ezt a feladatot. Réti Zoltán tulajdonképpen az ünnep mellé járó elismerésként is kapta a megbízást, hiszen az idén májusban ünnepelte 85. születésnapját.

A művésztelepnek konkrét célprogramja nem volt, habár az alapító most is a felkért művészek névsorának összeállításával együtt fogalmazta meg, hogy a hortobágyi hagyományokat követve, külön is örülne a figurális alkotásoknak – ami persze (a telep anyagát szemlélve

A Cívis művésztelep tagjai – és a családtagok

legalábbis ez tűnt föl) a modern megfogalmazásokat sem zárta ki, hiszen szép számmal találkoztunk úgynevezett figurális absztrakciókkal a kínálatban.

Az alkotónapokat a Debrecenben tett tanulmányi tárlatlátogatások színesítették, a művészeti programok között szerepelt például a Modern Aba Novák- és Kepes György-kiállításának, a belvárosi galéria Fúzió című tárlatának és Varga József grafikusművész Mű-Terem Galériában rendezett kiállításának a megtekintése; de a művészek Hartung Sándor tárlatát is megnézték a Kölcsény Központ galériájában, valamint a Cívis és a Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep korábbi anyagaiból szintén egy összeállítás fogadta a teleptagokat az Aranybika Galériában.

A Déri Múzeummal való együttműködésnek köszönhetően egyre többször nyílik mód arra is, hogy a tavaszi hortobágyi, illetve a nyári és téli hajdúszoboszlói művésztelepek idején olyan alkotók önálló kiállítására látogathatnak el, akiknek éppen az időben van nyitva új tárlatuk, vagy a telep idején rendezik a megnyitót.

Korábban a Déri Múzeum Zoltai Lajos-termében Gaál András és Simon Endre székelyföldi festőművészek mutatkozhattak be, s a mostani idény előtt

tíz nappal nyílt meg a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum Kortárs Művészeti Galériájában a bajai B. Mikli Ferenc és a váci (egyébként szintén Erdélyből származó) Balázs Imre közös tárlata.

S a Déri Múzeum programjai között olvashattuk, hogy novemberben a telep egy másik tagjának, a Debrecenből indult, Pomázon élő s alkotó Ásztai Csaba festőművésznek lesz egyéni kiállítása.

*A Prágából érkezett
Ladislav Hudný
festménye*

*Lent: a szabadkai
Gyurkovics Hunor
B. Mikli Ferenc és
Balázs Imre debreceni
kiállításán*

Fotó:
H. Csongrády Márta

Ásztai Csaba: Egyedül (o. v., 70x50)

Jobbra fent: H. Csongrády Márta felvétele (itt mutatta be először a közönségnek esős városkép-fotográfiát)

Éles Csaba esztéta, Réti Zoltánnal, Hupuczai László elnök-vezérigazgató B. Mikli Ferencsel beszélget
Fent: a záró kiállítás egy részlete

Komiszár János akvarellje

A Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep Cívis Tagozata 25. (avagy 14. nyári) idényén a következő alkotók dolgoztak:

Magyarországról Ásztai Csaba, Balázs Imre, Ikafalvi Farkas Béla, Komiszár János, Maklár Kálmán, B. Mikli Ferenc, Nagy Előd, Réti Zoltán, Sipos Zsófia festőművészek, H. Csongrády Márta fotóművész (ő látja el a művészeti titkári feladatokat is);

Erdélyből Balási Csaba fotóművész, Sz. Kovács Géza festőművész;

Ukrajnából Alekszandr Fedoruk, Olga Figol, Olesz Figol, Földessy Péter, Ivancsó András, Kopriva Attila, Borisz Kuzma, Micska Zoltán, Micska-Lefcsenko Julianna festőművészek;

Vajdaságból Gyurkovics Hunor, Torok Melinda festőművészek;

Izraelből Mosche Green festőművész; Ausztriából Harald Gramberger fotóművész; Németországból Mekker Márta festőművész.

Dokumentum

*1982-ben
a Hortobágyi
Alkotótáborban:
Hézső Ferenc,
Égerházi Imre,
Bod László,
Torok Sándor és
Maghy Zoltán
festőművészek*

*(közülük ma már
csak a 70 éves
Hézső Ferenc él)*

45 ÉVES A HAJDÚSÁGI NEMZETKÖZI MŰVÉSZTELEP

1964 óta működik folyamatosan a 1963-ban alapított Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep Bősörményben. Az idén július 3–23. között a 45. nyári idényét rendezte meg. Régi hagyomány, hogy a telepnyitó ünnepségen az előző idény Káplár Miklós-díjas művészenek önálló kiállítását is bemutatják – most Krajcsovics Éva festőművész tárlatát ajánlották az érdeklődők figyelmébe. A záró kiállításon a legújabb alkotásokat szemléljük, s ezúttal 23 magyarországi, határon túli magyar és külföldi művész mutatta be az idei telepmunka eredményét a Sillye Gábor Művelődési Központban, ahol kiosztották a 2008. évi nívódíjakat és a Káplár-díjról is döntött a dr. Nyakas Miklós által vezetett kuratórium.

2008-ban a következő festő-, képző- és fotóművészek dolgoztak a művésztelepen:

Aknay János (Szentendre)
Bíró Eszter (Debrecen)
Vlado Bronisevsky (Lengyelország)
Banu Cansever Schmid (Anglia)
Fekete Tibor (Ukrajna)
Füzes Gergely (Budapest)
Oleg Gocsev (Bulgária)
Kopócsy Judit (Budapest)
Krajcsovics Éva (Budapest)
Lukács Gábor (Debrecen)
Magyar József (Budapest)
Kirsi-Marja Moberg (Finnország)
Orosz Annabella (Románia)
Pap Gitta (Budapest)
Pálnagy Balázs (Hajdúböszörmény)
Antti Raatikainen (Finnország)
Rékasi Attila (Derecske)
Süttő Róbert (Budapest)
Sztójka Viktória (Sárospatak)
Frantisek Turcsányi (Szlovákia)
Vinczeff László (Románia)
Tarciso Viriato (Brazília)
Wrobel Péter (Budapest)

(Fotó: Horváth Tamás)

Igazi összegzésre majd öt év múlva a fél évszázados jubileum ad alkalmat, de egy ehhez szóló vázlatban mindenképpen szólni kell például arról is, hogy a telep milyen művészetpolitikai célokat vállalt és teljesített a különböző időszakokban, vagy hogyan alakította ki önál-

ló szellemiségét, ami az értékképzésben az egyik legfontosabb elem.

A hajdúböszörményi ugyanis ma az ország legrégebbi, folyamatosan működő nyári képzőművésztelepe, s az első között kapcsolódott be az 1960-as évek elején indult szimpózium-mozgalomba.

Ennek hátterében ott voltak az úgynevezett rendszerkonszolidációs törekvések (a kollektív művészeti alkotómunka, a műhelymunka, az együtt gondolkodás, a problémamegoldás csoportos kezelésének modellértékű fölvetése), de Sümeghy György művészettörténész arra is felhívta a figyelmet, hogy az együttes föllépésnek megvoltak az önvédelmi-reflex-motívumai, s mellette a szociáloromantikus idealizmus is működött – ilyen volt az eltúlzott hit a közös munka vagy az együttes föllépés erejében.

Aknay János: Festőangyal

A Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep azonban hamar leszámolt ezekkel az ideákkal: „a progresszivitás, a kísérletezések, bizonyos avantgárd törekvések gyűjtőhelye tudott lenni úgy, hogy egyúttal az ellenzékiiséget, a kor hivatalos művészetével konfrontáló attitűdöt is természetesen tudta vállalni”.

(Tíz évvel később a Hortobágyi Nemzetközi Művésztelepet bizonyára azért is

állíthatták le hatalmi szóval az 1976-os második kurzus után, mert elegendőnek vélték egy, a hatalommal szemben – a művészet saját eszközeivel fellépő – csoportot...)

Böszörményben ráadásul még azt is értették a korszerű nemzetköziség alatt, hogy a külföldi művészeket a szocialista blokkon kívüli országokból is meghívták, s egyúttal (a hivatalos felfogással eltérő módon) a magyar művész fogalmát kiterjesztették a szomszéd országokban dolgozó, s magukat magyarnak valló művészekre is.

S az önálló szellemiség egyre markánsabban körvonalazódott, és az első 25 év elteltével már egyértelműen megfogalmazható volt, hogy a műhely egyik legfontosabb tulajdonsága lett a szellemi nyitottság. Lázár Imre (aki Kurucz D. István művészeti vezetése mellett a szervezési feladatokat vállalta) úgy írt erről 1989-es értékelésben, hogy a művésztelepnek „éppen a toleranciájával, a koncepciók egymásmellettségével, az elképzelések szabad érvényesülésével” sikerült vonzóerőt teremtenie.

Bíró Eszter: Proculus házának átriuma

A nyitottság és a tolerancia megfigyelhető ma is, hiszen például a hagyományos tájábrázolás ugyanúgy jelen van a természetben, mint a posztavantgárd ki-

sérletek sora vagy éppen az akciófestéssel rokonítható jelenségek köre.

A hagyomány és az újítás együttes jelentkezése a felfogásokban a művésztelep-vezetők (valamint szervezőtitkárok) névsora alapján is körvonalazódik:

Hajdú Endre és Szabó László (1964); Bíró Lajos és Zilahy György (1965); Bíró Lajos és Szilávik Lajos (1966); Nagy Ernő (1967); Székelyhídi Ágoston (1968–1975); újra Bíró Lajos és Szabó László (1976); Csohány Kálmán és Szabó László (1977–1978); Csohány Kálmán és Lázár Imre (1979); Kurucz D. István és Lázár Imre (1980–1990); Burai István (1991–1998); majd Marczin István.

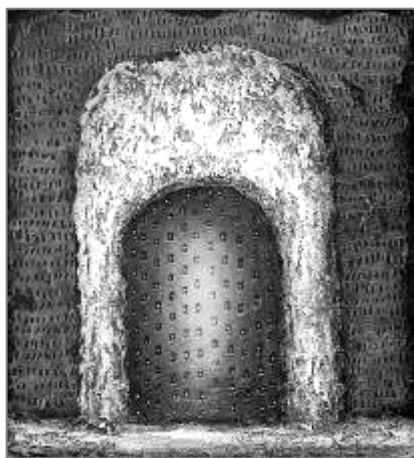
Látható, hogy korábban is voltak a vezetők és szervezők között alkotó képzőművészettel nem foglalkozó személyek, s Marczin István ma egyértelműen a menedzser-típusú vezetést képviseli. Az alkotómunkába semmilyen módon nem szól bele (a művészek meghívásáról a kuratórium dönt), nem kíván tehát egyetlen mértékadó irányzatot érvényesíteni a művésztelepi munkában, helyette – az „idéymunkán” túl – a hazai és nemzetközi megjelenések különböző formáiról és fórumairól gondoskodik, s ennek a munkának látható (és látványos) eredményei vannak: a válogató csoportkiállítások nemcsak Magyarországot és Európát járták és járják végig, hanem megjelennek a tengerentúlon is.

Azért a hangsúly mára mégis a kortárs tendenciák erőteljes képviseletére helyeződött, melyben a kísérletező útkeresések dominálnak. Ez bár nem feltétlenül találkozik az azonnali megértéssel – igaz, a böszörményiek edzésben vannak, és lassan kialakult egy műértő és műpártoló közönség –, jól tükrözi a nemzetközi tendenciákat, s ami rokon-szenves: nem törekszik kizárólagosságra és a kirekesztésre, az egyedülként érvényes kifejezés privilégiumára.

Vinczeffy László: *A vörös titok*

Évek óta a látványos programok közé tartozik a nyilvános akciófestészet – a közönséget ezzel is közelebb kívánják a művészethez (s a művészekhez) hozni –, sikeresen működik a *Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep Nemzetközi Kortárs Képzőművészeti Szabadegyeteme*, s ezzel a szó valódi értelmében teljesíteni tudja a szimpózium-mozgalomra vonatkozó elvárásokat is.

Az idén dr. Nyakas Miklós történész *Reneszánsz emlékek feltárása a főtéri templomban* címmel tartott előadást; Szemadám György festőművész, író az egyéni kifejezésben is tetten érhető művészeti kapcsolatokról beszélt. Székelyhídi Ágoston művészeti író a 45 éve alakult Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep történetét tekintette át; Lóska Lajos művészettörténész Csohány Kálmán grafikusművész életművére emlékezett; Hudra Klára művészettörténész *Aktuális trendek a kortárs magyar képzőművészetben* címmel tartott előadást. Zepeczaner Jenő múzeumigazgató a székelyudvarhelyi múzeum és képtár kortárs képzőművészeti szerepét elemezte; Varjasi Imre levéltári igazgató Hajdúböszörmény építészeti örökségét tekintette át 1860–1911 között. Nagy

Miklós Kund a marosvásárhelyi dr. Bernardy György Közművelődési Alapítvány tevékenységét ismertette; Maghy Zsolt az édesapa, a művésztelep egyik alapítója, Maghy Zoltán szellemi-művészeti hagyatékáról szolt, s Barta Árpád múzeumigazgató a Brassói Szépművészeti Múzeumot mutatta be.

A résztvevők itt vehették kezükbe az első kötetével nemrég jelentkezett Papp János hajdúböszörményi költő és Szilágyi Imre gra-

fikusművész *Metszetek* címmel megjelent bibliofil kiadványát Varga Gábor díszkötésében.

Székelyhidi Ágoston összesítéséből azt is tudjuk: a művésztelep 45 éves fennállása alatt a világ 27 országából 510 meghívott művész dolgozott itt, másik ötszáz kiállításai szintén a művészkolóniához kapcsolódnak.

XII. HAJDÚ-BIHARI GRAFIKAI MŰVÉSZTELEP DERECSKÉN

Az 1996 őszén alapított grafikai művésztelep 12. idényét rendezték meg Derecskén.

A telepnyitó tárlat Bényi Árpád emlékkiállítás volt (a szakma számára is meglepetést jelentett a két éve elhunyt művész grafikai hagyatéka – szeptemberben a Józsei Községi Ház állította ki e műveket).

Papp Károly grafikusművész munka közben (Fotó: Varga József)

Jobbra: egy frissen lehúzott rézkarc az Egyenes labirintus című ciklusból

Motívumok BARÁTH PÁL rajzaihoz

A Föld ere folyó.
Örvénylik vére s lüktet.
Az éjjel felsírt egy cselló.
Miféle mélykék áhítat ez?

Miféle látomássá sűrűsödtek
a hangok: vörösek, zöldek?
A szaxofon felvisít, mint a szűz,
s te látod alját az örömek.

Tánc a halálig, egyre bentebb
az ölben. A kérész gyönyörben
a pillanat tán a legostobább.
Soká tartott, míg józan álmok
szálltak meg varjúként reggel.
Most üres lélekkel vagy s tiszta fejjel.
„...de a zenekar játszik tovább...”

A július elején zárult műhelymunka – a hagyományokhoz híven – csoportkiállítással zárult. S az is hagyomány, hogy tematikai megkötés nincs, csupán azt kéri a művészekről, hogy tradicionális grafikai eljárásokkal készítsék műveiket.

Bár több egyedi alkotással – tusgrafikával is – találkoztunk, élénk munka folyt a sokszorosító műhelyben, a nyomógépeken rézkarcokat, linó- és fametszeteket húztak le, illetve papírmetszeteket készítették az alkotók.

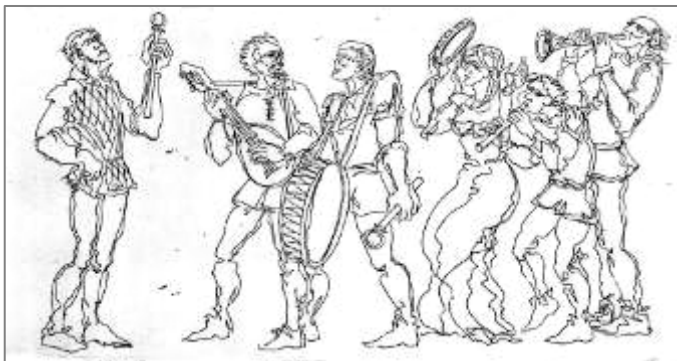
Fátyol Zoltánt munka közben lepte meg Varga József derecskei fotográfus

A Pardi Sándor által vezetett művésztelep munkájában az idén Baráth Pál, Durucskó Zsolt, Fátyol Zoltán, Józsa Sándor, Lénárt Attila, Székely Géza, Papp Károly, Subicz István, Szakáll Szilvia és Varga József vett részt – a legtöbben törzstagjai az eddig mintegy harminc művészt fogadó kolóniának.

Hárman a művelődési házban berendezett sokszorosító grafikai kollektív műteremben: a debreceni Varga József és Subicz István, hátul a kolozsvári Székely Géza szárítja a frissen lehúzott rézkarcot

*Józsa Sándor:
Díszes társaság
(rézkarc,
10x19,5)*

Józsa Sándor műhelyében négy új rézkarcot is láttunk, a *Díszes társaság*nak például több színvariációban elkészített lapjait, s nemcsak az idei emlékévé, hanem régóta jellemző grafikus készletése miatt jelennek meg a lapokon a reneszánsz hangulatok – ám a bemutatott helyzet ugyanúgy allegorikus, miként a jelenkori kritikát is magában hordozza. Itt például a művészet és a hatalom viszonyára vonatkozóan is kérdéseket fogalmaz meg: A művészeti alkotás miért adja fel olykor autonómitását, nem az erkölcsi és esztétikai értékrendet, hanem a hatalmat szolgálva ki? Ezen a munkáján jól látható a hatalmi fölényrel szembeni viselkedés: a zenészek hármaskörében a közömbösség, illetve a lantos és a dobos tekintet-párbeszédében a tanácsatlanság. Józsa Sándor állásfoglalása egyértelmű: most a Walesi bárdoknak kell következnie a műsorban.

*Művésztelepek
Tamus István linómetszetei
(a derecskei művészcsoport alapító
vezetője, szellemi motorja ezúttal
kórházi kezelése miatt nem tudott
részt venni a telep munkájában)*

TOKAJI VASUTAS ALKOTÓTÁBOR 18.-SZOR (ÉS UTOLJÁRA?)

Június 16–25. között az idén már 18. alkalommal rendezte meg a Nemzetközi Vasutas Alkotótábort Tokajban a debreceni Vasutas Egyetértés Művelődési Központ (a telep művészeti vezetője Kolozsváry Katalin volt).

Közeledik a jubileumi év, de egyelőre még azt sem tudták megmondani a szervezők, hogy lesz-e egyáltalán 19. idény jövőre – a fenntartó ugyanis minden téren megszorításokra kényszerül. A debreceni Nagyállomás „Kultúrvárótermében” például azért szünetelnek a kiállítások, mert megszüntették az őrzést.

*A pécsi Wally Zoltán festménye
(ez a reprodukció szerepelt a telep
záró kiállításának meghívóján is)*

(Nem tokaji vonatkozású de a sanyarú helyzetet illetően itt megemlíthető tény, hogy augusztusban Nagy Vincétől, a Gáborjáni Alkotótábor vezetőjétől érdeklöt-

tem ez évi munkájukról, s a festőművész – aki az alkotótábor vezetője – csak panaszkodni tudott: ezen a nyáron ugyanis, támogatási nehézségek miatt, nem rendeztek kurzust. Ez lett volna a 13. táboruk – úgy látszik, hogy nekik a 13-as szám valóban nem hozott szerencsét...)

*Az ungvári festőművész,
Soltész Péter alkotása*

Visszatérve Tokajhoz: a hazai és külföldi amatőr és professzionális művészeket tagjai között tudó vasutas alkotótáborban az utóbbi években amatőr szimpózium jelleggel tartanak művészeti előadásokat, festőkurzusokat is, melyek középpontjában egy adott stílus (korszak és irányzat), meghatározott képzőművészeti technika áll. Az idei előadás-sorozat az avantgárd művészeti technikákkal és azok alkalmazásaival foglalkozott. A stílusgyakorlatok során a hagyományos avantgárd megoldásokat a mai kor igényei szerint fogalmazták át az alkotók – s természetesen mindenki azt is festette, amit „hozott”, így az avantgárd árnyékában realista művek, tanulmányképek is szép számmal születtek.

A vasutas alkotótáborban összesen 22 művész vett részt. Debrecenből: Kolozsváry Katalin, Major Ottóné, Pincse Ilona, Pócsai András, Szilva E. Mária; Pécsről: Dézsi Sándor, Schmidt Bálint, Sikó Ágnes, Wally Zoltán; Szegedről: Bakony Zoltánné, Borka József, Kereszty Zsolt, Santa László; Békéscsabáról: Varga Andrásné; Tapolcáról: Kovács József; Nagykanizsáról: Kovácsné Neményi Katalin, Márffy Szilveszter; Kőszegről: Palcsó Júlianna; Ausztriából: Katarina Leitner; Ukrajnából: Lilla Petenko, Nyina Petenko, Soltész Péter és Soltész Péterné.

Lent (balra): Soltész Péter; (jobbra) Pincse Ilona új képeik társaságában

Fotók: ANDICS ÁRPÁD

SOLTÉSZ PÉTER MŰVÉSZETÉRŐL

„Én nem feltétlenül szép, sokkal inkább jó képeket kívánok festeni”

2000-ben találkoztam először az Ungváron élő magyar festőművésszel – az Aranybika Galériában rendezett kiállítást, majd Hajdúszoboszlón, a művésztelepen dolgozott, s Szolnokra is meghívhattam a szintén képzőművész feleségével együtt. Önálló kiállításait látta nemcsak a debreceni, de a tiszaujvárosi, a gyulai, a kabai, a nyíregyházi és a hajdúdorogi közönség is.

A jó kép igaz kép – s ez már magában hordozza a szépet is. Éppen azért lesz maradandó, ha verőfényes nyarat, színvarázsával együtt is szomorkás őszt, kikeletes, ujjongó tavaszt vagy a marcona, hideg téli tájat fest, mert belülről is átéli ez évszakokat, a hozzá társítható hangulatokat. S azért lesz igaz az idős parasztférfi portréja, mert az egyedi karakterből általános üzeneteket kódol a néző: nem egy sorsot látunk, hanem „a” sorsot, nem egy ránc barázdálja a homlokot, hanem „az idő”, s nem egy ember derűje van jelen, hanem az általános derű és bölcsesség, ami minden ember számára elérhető, ha van benne mérték és szeretet.

Tanúja voltam az egyik megnyitón, amikor egy néző Soltész Péter parasztemberét nézve felszisszent: „De hiszen ez az én nagyapám!” Ez az ő mozdulata, ez az ő arca, s itt a melegség, amit gyerekként mindig éreztem! Mi a magyarázata ennek az azonosító ráismerésnek? Az egyediből nemcsak a művészi eszközökkel, hanem az igaz erejével formált a festő oly módon általánost, hogy abban az élethelyzetben mindenki magára és környezetére ismerhet, aki megélt hasonló tapasztalatokat.

Szép lesz a kép, mert általánosan igaz, ha elmúlást idéz alakja, ha a szobabelső rekvizitumai között barangolva hiába

keresnénk a régi tárgyakat vagy a me-nedék-szigetet jelentő nosztalgikus hangulatot. És igaz lesz akkor is a kép, ha csatangolós kedvében van a művész: a műfajok és témák, a stílusok és festői hangnemek között. Itt lírai, ott inkább realista, másutt az impressziókra figyel, itt a tájra, a házakra, amott a hegyekre, majd a síkra, a szobabelsőre, a sikátorokra, az emberre vagy a virágra, s az sem mérvadó, hogy a látvány, a hangulat vagy a képzelet után fest-e... Maga inkább impresszionistának tartja festészetét: a pillanatnyi élményhangulatok hívják elő a képet, s ehhez illeszkedik aztán a kifejezés választott, belső kényszer igazította módja.

*Soltész Péter: Öreg zenész
(2002 – o. v., 80x60)*

„Nem akarok unalmassá válni. Szeretem a változatosságot, az izgalmat, az új kihívásokat. Mindig azt szeretem festeni, ami éppen megtetszik” – mondta, s ezzel talán arra is utalt, hogy a külső látvány (mint készítés) gyakran belső kényszerré válik, de a lélek hajlandósága mindig a külső, a reális környezetet keresi a megtestesüléshez.

*Soltész Péter: Műtermem
(2001 – olaj, karton, 90x100)*

És mit mond e szinte ösztönös kapcsolat a tárgy s a létrehívó szellem között? Azt például, hogy a látványélmények nem csupán a külvilágból, a természeti környezetből érkeznek, hanem a lelki élményező is táplálja azokat. Azt, hogy az univerzum kiválasztott kis szelete gyakran átfogalmazódhat a képi feldolgozás során. Ha az emlékezés szava szólítja a művészt, lehet, hogy hegyi patakot keres, mert a vízben ott van az idő, az emlékezet, s szinte látni útját, ahogy tengerbe, tóba áramlik át a múlt, hogy megcsendesüljön.

Vibrálva barangol a témák, motívumok között, állandó készletben tartja az izgalmat: habár minden nagy dolog örök a világban, mégis minden egyszeri és megismételhetetlen. Mindenütt ott

kell lenni, egyszerre, egy időben, hiszen egy rügyfakadásban, a virágok szirombontásában, a levelek sárgulásában és hullásában, a fehér házfalat kóstolgató fényben, minden gesztusban, jelenségben megismétlődik a teremtés, a növekedés, az élet csodája, mindenről képes beszámolót kell készíteni.

Az Ungváron élő festőművész 1945-ben született, 1965-ben végzett képzőművészeti alaptanulmányaival, az 1980-as évek közepe óta rendszeresen, folyamatosan kiállít. A méltán híres kárpátaljai festőiskola örökét őrzi, s tagadhatatlan (ezt munkái is bizonyítják) a moszkvai iskola, a hosszú ideig tovább érlelt francia impresszionizmus, posztimpresszionizmus, az alföldi iskola és a nagybányai festészet, a lírai realizmus hatása. Ez is eredményezi azt a festői látás- és láttatási módot, amelyben jól megférnek egymás mellett a már említett impresszionista jegyek, a lírai motívum- és karakter megjelenések, az erőteljesebb, expresszív hatások, a realista téma-, motívum- és eszközhasználat, a hangulati elemekre szintén építve.

*Soltész Péter: Ungvári korzó
2003 – olaj, karton, 35x30)*

Soltész a megfelelő egyensúlyt keresi e több irányú művészlétben. A széles skálán mozgó koloritás, a romantika, a líra, a szentimentalizmus, a melegség, a barátság és a vidámság, a tájak, formák, színek, fények és árnyékok, a természet és a város izgalma, feszültsége és felszabadultsága, az értékörzés, a tisztelet a múlt szentsége iránt... – mind-mind pozitívum művészetében, s talán nem szorul magyarázatra a vallomása: bár Kárpátalján él (vagy épp ezért?), magyarul fest, álmodik és gondolkodik!

Soltész Péter: Kertem
(1998 – o. v. , 70x50)

Ám Soltész Péter Magyarországon (is) él. Ha csak az utóbbi időszak kiállításait nézzük: a már említett helyszínek mellett sorolhatjuk Mezőkövesd, Gyöngyös, Sárospatak, Sátoraljaújhely városokat. Közben járja az észak-keletmagyarországi falvakat, de Szentendre, az egész Alföld s a hazai hegyvidékek tájai sem

ismeretlenek előtte, neve gyakran fel tűnik a szűkebb régió művésztelepeinek, alkotótáborainak tagjai között.

Művészetében tehát az építő kettősség meghatározó jegy. Felfigyelhetünk a belső terek, a virágok, az emberi jelenlét intimitására s arra, hogyan tágul az emlékezet egyetemességévé az idő eme hangulatban, s a természet megterebélyesedett, szabad tere hogyan változik személyessé, a szabad tér ereje hogyan fonódik össze a szárnyaló lélekével. Ez a vágy az indítéka motívumválasztásainak, míg egyformán szakrális jelenség számára a természeti, az emberi, az épített és tárgyi kellérendszer. Emme „szentségek” tiszteletből s szeretetből, felszabadultságból s reményből épülnek tovább – nem azon múlik a lehetséges metafizikus vonatkozás, hogy templom, kereszt vagy Krisztus-sír a választott téma.

Az építő kettősség a hangulati és egzisztenciális állapotokban egyaránt jelen van, nem csak a stílusokat illetően. Gyakori elem nála az olykor a patosz határait súroló, szomorú emelkedettség, mégis mindenütt ott van az öröm! S ezt egy idős férfi portréja is sugározni tudja. Vagy az öreg zenész a hegedűs, másutt a zongorás zsánerképen, ahol a boldog percek után békévé nyugszik a hallgató bű.

A szobába beömlő fény megtisztít és felmelegít. Megállít a domboldali kazlak és házak embersége, a virágok, az ágak, a lombok, a vizek és a partok humanitása. A virágos napsütésben szinte megmentő szigetté válik a ház. S mert a magány is jelen van az Időben, ezzel is szembesülni kell: elidőzhetünk az elhagyott tanyánál. Utána azonban megint felizzik a vér is, árad a szenvedély, az indulat, már-már égnék a tanya alkonyi fényei, s megnedvesedik a szem. Ahogy a Soltész Péter is szokott – tudom, mert tanúja voltam nem egyszer –, amikor szeretettel találkozik.

A SZÉK

(Soltész Péter festményéhez)

Megroggyant test a régi mennyezet,
tudása idő, álom és a bánat.
Útja múltba s mélybe élvezet,
az emlékek sokszor sutba vágva várnak.

Kinn a zöld lomb dúsan őrzi fényét
a nagy sóhajú reggeleknek.
Árnya elsuhant, utána lépnék
nagyapja-ölből elfutó gyerekek.

A szék csak vár a fénybe érve.
Négy lábában táltos vágta él.
A legkisebb fiúnak lányt ígértek,
s megzizzent erre kinn egy falevél.

Ez a szék: az én nagyapám.
Bús felhők mögül mesél már nekem.
De árnya ott maradt a ház falán –
a széket nem szabad felejtenem.

*Soltész Péter: Magányos szék
(2001 – o. v., 80x60)*

ALKOTÓTÁBORT HOZTAK LÉTRE GYOMAENDRÓDÓN

Szonda István gyomaendródi múzeum- és tájház-igazgató, valamint az ujirázi katolikus lelkész és tudós egyetemi oktató, Dénes Zoltán atya kezdeményezésére és szervezésében (néprajzi és képzőművészeti adományai mellett szellemi mecénatúrájával az ottani intézményeket, a tudományos, kulturális-művészeti közéletet is támogató Ujváry Zoltán professzor támogatásával) először rendezték meg június végén az egykori nyomdájáról is

híres Gyomaendrődön, a Hármas-Körösnél, a művészeti alkotótábort, melynek meghívottjai között több debreceni művész is szerepelt. A városi gyűjteménynek hagyott alkotások záró kiállításnak a Vidovszky Béla Képtár adott otthont. (Mivel a telepnek még nincsen neve, a szervezők azt fontolgatják, hogy az alkotótábort a város jeles festőművészeről, Vidovszky Béláról nevezik.)

A fenti felvétel a záró kiállításon készült, rajta a művészek egy csoportja látható Dénes Zoltán atyával, a tábor szervezőjével, aki – Szonda Istvánhoz hasonlóan – saját hétvégi házát ajánlotta fel a meghívott alkotóknak szállás és műterem gyanánt. A festői táj, a békés(i) környezet nemcsak a feltöltődéshez és az élményszerzéshez, de az alkotómunkához is kiválóan bizonyult.

*Lent **Katona György** debreceni festő- és grafikusművész munka közben – Katona éppen a túlsó part megfestésébe kezd, s jobbra már a kész alkotás reprodukciója látható. Katona György a helyszínen, az elementáris, mégis bensőséges élményeket rögzíti a művésztelepeken is (Szolnok, Hortobágy, Hajdúszoboszló, Hajdúböszörmény, Tiszadada) – azokból természetesen otthoni „műtermében” (azaz: a panellakás félszobájában) szintén építkezik később, de a friss erő, illetve a tájinspirációk expresszivitásából is kioldódó lírai hangulat feszítettségére érzéki atmoszférát kölcsönöz műveinek.*

HA A VIZET NÉZED...

(Verses vázlat
Katona György képeihez)

Ha a vizet nézed,
minden vércseppben
magányos vagy.

Nem is lehet ez másképp.

Mielőtt lassú
tajtékká válnál magad is,
erősebben öleled meg a lányt,
akit szeretsz.

Nem is teheted másképp.

Ugyanarra gondoltok talán.
Mégis: hogyan van az,
hogy két magány...?

S azóta már régen
nem ugyanaz a víz.

A MAGYAR MŰVÉSZETÉRT-DÍJAS KUNKOVÁCS LÁSZLÓ NÉPRAJZI FOTOGRÁFIÁIRÓL

„Ha valakit tényleg érdekel a Hortobágy és nem csak a cukormáz, nézze meg a csikósbemutató helyett inkább Kunkovács László fotókiállítását Hortobágyon (Czinege János utca 1.) az élő pásztor-kultúráról” – olvasom az egyik internetes blog bejegyzését az idén január 10-éről a „35 éves a Hortobágyi Nemzeti Park” témakörben.

Kunkovács László fotóművész nevére persze nemcsak e miatt figyeltem fel – a kiállítást magam is láttam, s megfogalmazódott bennem: munkái errefelé is nagyobb publicitásra lennének érdemesek –, tagja a Hortobágyi Nemzetközi Művésztelepnek, rengeteget utazik, hazát kutat, a fotóalbumjai egyben tudós könyvei, nemcsak művészi beleérzéssel ír a látottakról, de etnográfusként kellő szakértelemmel is. Nemrég küldte el a

folkMAGgazin 2007. évi III. Külön-számát, mely tulajdonképpen újságal-bum, hiszen a *Teli tarisznyából* című kiadásban az ő fotóit látjuk, cikkeit olvassuk. S hogy most éppen Gyomaendrőd miatt írok itt róla, annak is oka van: még 2006 tavaszán ott találkoztam vele a gömörszőlősi É. Kovács László kiállítá-sán, a Vidovszky Béla Városi Képtár-ban, és nem volt véletlen a találkozás, hiszen Kunkovács László gyomaendrő-di, ott született 1942-ben.

Ma is látható ott állandó kiállítása, de korábban is – 2001-től rendszeresen – több sorozatát mutatta be. A hazatalá-lást egy másik nagyobb békés megyei kiállítás előzte meg: 2000. január 22-én, a Magyar Kultúra Napján a Munkácsi Mihály Múzeum tiszteltgett kivétele-sen szép tárlattal az alkotó előtt.

A *Pásztoemberek* című kiállítást aztán a megye több városának múzeuma is bemutatta. Grin Igor írta róla 2001 novemberében a megyei lapban:

„Az endrődi tárlat, mint cseppben a tenger, tükrözi a több tízezer felvett magával hozó, gazdag életút állomásait: egyebek között a szigetközi és jakutföldi, a hortobágyi és dél-szibériai, a tiszai és tibeti fotós barangolásoknak fénnel írott emlékképeit, mintegy negyven alkotást. E művekből megismerhetjük Kunkovács László emberi és művészi erényeit: pátosztól mentes, mély humanizmusát, a hagyományos értékek tisztelőtét, megmentésük iránti szenvedélyét, kivételes érzékenységét, művészi formanyelvének letisztultságát, az általa varázseszközként tisztelt fényképezőgép mesteri kezelését.”

*Kunkovács László fotográfiája
Ősépítmények – Ház falához illesztett
kinti kemence Kunadacról (1985-ben)*

A Magyar Művészetért Díjjal és a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével egyaránt kitüntetett Kunkovács László így vall szülőhelyéről:

*Horváth Lajos furulyagyártó juhász,
aki Kunkovács László folkMAGazinban
közölt írása szerint „a mesék arany-
szi-
vű, mosolygós bácsikája volt”*

„Ahol születtem, a Magyar Alföldnek a köldöke táján van, a Kárpát-medencének meg éppen a mértani közepén – elfelejtett kis emlékmű bizonyítja közlünkben. Falum határát a Körös folyó szeli ketté, ettől délre kövér szántóföldek, amaz irányban végtelen legelők terpeszkednek. Legtávolabb volt a kietlennél is kietlenebb pusztá, a mindig rejtelmes Csudaballa – a neve mondja: csodák földje –, gyermeki képzeletemben a világ vége. Vagy a közepe? A régi országunk centrumát jelző építmény húsz kilométerrel odébb van, de ennyit tévedhettek, akik oda helyezték. Nem

tudtam, miért, mindig ide húzott a szívem, ki a füves tágasságba."

Kunkovács egyébként Szegeden szerzett tanítói diplomát, újságíró végzettséget pedig Budapesten, s ott lakik 1964 óta. Egy évtizedig az MTI országjáró fotótudósítója volt, később ugyanott művészeti szerkesztő. Talán már több mint húsz népnél járt hátizsákos tanulmányúton. Nem tárgyakat gyűjt, élethelyzeteket fényképez helyette. Számba veszi a régi kultúrák vizuális üzeneteit, a sziklarajzokat, lefényképezi az eurázsiai sztyeppövezetben és a tajgában élő kis népek életét. Néprajzi, kultúratörténeti témájú fotókiállításainak sora hosszú, idézzük fel most csak a legfontosabb címeket, témákat:

Kunkovács László: *Táltoserő*
(Mongólia, 1990)

Élő agrártörténet, Tiszai barangolások, Ősépitmények, Hagyományos halászat, Boldog, szeretett falum, Pásztor-

emberek, Tibet, Kunok Magyarországon, Táltos-erő, A Mongol-Altaj kazakjai, Varázslatos Dél-Szibéria, Őtörök kőemberek, A Hortobágy melléke, Jakutföld, Puszták, tanyák, faluszélek, Bolgár busójárás, Télkergetők, Késesek, kovácsok. Idehaza eddig mintegy száz helyszínen mutatták be tárlatait, de a külföldi bemutatkozások felsorolásánál is tizenöt országot kell említenünk.

Kunkovács László:
Fejviselet napszimbólummal
(a jakutföldi sorozatból 1997-ből)

Négy önálló albumkönyve van, az *Ősépitmények* címűt 2000 után 2001-ben is kiadták, de nagy sikere volt a *Kece, milling, marázsa – Hagyományos halászat természetes vizeken* (2001), a *Kőemberek – A sztyepei népek ősi hagyatéka* (2002), valamint a legutóbbi, a 2006-os *Táltoserőnek* is. (Előtte szintén publikált tudományos igényű írásokat. A *Magyar Építőművészet* 1988-ban közölt tőle cikket; *Táltoserő* címmel az eurázsiai sámánizmusról szóló fotókiál-

lításának feliratait közölte a *Hitel* 1993-ban; *Köztünk élő agrármúlt* címmel jelent meg esszéje az *Élet és Irodalom*-ban 1996-ban; *Országkép, hiteles kép, fénykép* címmel adta közre ugyanebben az évben írását a *Kortárs*; a *Kőre rótt őstörténet (Belső-ázsiai és szibériai sziklarajzok)* című tanulmányát a *Magyar Iparművészet* publikálta 1998-ban.)

„Voltam pedagógus, újságíró-tudósító, könyvillusztrátor, szerkesztő és művész – vallja Kunkovács László. – Mai mesterségem ezek összessége és valami más: vizuális antropológiának nevezik. Néprajzi, szociográfiai és kultúratörténeti vizsgálódásaimat el sem tudnám képzelni fényképezés nélkül. Kezdetben a magyar népi műveltség mélyrétegei foglalkoztattak (pásztorokodás, halászat, agrártörténet, szokások, kézművesség), azután a szomszéd országokba és a Balkánra jártam, az utóbbi évtizedben pedig a sztyeppe és a tajga népei közé. Képeimből 1983 óta rendezek tematikus fotókiállításokat.”

A Magyar Művészetért díjat 1989-ben kapta meg, Pro Natura Díjas lett 1995-ben, egy év múlva tüntették ki a Balogh Rudolf-díjjal, 2000-ben kapta meg a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetést, Bács-Kiskun megye 2006-ban tudományos díjjal ismerte el etnográfiai munkásságát, és 2007-ben lett a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem tiszteletbeli művészeti doktora.

Az *Ősépítmények* című album már közvetlenül megjelenése után kezembe került – Ujváry Zoltán professzor engem kért meg arra, hogy ismertessem *Ethnica* című folyóiratában. A magyar népi építészet fundamentumát fényképezte, az ismertetést az összehasonlító néprajz szellemében kezdve, a magyar ősépítmények párhuzamait más népek-nél is kereste. S talán az utolsó pillanatban örökítette meg azokat a fényképes adatokat, melyekkel a hazai (a '80-as

években még látható) örökséget térképezte fel. A lakó- és gazdasági építmények között különleges helyet foglalnak el az úgynevezett „alig-épületek” – mint például a Hajdúszoboszló határában, a klasszikus ridegtartás elmúlta után, még 1980-ban is fellelt, nádból „ültetett” és a jószágnak szélárnyékot adó szárnyék vagy a végletesen egyszerű, Hortobágy-szerte kedvelt, a pásztorok által „seggenülő hodálynak” nevezett juhakol, illetve a szintén csak egy tetőtőből álló agora, ami a csapadék ellen védi a szénát.

Kunkovács László: Kőlabas Galambdúc Orosházán (1983)

Az orosházi tanyán talált kőlabas galambdúc nem, egyszerűen tárgyfotó, de – mint Kunkovácsnál számos esetben – valódi művészi felvétel: az előtérben libákkal, a megalitos paraszt „diadalív”, a profán szentlélek-templom kivágásában ló vontatta stráffal s a mögötte haladó

személygépkocsival jelképi is, hiszen a régmúlt és a modern élet együttlétezésére utal azon túl, hogy a hétköznapi szakralitás jeleit kutatja eme ősepítményekben.

A fotográfiai mellett mindenütt a tudományost és a lírait ötvöző esszéisztikus nyelvezetet kapjuk, de fogalmazása így is világos – akár csak a képeken –, s rádöbbenő ötvözete születik meg a tárgyvilágosságnak és átszellemültségnek. Egy példát is olvassunk erről a *Kúpok és kupolák* alcím alól: „A tapasztás simogatás. A szeretet kézmozdulatai még a sarkokat, a szögleteket is legömbölyítik. Így nyúlt emberösünk mindenhez, amikor elkezdte magához formálni környezetét. Kerekre sikeredett az első hajléka, a lombsátor, amikor pedig a föld anyagát vette kézbe, megteremtette gömbölyű hasú edényeit.”

A *Kőemberek* sorozat – mint olvastuk fentebb – szintén nemcsak könyvben jelent meg, hanem több kiállításon is szerepelt. A könyv csak 2002-ben jelent meg, de a sorozathoz Kunkovács már 1997-ben elkészült az ajánlással:

„A Kárpátoktól Mongóliáig terjedő, egybefüggő sztyeppe-övezet történelmének néma tanúi az eső verte, bálványyszerű szobrok. Hajdan ezer és ezer állott a végtelen pusztákon – fenséges nyugalmat árasztva, dacolva az idővel. Hősöket mintáznak: kővitézek, kőamazonok. A legeltetők ma is tisztelik a régvolt nomádok emlékeit.

Ukrajna és a dél-orosz síkság területén már kevés található az eredeti helyén, mert begyűjtötték a múzeumok, a többi föld alá süppedt, vagy építkezések alapozásánál használták fel, mit sem tudva értékükről. A Kelet-Európában találtak a kipcsak török nyelvű kunoknak tulajdonítják, akik a XI. század közepétől éltek ezen a tájon. Velük ért véget a lovas népek e sajátságos hagyománya.

Nem egyszerű sírkövek, mert nem az elhunytak csontjai fölött emelkednek. Magyarázatukkal több ágon próbálkoztak a régészek. Legvalószínűbbnek az látszik, hogy a jeles személy kőképét az áldozóhelyen állították fel, és a szobor állandó motívuma, a kézben tartott csésze jelzi, hogy ’ő’ is ivott a halotti toron a többiekkel.

Feltérképezésük kézenfekvő módszere a fényképezés. Ezúttal kevésbé ismert belső-ázsiai térségek kőembereit sorakoztatjuk fel, amelyek Délkelet-Kazakisztán, Kirgizisztán, Mongólia és a délszibériai Altaj és Tuva fűtengerében őrködtek. Az ittenieket ótörök népek fagragták a VI.-IX. században. Ahogyan a nomád birodalmak, úgy az a kultusz is innen indult el. Névtelen szobrászművészeik kevesebb részletet ábrázoltak, ettől az ázsiaiak még monumentálisabban. Nincs két egyforma kőember az eurázsiai sztyeppén.”

Kunkovács László:
Lókikötő oszlopok
Jakutföldről (1997)

S a *Táltos*erő rövid ajánlása a következő: „Nekem megadatott, hogy találkoztam táltosokkal, tudós pástörökkel, és gyermekkorom különös alakja, a vén marhahajcsár is efféle lehetett. Bebarangoltam Szibériát, Közép- és Belső-Ázsiát, nagyhírű sámánokat kerestem föl. Fotóim és írásaim kiállításra forrtak össze, amelyet 1993-ban mutattak be először, amikor Budapesten tartották nemzetközi tanácskozásukat a samánizmus kutatói. Munkám azóta újabb fejezetekkel egészült ki.”

Forgatom a *Teli tarisznyából* című *folkMAGazin* különszámot, és a mottót ízelgetem: „Ifjan összegyűjtve, őssen szétosztva” – aztán a bevezető valloást: „Megtölteni egy egész szakfolyóirat teljes számát ugyanattól a szerzőtől? Ha nem utólag tették volna ki a céltaáblát, bizonyára több telitalálat lenne. Nem vagyok kutatója sem a népzenének, sem a néptáncnak. Vannak erre hivatott intézmények és kítűnő szakemberek, eszem ágában sem volt velük versenyezni. Csak körülnéztem ebben a világban, ha már belepottyantam. A nyakamban lógó eszköz miatt fotóművésznek titulálnak, könyveim miatt néprajzosnak. Ez a beskatulyázás is bosszant olykor, hiszen nem egy szakág érdekel, hanem az élet teljessége, minden, amit megmutatni érdemes. Nem készültem arra, hogy a *folkMAGazin* egy különszámot szán ide való képeim és történeteim közzétételére. Lám, könnyen kikerekedett a 'kár lenne elmenni mellettük' jegyében született produkciókból 32 lapoldal, és még bőven maradt az asztalfiókban. Megbizonyosodott a fényképezve gyűjtés eredményessége.

*Kunkovács László: Kötélhurokvetés
Hajdúszoboszló–Angyalházán*

Bárcsak lenne egy lelkes kis csapat, nétan intézmény, az efféle leletmentés folytatására!”

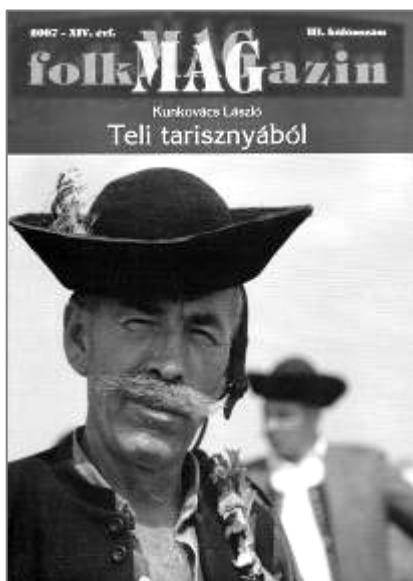
Csupán ebből az összeállításból is kiderül, hogy a fotóművész és etnográfus Kunkovács László egybekötni igyekszik mindazt, ami korunkban szétszakadt: a tudományt és a művészetet, az elméleti tudást és a közvetlen tapasztalat becsületét. És hogy az értékmentés valóban elkötelezettség, arra egy apró szerkesztői megjegyzés is utal:

„A szerző nem tartott igényt honoráriumra. Köszönjük.”

A *folkMAGazin*ban összesen 44 Kunkovács-fotográfiát látunk, 11 kisebb írását olvassuk. Legnagyobb részt az alföldi pásztorokról s az ország-keletről, de megjelenik az összeállításban egy múltidéző riport is Székről, 1974-ből.

A fotográfus a művészi zsánerek kíséretében írt a nagysárréti Kádár Ferencről, aki megszólaltatta a jász ereglyét, Lehel kürtjét; a Kossuth-szakállas néptáncos Deákos Farkas Lajosról; Körösfeketető muzsikájáról; a máriapócsi énekes koldusokról és históriásokról; majd a geszterédi Köblös Jánosról, a táltos kondásról; a magazin második részében pedig a hídi vásár „mellyékére” kalauzol bennünket a tudós fotográfus, Kunkovács László. Aki tán maga is a táltosok örököse, s varázseszköze a fényképezőgép, mely képes megörökíteni a még bennünk, köztünk élő múltat.

Kunkovács László: Mulatozók a hortobágyi csárda előtt (1982)

JUBILÁLT A NAGYKANIZSA–KENDLIMAJOR LUDVIG NEMZETKÖZI MŰVÉSZTELEP IS

Június 1–15. között immár 15. alkalommal rendezték meg a Ludvig Nemzetközi Művésztelepet a Nagykanizsa melletti Kendlimajorban, ahol művészeti akadémia is működik (a telepről már összeállítást közöltem a *Néző • Pont* 2007. évi 6–7. kötetében *Kendlimajor példája: Hogyan születik centrumérték a periférián?* címmel, 512–517. o.) Talaly nyáron még csak a 13. idényen vehettem részt, ám az idén januárban 18 meghívott művésszel egy téli kurzust is lebonyolítottak.

Munka a közös műteremben

S április első hetében a valóban festői szépségű kis tanyafalu adott otthont a II. Testvérvárosi Művésztelepnek, ahol a helyi alkotókon kívül Nagykanizsa testvérvárosainak képzőművészei dolgoztak, összesen tizenkilencen. A megnyitó egyben a finnországi Salo városból érkező képzőművészeti kiállítás nyitánya volt. Ezt a találkozót is Ludvig Zoltán festőművész szervezi, miként a hagyományos, ám minden ízében a kortársművészeti értékteremtésre ösztönző művésztelepet.

A romániai Kovásznáról Haszman Júlia Réka és Jaskó Péter; a szerbiai Magyarkanisáról Remete István, Zentáról Kovács Károly; a németországi Emmenringből Lilith Dialer, Picheimből Ulrike Strauss és Elfriede Nester; az ausztriai Gleisdorfból Gernot Schrampf és Hans Schaden, Lassnitzhöhe városából Zeljko Hudek, Mark Hartmannsdorfból Elfriede Maier, valamint Elisabeth Unger; a finnországi Salóból Johanna Sarparanta és Lotta-Pia Kallio; Nagykanizsáról pedig Kotnyek István, Stamler Lajos és Ludvig Zoltán vett részt a testvérvárosok kolóniájának munkájában.

*A nyílt napon ezúttal
is több gyerekcsoport
vett részt*

A nyári művésztelepen az alkotói napok mellett több programot is szerveztek: vetítést a nagykanizsai Kamera 67 Filmklub (Gerócs László, Kalász József, Kotnyek István) filmjeiből; nyílt napot, melyen (ezúttal is) több gyerekcsoport vett részt, művészeti akciókat (közös, monumentális kerámiázást), és elmaradhatatlan volt a képzőművész-zenekar esti-éjszakai koncertsorozata is.

Zeljko Hudek fest

Júniusban indult az új projekt, amely egy folyamatosan épülő szoborpark, s témája: a Fejek. Az első alkotás agyagból készült, melyet a művésztelep keramikusai és szobrászai készítettek el. Ennek kiégetése volt a június 13-i művészeti akció.

Georg Brandner alkotása a teraszon szárad

Zeljko Hudek: A városban (100x70)

A művésztelepre a következő alkotókat hívták meg: Paco Ariza, Giuseppe Strano Spitu (Spanyolország); Ludmila Baitsaeva (Oroszország); Dietlinde Baldauf, Georg Brandner, Egidius Golob, Zeljko Hudek, Eva Mazzucco (Ausztria); Benedek Levente, Nora Blaj (Románia); Katalin Bereczki-Kossak, Gerd Messmann, Karola Teschler (Németország); Brunivo Buttarelli, Damiana Degaudenzi, Paolo Pompei (Olaszország); Pirjo Heino (Finnország); Sac Ngovan (Vietnam); Bahget Iskander, Balogh István Péter, Erdős János, Fischer György, Gyórfi András, Jozef Hasenöhr, Kacsó Péter, Kalász József, Klotz Miklós, Korbely István, Ludvig Dániel, Ludvig Zoltán, Maklár Kálmán, Németh Klára, Págyi Zsóka, Sebestyén János, Simon János, Tóth István, Walter Gábor (Magyarország).

Expresszív szürrealista vagy látomásos realista, lírai groteszk – ezek a műfajt megnevező jelzőkísérletek ugyanúgy érvényesek lehetnek a kendlimajori alkotókra, mint az organikus absztrakt vagy éppen a naiv művészeti hagyományokat újrastrukturáló kifejezés, nem beszélve a mágikus realizmus előtti hódolatról vagy épp a meditatív élményközvetítésről.

Az összkép meglehetősen színes, de ennek ellenére igen egységesnek tűnik, hiszen egyik esetben sem öntetszelgő (vagy önsajnáló) menekülésről van szó (a megfoghatatlanba), hanem egy érvényes és hiteles világmodell kereséséről, egyúttal a „használatban” lévő létezési és létértelmezési módok kritikájáról.

Walter Gábor festménye

Fent:
*Balogh István
Péter
munka közben*

*A közös
műterem az
alkotómunka
befejeztével
kiállítótérre
alakul át*

A IX. LÉTAVÉRTESI NEMZETKÖZI ALKOTÓTÁBOR

Az augusztus 10–16. között rendezett IX. Létavértesi Nemzetközi Alkotótábor kiállítását mutatták be szeptember végén a városi művelődési ház és könyvtár galériájában. A 12 meghívott művész többsége immár törzstag – így a partiumi Kerekes Géza s lánya, Zsuzsa is; szakmai-művészi értékjelző a társaságban Gonda Zoltán; a friss szint, az egyedi arcélt mutatja Király Antal (róla külön is írok alább). A visszatérő tagok között van a hivatalos művészeti stúdiumok mellett Létavértesen is „nevelkedő” Hüse Bernadett, Csics Emese; rajztanári munkája mellett feltöltődést kínál a telep a bakonszegi Fenyvesvölgyi Tártnak (sajnálom, hogy felesége, Tóth Zsuzsa nem tud részt venni az alkotótábori munkában); s az évenként változó belgiumi testvériskolai meghívott mellett új névként tűnt fel Éles Bulcsú.

A részletes elemzésre most sem helyem, sem szándékom nincs – nagyobb értékelésre adna alkalmat a jövő évi, jubileumi záró-kiállítás (feltéve, ha megvalósul a remény, hogy a visszatekintő szemlének is találnak módot a szervezők). Egy benyomásokból összeállított listát azonban adok a névsorolvasáshoz.

Benkóczy Péter akvarellje maga is a párás derengés, a fátyolos csönd. *Csics Emese* tárgykövető témaválasztásával a szemléleti utat is kijelöli; habár a kép tárgya realista (néprajzilag is dokumentatív), a galambdúc (mint Szentlélek-szimbólum) szakralizál.

Éles Bulcsú „angyalképében” nem is a felsjelő jelenet és a figurák a fontosak, hanem a szín és gesztus, benne a megfolyó festék archaikuma, tehát az ösztönszint, ami a magasabb szellemiséggel együtt, annak egzisztenciális közegeiben jelenik meg. *Fenyvesvölgyi Tártnak* szemlélődés-tárgyai éppen a pasz-

szív állapotból ébrednek, míg cselekvéshordozók lesznek, a művész kedélyének kivetítései.

Gonda Zoltán intenzív alkotói létformát testesít meg, s bár szemléletének fontos alkotója a figuralitás, a látás inkább látomás, a szín maga a zene, az alakok egy-egy emberi minőség elvonatkoztatott képletei. *Hüse Bernadett* szín- és formaviszonyaiban a külső élmény és a lélekindulat sűrűsödik egybe.

Hüse Bernadett festménye

Juhász Imre kompozíciója ösztönös érzelmeket szólít meg, képe a növénylét látomása, a föld és a levegő álma. *Kerekes Géza* parti képe a látvány impresziójába oltja az érzelemállapotok és -folyamatok gesztus szintű megnyilvánulásait, így a nyugalmi helyzetből is érződik valamilyen feszültség.

Kerekes Zsuzsa az elhagyottság stációjában nemcsak állapotot rögzít, de a mozzanatot is érzékelteti. *Soupart Alison* képén a naiv-sematikus fák, a gyekekrajzok sajátosságait mutató transzparens lombkorók alkotta ív nyugalma-ra is felfigyelünk. Végül *Vermes Marianna* szólít meg minket lángoló, érzéki anyagával, feminin atmoszférájával.

Király Antal 2008-as festményei: Öreg kert (fent); Létavértesi táj (lent)

Több mint húsz éve fest a Hajdúszovátón élő Király Antal, s 2000 óta igazi művészként tartom őt számon (habár a méltóságos döntnökök szeretik elvenni a tehetséges alkotók kedvét a szervezett művészeti közéletben való részvételtől – néhány éve a MAOE felvételi mustráján Király Antalt eltanácsolták, talán majd később..., de azóta sem ment).

Megye helyette az AKT Egyesületbe – az alapítók között is ott volt – a hosszúpályi, létavértesi, nagyrábéi, biharkeresztesi, tokaji, lengyel, román és ukrán alkotótáborokba, dolgozik rendületlenül: bár egyéni kiállítást az utóbbi két-három évben csak szűkebb (és helyi) közegben rendez, a csoportos szemléken mindig megállító élményt adnak művei.

A nívódíjait és pályázati díjait is csak mellékesen említi (1997, 1998, 2000, 2003, 2004, 2007, 2008) – ám ha tehetném (s miért is ne tenném?), az idei nyár *Néző • Pont Díját* neki adnám, illetve neki adom.

Nyáron legutóbb a IX. Létavértesi Alkotótáborban dolgozott augusztus 10–16. között, s minden évben megbízható teljesítménnyel áll elő, s bár az esetekkel oldott vonaldrámák, a monokróm árnyalatok olykor a Tenk Lászlóra jellemző világot sejdíttetik, Király Antal ezt a szűkszavú expresszivitást a tájban vagy enteriőrben áradó lírával ötvözi, miként korábban már megírtam munkáiról: az egyszerű népdalhang tiszta sugárzását érezzük festményeiből. Benne vannak ebben a hangban az elfojtott érzelmek, az örömszállások mellett felfedezhető a balladás szomorúság, miközben érzékeny összhangba kerül egymással a természetes szelidség és a férfias virtus.

A művész nem elbeszélő vagy leíró képi nyelvet használ, nem ábrázol valamit, hanem kifejez és megérzékít. Az üres, ezért fölösleges motívumokat jó arányérzéssel kerüli, csak olyan tájelemeket használ, melyek nem a valóságos

környezet hű festői reprodukálását hivatottak szolgálni, hanem saját viszonyának kifejezését ehhez a természeti közegehez. Éppen ezért jelképi erejük is a motívumok. Nemcsak egy láthatóvá tett világ kiválogatott elemeiről van szó, hanem az újrakonstruált belső atmoszféra jellemzéséről is, tehát rekvizitumok helyett attribútumokról beszélünk.

Fontos motívum Király Antalnál az út (az itt közölt *Öreg kert* és a *Létavértesi táj* című festményeken is megfigyelhetjük, hogy míg kiváló szerkezeti elem gyanánt szolgál a kompozícióhoz, a személyes ráhangoltságon túl egyúttal általános sorsjelkép is lesz. Az emberi életutat vagy a közösségre találás vágyát ugyanúgy jelölheti, mint a magányt, a próbátételt, az egzisztenciális választási lehetőséget, a döntést vagy épp a nemválasztást. Mindegyik szerepnek vannak előzményei és lesznek következményei, az út tehát nem önmagában értelmezendő, hanem két állomás közötti folyamatként. Sőt, ebben a festői univerzumban még az út hiánya is jelképesedik. Az út egyben az idő és a távolság metaforája, az út hiánya pedig az időtlenséget sugallja, egy valós térből kiszakított, belső szituáció megjelenítéséhez járul hozzá.

S izgalmas a szintén visszatérő famotívum értelmezése. Míg a többnyire homogén tájfelületek a csönd, a messziség, a meditáció és nosztalgia helyének megjelenítői – tehát a táj állapotot fejez ki inkább –, addig a fának viselkedése van. Mert itt nemcsak a fa antropomorf tulajdonságaira kell utalnunk, de a szituatív viselkedésmintákra is.

Az ecsetvonalak s a nagyobb, sokszor kevésbé árnyalt, homogén felületek egyszerre adnak játékos és drámai ellentétet. Király Antal akrillal fest, s ez az anyag jóval gyorsabban szárad például az olajnál. Az anyagtulajdonsága gyors gesztusokat kíván a művésztől, megma-

rad alkotás közben a frissesség, s gyakran nem a tudatos tervezés, hanem a lendület dominál, valamilyen ösztönös energiák törnek a felszínre. A vonalak racionalizálják a dramatizált lírai hangot, egyszerre belső és látható ritmust adva a képnek, szimmetriákat és energikus ellenpontokat fogalmazva meg.

Az ecsetvonal jelenléte amellet, hogy grafikai habitusra utal, egyben kijelöl és lezár, összeköt és szétválaszt. S virtuóz ecsetvonalalaival a művész képes mélységet és távlatot adni a kompozíciónak, tehát így teremt teret. Nem a klasszikus

fény-árnyékolással dolgozik, nem kromatikus összhangok vagy ellenpontok adják a dimenziót. Király Antal a vonalakon felcsillanó fényekkel ad életet a képnek, mely valóban a festőlélek varázsdoboz.

Ez a doboz bár egyszerűnek látszik, többszörösen kódolt. Úgy tűnik, hogy minden világos és tiszta, mégis valamilyen nagy és mély titokkal találkozunk a képen. Király Antal festői beszéde végső soron örömlélegzet. Megszorul a szív, ha mégoly magányérzés fokozódik is általa, aztán már a festékek szárnyal és nevet.

A HAJDÚTELEPÜLÉSEKEN KÉSZÜLT A BALATONHOZ

Komiszár János Hajdúszoboszlón, Hajdúbagoson és Hajdúdorogon festette meg szeptemberi síófoki kiállításának törzsanyagát

Annak, hogy Komiszár János debreceni festőművész neve gyakran feltűnik a folyóiratom hasábjain, nemcsak az a magyarázata, hogy szeretem a művészetét és az embert (ráadásul gyakran dolgozunk együtt), hanem a közös ügyvállalások által is megteremtett, a mű-

helytitkokba való bepillantási lehetősé-
gemen túl ott van az objektív indok is:
több területen s az ország számos pont-
ján van jelen folyamatosan alkotásaival
és általában művészszerzői, művé-
szeti közéleti tevékenységével.

*Komiszár János:
Hajdúbagos (olaj)*

Kiállítás-szervezés? Országos középiskolai alkotópályázat? Képzőművészeti portréalbum-készítés, kiadás? Katalógusszerkesztés? Debreceni versantológiai összeállítás és városillusztrációk sorozata könyvben, konferencia-körúton? Szellemi mecénatúra? A pályázati díjak vagy csak egyszerű csoportszemlészereplések? Alkotótábori és művésztelepi meghívások? Önálló kiállítások, de nemcsak Debrecenben és a megyében, hanem az ország megannyi pontján? (S vajon miről feledkeztem még el...?) –

Minden kategória mellett ott jegyezhetjük a Holló László-díjas Komiszár János nevét, aki mellesleg Debrecen város Kiváló Pedagógusa, Boromisza Tibor-díjas festőművész, Máriapócs Pro Urbe-díjasa, a város díszpolgára.

Hajdúszoboszló művésztelepe, Hajdúdorog és Hajdúbagos alkotótáborai után – illetve a Hajdúság mellett egy szoká-

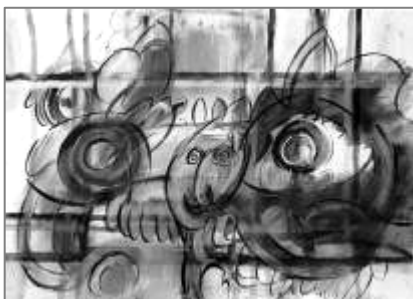
sos gyulai festőkitérőt is meg kell említenünk – láthattam a műtermében még július végén azt az impozáns akvarell anyagot, melyből a siófoki Kálmán Imre Múzeum rendezésében a városi művelődési központban mutatott be egy szeptember 17-én megnyílt kiállításra valót.

Természetesen olajképeket is készített, de a hangsúly most az akvarellen volt, az impresszionista elemekkel gazdagított, lírai realista tájfestészete mellett itt az expresszív gesztus erejével komponált képvilágát árnyalta tovább.

A finom, a vizes technikából adódó sejtelmes hangulatok aktív festői átalakuláson mentek keresztül: a hangulat lebegéséből az érzem és az érzékiség játéka lett; a tájtermészeti formák vagy a növényi motívumok mellett megjelentek a szimbolikus rovar-transzformációk és a látomásos elemek is.

Komiszár János akvarell festményei; a tájélményeket itt már a fokozatosan megjelenő groteszk hang formálja át

Ha a megfelelő kifejezést keressük, azt mégsem a látomásos realizmusban leljük meg, hanem a groteszk felé hajló expresszív szürrealizmusban – melynek azért sajátos jelleget kölcsönöz maga az akvarelltechnika.

Az expresszivitás nem annyira indulati, mint inkább érzelmi. A szürrealista asszociációk nem az álmok vagy a merő fantáziaképzetek világából származnak, hanem a pillanat mámorában feloldódó játékból. S az egyre markánsabban körvonalazódó groteszk kifejezés (legalább is ebben a sorozatban) nem a szándékolt társadalomkritikát szolgálja, hanem több ponton is önreflexív és – a vitális gesztus erejével hadakozó – meditatív jelleget ölt, amiben azért felfedezhetők a környezetre tett szimbolikus utalások: a halnak és a darázsnek vagy a fallikus szereplényeknek előbb-utóbb szembe-sülniük kell hal-, darázs- és állati ösztön-voltukkal.

Az ember és természet kapcsolatának viszonylagosságában (illetve az emberek közötti kontaktusban) az önértékelés is viszonylagos, helyzettől és szereptől függő, és erre gyakran csak a groteszk ábrázolással lehet felszólító módon felhívni a figyelmet.

S maga a sorozatjelleg egy olyan kontextust teremt az egyes képek között, amelyben még a hagyományos természetinspirációk is megkapják többletjelentésüket, tehát a táji élményből született gesztus is magában hordozhatja a szellemi ráutalás lehetőségét.

Komiszár János akvarelljei

Komiszár János – habár az olajfestmények csöppet sem veszítenek korábbi erejükből, sőt – az akvarellben jutott el az érzelmi-érzéki sűrítésnek egy magasabb fokára, és a groteszk látomás, a gesztus vitalitása újabban a grafikáiban és pasztelljeiben is megjelenik.

VIRÁGHNÉ TÖRÖS BORBÁLA ÉS A NÁDUDVARI ALKOTÓKÖR

Virághné Törös Borbála, Nádudvaron élő nyugdíjas művésztanár – a város szellemi életének ma is egyik mozgatója – 2006 januárjában, a Magyar Kultúra Napján rendezett kiállítást a püspökladányi Karacs Ferenc Múzeumban, pályakezdésének előző évi, 50. jubileumát is ünnepeelve. Itt a babák és grafikák mellett mintegy 60 olaj- és pasztellképet mutatott be.

Földrajz–rajz szakos tanárként 1955-től nyugdíjazásáig nagy figyelmet fordított a tehetséggondozásra, például 25 éven keresztül vezetett művészeti szakkört, pályázatokon több mint 100 tanítványa kapott különböző elismeréseket nemcsak a megyei vagy országos, de a nemzetközi versenyeken is.

Ő maga több mint 80 egyéni és csoportos kiállításon vett részt – Nyírbártól Győrig. (Az első önálló tárlatot egyébként csak 1998-ban rendezte – úgy tűnik tehát, szüksége volt arra is az egyéni kiteljesedéshez, hogy a tanítástól visszavonulva, csak az alkotómunkára koncentrálhasson. Az idén pedig már a 18. önálló kiállításán van túl.)

Nádudvaron 2000 októberében nagyobb szabású, összegző tárlattal jelentkezett, mind nagyobb szerepet kapott a technikák közt a pasztell, s iparművészeti munkákkal, bábokkal és babákkal mutatkozott be. (2002-ben a VI. Győri Országos Babaversenyen a *Mátyás király és Beatrix királynő*, 2003-ban a *Sárközi menyecske*, 2004-ben a *Gólya viszi a fiát* című babái nyertek díjat.)

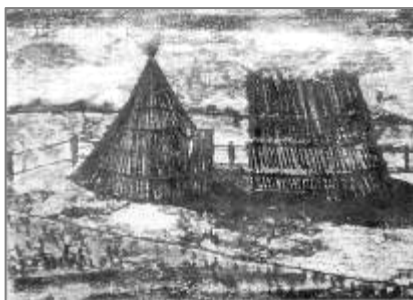

Virághné Törös Borbála: Hazafelé (pasztell); Zuhanyozó lányok (vegyes)

A pasztellel való programszerű jelentkezés kezdetén figyelhettünk fel rá, hogy az anyag puhaságát és titokzatoságát, a benne rejlő hangulati gazdagságot érzékenyen alkalmazza egész művészetének árnyalására, míg a metszeteiben szintén finom minőségek terem-

tésére képes, jól használja ki az akvarell gyorsaságában rejlő lehetőségeket is.

Másik jubileumi tárlatát (a 75. születésnapit) Budapesten, a Kossuth Klubban rendezhette 2007. március végétől május közepéig, valamint a legutóbbi nagyobb szabású kiállításának az idén februárban adott otthont a nádudvari Ady Galéria.

*Virághné Törös Borbála:
Hortobágyi kontyoskunyhó (pasztell)*

Kiállításokon tehát ma is részt vesz, nyári táborokban dolgozik – több mint harminc alkalommal volt nyári táborban Cinkotától Gyuláig, a legtöbbször alföldi helyszíneken –, négy éve alakította meg a Nádudvari Alkotókört.

A Nádudvari Alkotótábort először az elmúlt évben szervezte meg, az idén augusztusban pedig második alkalommal dolgoztak a helyi művészek az Ady Endre Általános Művelődési Központban. Külső segítő nélkül, autodidakta módon, illetve egymástól is tanulnak, de ebben azért mégis van valamilyen művészeti háttérük, hiszen többen közülük rajzpedagógusok – együttműködnek a Kabai Alkotókörrel is –, és már megalkulásuktól kezdve nagy figyelemmel kísérte munkájukat a szintén nádudvari Stefanovits Elemér (ő országosan elismert naiv festőművész), illetve az amatőr mozgalmakat lelkiismerete mellett művésztanári tudásával pártoló Palotai

Erzsébet festőművész szintén ellátogatót hozzájuk, tanácsokkal látva el őket.

Palotai Erzsébet a 2004. március 15-i kiállítás megnyitóján a „mennyei hidat” létrehozni akarók, a „szírványra fölfeszülők” közé sorolta Virághné Törös Borbálát. „Minden munkájáról süt a tisztesség és az az alázat, amellyel szeretné megragadni egyetlen ecsetvonással a látszat mögötti lényegét. Önmaga viszonyát a világgal. (...) A hit és becsület teszi őt példává egy olyan világban, amely csak a túlélésre rendezkedett be.”

S visszatérve a nádudvari naiv és amatőr festőket közös műhelybe kovácsoló alkotókörhöz: nagy fájdalmuk az, hogy nehézkesen halad az állandó kiállítóhely létrehozása, miközben igény és megfelelő színvonalú alapanyag volna hozzá. S mivel a művészek törekszenek arra is, hogy a néprajzi értékek festői visszatükrözése mellett megőrökték a város aktuális képét, ezért még helytörténeti jelentősége is van munkájuknak. Az alkotókör tevékenységében Virághné Törös Borbála irányítása mellett Andrásiné Tóth Piroska, Kapás Józsefné, Kiss Katalin, Majoros Dóra, P. Krizsa Judit, Sándor Irma, Sándor Lajosné, Sárközi Lajos, Silyéné Kovács Ilona, Dudicsné Virágh Mónika és Venczel Zoltánné vesz részt.

*Virághné Törös Borbála:
Karikást kiverő csikósok (2006)*

V. Törös Borbála ma is vallja, hogy az egyik legfontosabb ügyük a folyamatos szakmai jelenlét Nádudvaron, ezért az egyéni alkotómunka mellett a művészeti közéletben való aktív részvétel is vállalásai között szerepel. S figyelemmel kíséri a társművészeteket is. Bevallása szerint nyugdíjasként évente 20–25 képet alkot, mellette számos illusztrációt (például a budapesti *Klárís* című folyóiratnak), és országosan ismert lett ebbéli vonzódásában azzal, hogy Nádudvari

Nagy János népi költő *Láttuk az ő csillagát* című kötetét illusztrálhatta. De az elismerések között tartja számon azt is, hogy a Kisgrafika 2006 országos kiállításra beválogatták az *Erdőben* című cinkkarcát.

Virághné Törös Borbála az idén decemberben lesz 77 éves. A népmesei kor összegzése bizonyára mesés értékélményeket rögzít majd a megtett életútta visszatekintve.

BÍRÓ ESZTER KIÁLLÍTÁSA A DOTE ELMÉLETI GALÉRIÁBAN

Bíró Eszter debreceni festőművész két – ebben az összeállításban is említett – nyári művésztelepen, illetve a művésztelepi évadok két nyarán festette meg azoknak a képeknek a többségét, melyeket szeptember 7–19. között mutatott be a DOTE Elméleti Galériában.

Az idei és a tavalyi nyarak hajdúböszörményi és nyíradonyi termése sorakozott a paravánokon, de az ihletés jól érzékelhetően nem hajdúsági vagy délnyírségi volt, hanem az említett művésztelepi évadokat megelőző itáliai (és szicíliai), illetve görögországi tanulmányutak hatása működött, a tágabban és mélyebben – mondhatni szellemi értelemben – vett mediterrán élménykör.

Ám nem hagyományos útirajzok (kiváltképp nem anizix-lapok) ezek a festmények, még ha a szöveges képtulítások olyan kontextust alakítanak is ki, mely feltételeztet némi naplójelleget. S ez is inkább egy szellemi kapcsolatteremtési mód, nem látványlista, hanem művészet- és művelődéstörténeti reflexiósor – benne így természetes beszédmód az archaizálás.

Bíró Eszter: Feliratos fal Pompejiben (olaj, farost, 70x70)

Az archaizmus feltételezi a rusztikus-ságot (már csak ebből adódóan sem lehet idealizálásról vagy épp nosztalgiáról beszélni). A képek anyagszerűsége több ezer éves állapotokat sugall – ezt szolgálják Bíró Eszter színválasztásai, és ezt erősíti fel a felületkezelés –, a festmény a mitológia (a történelem és a vallás) folyamatos jelen ideje, hiszen ebben a felfogásban a múlt vagy a holt anyag is az elevenen lüktető, mindig jelen idejű lét szerves építőeleme. A lekopott falak és feliratok azonban nem direkt módon kontextualizálnak, hanem az asszociatív

mezőt erősítik fel az előadásmódban. A festékalakítás módja talált rá a témára, s nem a téma határozta meg a kifejezés mikéntjét. A kékek hideg derengését a melegedő barnás, rózsaszínes vagy pasztelles árnyalatok oldják, és sokszor nem az idő jelentését, hanem az idő hangulatát ragadja meg a művész. Ebben a hangulatban azonban nem az impresszióit keresi vissza, hanem – ha lehet így mondani – esztétikai világnézetét, mert az élmény anyaggá (festékké) válásának pillanatában az emlék a művészi viszonyok (a világértelmezés) része lesz, ami alatt azt értjük, hogy a látvány inspirációja az érzéki módon kifejezett szellemi értékmező része lesz. A szöveg jelenléte az archaizálással együtt természetes módon szolgálja a mágikus emlékeztet (a szó mágiája töredékvoltában érvényesül), ekképpen a kifejezés egyik alapjege lesz a szakralizáló szándék.

Írástöredékek a múltból (olaj, farost, 60x80) – Bíró Eszter 2008-ban Hajdúböszörményben festett képe

Bíró Eszter a világ- és önértelmezés hagyományos alaphelyzetét választja: a természet és az ember kapcsolatából indul ki, a természetben az isteni megnyilvánulás fokozatait is kutatva, csak-hogy számára a természeti közeg nem a tájat jelenti, hanem az épített környezetet (az archaikus-szellemi inspirációkból adódóan: az épített emlékeket).

Bíró Eszter: Oltár (2008 – olaj, farost, 60x40)

Rom-rajzok sorozatával már tavaly találkoztam Nyíradonyban, s ott éreztem először, hogy a láthatóban és tapinthatóban miként keresi a művész azt a láthatatlant, amit másutt az angyal-sággal rokoníthatunk nála. Ide idézem újra azt a rövidke versasszociációt, mely a sajátos témavonzódás mögött a hitvallást is kutatja: „*Habár elpusztíthatnak mindent, / mi látható, angyalhajak húrján / lengedeztet a láthatatlan. // Romgödrök mélyéről virágok / imája sarjad, s az élet növi át / enyésző hitünket dalként / egy szelídke indarajzolatban.*” Bíró Eszter tehát mégsem csak történelmet és mítoszt keres, hanem az egykori hitek nyomait kutatja, míg a jelen hitéhez is támpontokat keres.

Soha nem beszéltem erről a művész-szel, de minden bizonnyal elfogadja ama hegeli esztétikai osztályozást, mely sze-

rint az építészet a „kezdet művészete”. Feladata, hogy úgy alakítsa és rendezze át a külső természetet, hogy az eszme művészi külvilágává, otthonává válhasson. A művészet a vallás analóg területe azért, mert kapcsolódik a földi, a véges természeti élethez, miközben Isten mint a tudat tárgya jelenik meg benne, és párhuzamok fedezhetők fel a közönség, illetve a gyülekezet ájtatossága között: Isten mint eleven és jelenvaló lény ölt szellemi formát a szubjektív tudatban. Ennek az azonosításnak művészet és vallás között leginkább az építészet felel meg: a szervetlen természet olyan rendezése, hogy az mint művészi külvilág rokon legyen a szellemmel, és formái a szimmetria absztrakt értelmi viszonyai szerint rendeződnek el. S mivel az eszmény mint konkrét szellemiség csak absztrakt viszonyban marad meg, így az építészet alapvetően szimbolikus művészeti forma, „egyengeti Isten adekvát ábrázolásának útját”.

hegeli esztétika nyomdokain haladó Sík Sándor igazat adott Odebrechtnek, aki szerint: „A nagy architektonikus alkotások adta hangulati evidencia olyan kifejezetten kozmikus-metafizikus jellegű, olyan messze felülemelkedik minden olcsó szentimentális érzélesen, hogy a művészetek országában az első hely illeti meg.”

S első hely illeti meg az épített emlékeket Bíró Eszter festői témaválasztásai között, már-már kizárólagos, hiszen az enteriőrök is az egész szakralitását követik vissza a részben. Ugyanakkor – mint utaltam erre fentebb – az ábrázolt téma már nemcsak az ábrázolás tárgya, hanem a kifejezés eszköze, és az általában vett szakralizálást, a spirituális, metafizikai megemelkedettséget Bíró Eszter már nem célnak, hanem alaphelyzetnek gondolja. S még csak nem is kell hozzá az angyal-motívum (bár festményei között azt is kapunk), hogy megjelenjen bennük az angyság.

*Bíró Eszter:
Templomrom
angyalokkal
(2008 – olaj,
farost, 66x109)*

De funkció szerint is egymás párja a hétköznapi és szakrális, hiszen megkülönböztettünk lakóhelyet, illetve templomot mint „Istennek és gyülekezetének körülfogását”. S az építészet általában egy életforma jelképe is, mivel az épület a maga zárt végtelenségében a térben és időben létezés titkaira keres választ. A

Az angyság, ami ebben a képi rendben nem más talán, mint egyszerre a tisztaság és a tisztaság vágya, a jelenlét és a nosztalgia (tehát fenti állításunk ellenében mégis jelen van, mint valaminek a hiánya). Az angyság végeredményben nem teozófiai, hanem esztétikai kategória lesz.

Bíró Eszter tavaly rendezte jubileumi kiállítását a Debreceni Mű–Terem Galériában – ott a zeneiség és az angyltság összekapcsolódása egyértelmű (vagy ha úgy tetszik, direkter) ráutalásokkal vált érzékelhetővé, itt azonban az architektúra kapja a nagyobb szerepet, de nem mint szerkezet, hanem mint gondolati és érzelmi struktúra, avagy szellemi és lelki rend. Már akkor is utaltam Fülep Lajos írására (*Új művészeti stílus*, 1908), melyben a művészettörténész azt állapítja meg, hogy a stílusos piktúra csak valamilyen architektonikus vonatkozásban életképes.

Bíró Eszter is a kép eredetéig, az építészetiig, illetve a szó gyökeréig, a zenéig vezeti vissza alapvetően érzelmi építményeit, melegbarna romjaiban, hideg-

kék (mélységével azonban a spiritualitást érzékvé átfogalmazó) enteriőrjeiben pedig a mediterrán (más jelentésárnyalatával archaikus vagy ösztönös) szabadságot az ornamenseiben Kárpát-európai néplelekkel társítja. S ahogy az ókori romokon feltűnik a népdali madár rajzolata, Itália vagy Görögország képes legendáriuma saját vitalitásunk keresőkönyve lesz. Nemcsak egy metafizikai szinten is értelmezhető szerelmi üzenet, hanem egy világkép megfogalmazása a dalvallomásban: minden pusztítás ellenében ott kell állnia valamilyen érzelmi intelligenciának, s a madárséta végül nem a romokon (az összeomlott kultúra töredékein) tesz széppé, hanem zöld erdőben, zöld mezőben...

A 17. NYÍRADONYI NEMZETKÖZI ALKOTÓTÁBOR

A korábbi évek rendjéhez illeszkedően, az augusztus 19-én rendezett 20.-i városi ünnepség programjainak része volt a nemzetközi alkotótábor záró kiállításának bemutatása, ahol a Hajdú–Bihar megyei és a romániai (román és magyar) művészek legújabb munkáit irodalmi és népzenei műsor kíséretében tekinthette meg a most is népes tárlatnyitó közönség, és átadták a tábor városnak adományozott képeit is, tovább gyarapítva Nyíradony képzőművészeti gyűjteményét.

A megnyitó egyben a Móricz Zsigmond Művelődési Ház kisgalériájában rendezett Kurta Kázmér egyéni kiállításának búcsúztatója is volt: az idén 60 éves resicai festőművész képei egy részét haza szállította, hogy az itt maradtakat novemberben újabb műalkotásokkal egészítse ki a Debrecenben, a Valcer Táncstúdió nagyertermében bemutatandó kiállításához.

Az előtérben egy másik csoporttárlatot láttunk: egy válogatást a nyíradonyi tábor elmúlt 16 esztendejének terméséből, igyekezve reprezentálni a kronológiában is nyomon követhető szemléleti és kifejezési változásokat. A kis kolóniát még Bíró Lajos hozta létre, majd visszavonulásakor a nyíracádi Kiss József vette át a szervezést, ma pedig – habár nincs hivatalos, kijelölt vezetője, de – Subicz István és Lukács Gábor grafikus- és festőművészek vállalják e feladatot.

S kiemelt aktusa volt a telepzáró rendezvénynek, amikor a Hajdú-Bihar megyei Önkormányzat közgyűlésének alel-

nőke a Méliusz Központ vezetőjével egy támogatói táblát avatott fel a művelődési ház bejáratánál, mely azt hivatott jelezni: a Nemzetközi Képzőművészeti Alkotótábor Nyíradonyban immár szintén a Méliusz Központ kiemelt kulturális partnere, hasonlóan a hajdúböszörményi, a hortobágyi, a derecskei és a vámospércsi művésztelepekhez.

Úgy vélem, a bemutatott képek ismertetését annak a Németh László által megfogalmazott ars poetica-részletnek a jegyében is el lehet végezni, mely szerint „a modell megsemmisül a hősből”. A műalkotásoknál is kétféle hősről beszélhetünk ugyanis: az egyedi emberről, a valódi modelltől s magáról a művészről, aki bármit is fest, mindig önmagát látatja benne. Vagy ahogy Chagall utalt

erre: a mindig csak önmagunkat festjük felismerése áll összhangban ama költői szándékkal, hogy versemnek én kívánok hőse lenni.

A műalkotás tehát vallomás, még akkor is, ha nem látomásos, hanem expresszív indulatkifejező, ha tárgyat mutat be, épületeket, növényeket és állatokat vagy egy másik embert, a hagyományos portré műfajában. Tegyük tehát ennek jegyében egy rövid, visszatekintő sétát a kiállítás képei között! (S most nem a névsort, hanem a kiállítás rendezését követem, hiszen az nemcsak az önálló teljesítményekről számol be, de arról is, hogy milyen párbeszédet folytatnak a művek egymás között.)

TÓTH VINCE nyíradonyi fotográfus felvételei a záró kiállításról

Kiss József a *Rejtelmek* vagy a *Bukás* megjelenítésénél, Bogdándy György a szín- és formajátékoknál, az organikus absztrakciók segítségével álmairól és félelmeiről, kedélyállapotáról is beszél – Kiss József Kosztolányi narancsszín felhőjének mintájára keres valami érzelmi testet a megfoghatatlannak a múltból. Petru Comisarschi a geometrikus kompozíciók mellett most a tájélményekhez is visszanyúlt, de a táj szerkezetéről is szólt, és benne arról, hogy a természet milyen emberi érzések és létállapotok kifejezője lehet.

A művészek egy csoportja (balról jobbra: Jászai János, Subicz István és Adriana Ilin, Tóth Lajos, Christea Mircioane) Birki Helga kisplasztikái előtt)

Tóth Lajos (ő nyíradonyi művésztanár) négy *Üzenet*ével saját művészetének, alkotói, világ- és emberszemléletének alakulásáról vall – már az elmúlt évben is kísérletezett ezzel a megoldással –, a kép és szöveg együttesével egy fajta mágikus szimbolizmust követ. Például: „Növény a barátság, melynek túl kell élnie a szárazságot” – olvassuk az egyik festményen. A szöveg és kép nem illusztrációi egymásnak, inkább mindkettő egy újabb értelmezési mezőt nyit meg a másiknak.

Birki Helga az állatok „vázát” bemutatva, a groteszk ábrázolást tartva mértékadónak, a groteszkben rejlő szépet,

azt is illusztrálja, hogy mi az esendő. A csiga, a zsiráf, a pillangó plasztikai vázával egyúttal arra utal: esendőségünk groteszk voltában is lehet szép a világunk; de ez már egy másik szépség: a csontváz-esztétikában kiszolgáltatottságunk fel- és beismerési is ott van.

Az alkotótáborban az idén új névként feltűnő Adriana Ilin expresszív képeivel, a dinamikus kompozíciókkal az érzelem indulattá formálódásának asszociatív fokozatait adja, s bennük arról is vall, hogy a létezés első energiáit miként mozgósítja például a szenvedély.

Kurta Árpád Krisztián vegyes technikájú művei miniatűr voltakban a mindenségre tekintenek, a Tóth Lajoshoz hasonlóan szintén helyi Jászai János a bemutatott két kisfiú portréjával a tiszta, gyermeki létben kívánja megragadni a disszonanciát, mely abból fakad, hogy az ártatlan létezésbe a világ lassan beleoltja a félelmet is.

Lehet a portréval is személyes valómást tenni, miként megfigyelhető ez a jelenség Kurta Kázmér művein (*Tóth Lajos* és *Marika* ülő és $\frac{3}{4}$ alakos arcképein). A modell itt is csak apropó (a tárgyhűség mellett), ahogy a többi alkotáson szintén ezt az átváltozást látjuk,

még ha nem is a szó hagyományos értelmében gondolt modelleket használ a művész. Hiszen mindegyik természeti vagy tárgyi elemben, részletben, motívumban, emléklenyomatban, érzéki látomásban, indulati expresszióban világmodellt keres az alkotó.

Subicz István a fa törzséről beszél öt tételben (az elmúlt évi tematikát folytatja – látható tehát egy fajta koncepció úgy szemléleti, mint tárgyi, motivikus továbbvitele), de a fában az embert látjuk, a fa törzsének látomásai érzelm- és állapot-metaforák.

Kurta Kázmér *Dipticonja* és a *Triptichon* már a természeti közeg szakrális megemelkedettségére célzott, s e szakralizációt (mint az előbbi írásban említettem) Bíró Eszter már nem célnak, hanem alaphelyzetnek gondolja.

(Kurta Kázmér művészetéről a következő cikkben egy rövid alkotói portrévázlatot adok közre.)

Palotai Erzsébet, Subicz István, Birki Helga, Bíró Eszter és Christea Mircioane – a háttérben Subicz István grafikái és Christea Mircioane festményei láthatók

Tasó László Nyíradony város polgármestere a városnak adományozott műveket szemlézi

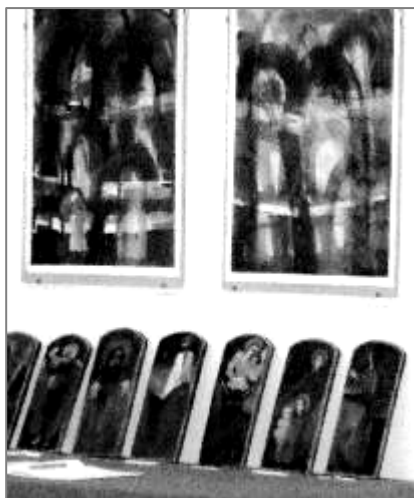
Fotók: TÓTH VINCE

Christea Mircioane három kapuja és ablaka egyetemes jelkép, de az átjárás, a külső és belső világ határléte mellett a lélekről is érzéki lenyomatokat kapunk, és azt is megtudjuk, hogy ennek a személyes univerzumnak fontos eleme az archaizálás és a szecessziós játékoság.

Római sorozatának emlékképeiben Lukács Gábor is az önértelmező világmodelleket keresi: szakrális belső terei struktúrájukban egyszerre racionálisak, a geometrikus formaelemekben is érzékiek. A képre idézett templomszerkezet fegyelme végtelen (és szinte tapintható)

szellemi szabadságot is ad. S a játékhoz újabb rendként, számomra újdonságot jelentő elemként művészetében: ikonokat mutatott be Lukács Gábor (mint elmondta: a tavalyi művésztelepen kezdte el sorozatát Hajdúböszörményben, és a nyíradonyi alkotótáborban született meg egy olyan kollekció, amely újabb értelmezést ad az ikon-hagyományoknak).

Kiállításrészlet Lukács Gábor műveivel

Csak látszólag „szent” képek ezek – még ha az archaikus mintákat követi is a művész – érdemes közelebbről megnéznünk: csupa groteszk tartalom bukik elő a háttérből és a mélyrétegekből, az archaizálás ironikus rákacsintás, és a paródiában ott a kritika, talán éppen az álszentség, a hamis pietizmus kritikája.

Rendezési sorrendben Palotai Erzsébet összegzi és nyitja tovább a szemlét, egyszerre ellenpontját és ráerősítést adva a Kiss József-féle hangulati alapú pillanatidézésnek. Pasztelljeit egyik képének címével lehetne jól jellemezni: *Reggeli derű*. Hiszen az ébredés mámoráról van szó (fizikai s szellemi értelemben egyaránt), *Hajnali részegségről* – ami utalás a Kosztolányi-versre, de egy egzisztenciális örömmállapotot kell értenünk alatta, extatikus felindulást, annak tudatosulását, hogy az életet éppen az életért való felelősség teszi széppé.

„Szépség ott van, amikor valami meghal” (írta Hamvas Béla); „a modell megsemmisül a hősből” (emlékszünk Németh László félmondatára); feszültség támad a pillanat és az időtlenség között (Hamvas); az éppen eltűnő jelenség a legmagasabb létezési szinten van a műtárgyban való megörökítés pillanatában.

Az alkotótábor tagjai és pártolói (Fotó: Tóth Vince)

KURTA KÁZMÉR FESTMÉNYEI NYÍRADONYBAN

A romániai Resicán élő és alkotó magyar festőművész, az idén márciusban hatvanéves Kurta Kázmér a Nyíradonyi Nemzetközi Alkotótábor tőrzstagja – és az utóbbi hat évben, mióta rendszeresen figyelemmel követem a tábor munkáját, minden alkalommal találkozhatam itt az alkotásaival.

Kurta Kázmér festőművész születésnapjához katalógusának borítóképe

Több mint harminc éve folyamatosan jelen van a képzőművészeti közéletben, kollektív szemléken Romániában, Magyarországon és Szerbiában mutatkozott be; egyéni kiállításokat a nyíradonyi önálló bemutatkozása előtt Magyarországon (Keszthely), illetve Ausztriában (Leibnitz), Olaszországban (San Lorenzo, Cosenza, Aprigliano, Isola, Crotone), Szerbiában (Belgrád) és Romániában (más városok mellett Resica, Kolozsvár, Temesvár) rendezett. A nyíradonyin kívül több romániai és szerbiai művésztelep tagja.

Kurta Kázmér sokirányú festői tehetség: mint a legújabb kiállított képei is bizonyítják ezt: kiváló portréista, s nem jelent gondot számára egy-egy érzékeny (vagy érzéki) természeti kép, illetve – a műfajban már eleve benne rejlő szimbolizmust egyénített kifejezéstartalammal árnyaló – csendélet megfestése sem. Enteriőrös aktjai mestermunkák, s nem áll tőle távol a lírai groteszk szemlélet sem.

*Kurta Kázmér:
Az elveszett Paradicsom*

A csendéleti témák között megjelennek a virágok, ám a hagyományos csokros beállításokat az előtér faktúrájával és a színháttér derengő mélységével egy látens természeti közegbe helyezi, s önmaga jelentésén túl a virágnak nemcsak jelképi szerepet ad, hanem a felület lírai expresszív kezelésével az a személyes belső érzelmek hordozó is lesz.

Kurta Kázmér csendélete

Kurta Kázmér: Árkádia

A virágcsendélet tehát lelki önarckép, olyan vallomás, amely kifejezi nemcsak a hangulatot, de tükrözi a világszemléletet is. Kurta Kázmérnél ehhez azokat a műveit idézhetjük, amelyeken a virág más (szintén) jelképi tartalmat hordozó tárgyakkal együtt jelenik meg.

Ilyen lehet a borospohár (például a virág az üres pohárban áll), vagy ilyen a látomásos-szimbolista műveken az utóbbi időben gyakran feltűnő, a bűnbeesést is jelképező, harapott alma (lásd az előző oldalon *Az elveszett Paradicsom* című festményt). Az elmúlást nála nem a koponya idézi meg, hanem az égő cigaretta (s nem feltétlenül azért, mert „koporsószőg”, hanem azért, mert az elmúlás – az elégés – folyamatának egy pillanatát mutatja). A reprodukción is idézett kotta pedig egyszerre jelöli meg a félbehagyottságot és a zene esztétikai sajátosságaként az érzékivé váló, anyag-talan teljességet.

Gyakran látunk Kurta Kázmér művein valamilyen tájat, de rögtön leszögezzük, hogy bár vannak (lehetnek) valós természeti mintái, ezek is az aktuális

hangulatok, állapotok s az érzelmek kifejezői. Mind ezen túl az olykor misztikus közegbe transzponált tájban szellemiséget is keresünk: például hogyan lehet boldogulni érzelmileg az anyag által korlátozott létben?

„BESZÉLŐ ÁLLATOK”

III. Debreceni Nemzetközi Művésztelep

Amikor megnéztem a „Beszélő állatok” munkacímrel szervezett művésztelep záró kiállítását a Kölcsey Központban, a következő néhány soros feljegyzést készítettem.

Eredetileg erről is szerettem volna ismertetést írni, ám a kiállítás megtekintése után inkább arra hajlottam, hogy mégsem írok. Észrevételeimet az alábbi módon fogalmazom meg:

El kellene dönten, hogy mit akarnak a művésztelep irányítói. (Vajon van kuratórium egyáltalán?)
A multimédiás installációs és kísérleti blöffökkel ugyanis hamisan jellemzik a várost.
Ha nem művészetben gondolkodnak, úgy a *debreceni* és a *művész* jelzőket is ki kell venni az elnevezésből.
Vagy talán mindenki jobban járna – kivéve a pénzt, szemléletet és ízlést kisajátító csoportot –, ha például egy **nemzetközi gyermekrajz-tábort** működtetnének a művésztelep helyett!

A problémakör azonban jóval összetettebb – és súlyosabb – annál, mintsem hogy egy ilyen játékkal lehetne utalni a megoldásra. Tehát annak ellenére, hogy nem terveztem az érdemi reflektálást, alább mégis hosszabban – de még így is csak vázaltszerűen – kívánok foglalkozni néhány alapkérdéssel: a történeti aspektusok mellett az esztétikai és a befogadói vonatkozásokkal.

A „debreceni” stílusért

2005 őszén (megtudva, hogy a Debreceni Kör Dáma Egyesület jótékonyági bálon kezdeményez gyűjtést a művésztelep létrehozására: indítás gyanánt, hogy a város később hozzá tudja tenni a maga részét) egy visszatekintést készítettem az „évszázados álom”-ról, néhány tényrt sorolva előbb.

1. Igaz, hogy Debrecen az alkotótáborok, szimpózium mozgalmaknak, művésztelepi műhelyek földrajzi (egyenben szellemi) centrumában áll hosszabb idő óta (gondoljunk csak Hajdú-

böszörményre, Hortobágyra és Hajdúszoboszlóra, Derecskére, Nyíradonyra, Vámospércsre s még sorolhatnánk), a város inkább csak befogadó, de nem szervező–mozgósító feladatot vállalt.

2. Az is igaz, hogy nemcsak a környék nemzetközi képzőművészeti társaságainak legfrissebb anyagait mutatjuk be itt rendszeresen, illetve a debreceni művészek egyfajta összekötő kapocsként is dolgoznak az említettek túl az anyaországon kívül rekedt műhelyekben, ám Debrecennek nem volt a szó hagyományos értelmében vett művésztelepe.

3. Létezik ugyan a Nagyerdőn egy művészlakásokból álló kis kolónia, amelyet hosszú vajúdas után 1971-ben építettek fel és népesítettek be (van tehát az itt élő művészek egy részének telepe), ez azonban nem az, amire a művészettörténet általában gondol. Inkább csak olyan lakóhely, ahol művészi alkotásokat hoznak létre, nem pedig a közös célokra törekvő művészek csoportosulása, mely sokszor egy-egy új stílus megszületésére is ösztönöz. (Itt azért érdemes megjegyezni: a művésztelep nem annyira alkalmi részvételt, hanem – ha nem is állandó, de – hosszabb ideig tartó, intenzív ottlétet feltételez. A mai értelemben vett művésztelep tehát már más, inkább egy fajta alkotó kirándulás, ami azonban nem zárja ki az eredeti célok megvalósulását.)

4. Sajnos, nem beszélhetünk a képzőművészetben debreceni stílusról, miközben joggal emlegetjük a teljes képzőművészeti megújulást több időszakában is inspiráló vagy abba bekapcsolódó nagybányai, az úgynevezett szociális érzékenységet előtérbe állító alföldi vagy hortobágyi lírai realizmust, a hazai avantgárdot ösztönző szentendrei, a népművészethez vagy a népi kultúrához életmódszerűen is forduló, a magyar szecesszió megteremtésében főszerepet vállaló gödöllői, illetve (például az iparművészetben) a hódmezővásárhelyi majolika stílust.

Ha megengedhető egy kis visszatekintés: a leghíresebb (történeti) művésztelep a francia barbizoni volt – 1830 körül jött létre, mikor is egy Barbizon nevű kis faluban a természetben való festéssel a modern tájképfestészet új irányát alakították ki az azóta európai és világhírűvé vált

képzőművészek, akik között több magyar alkotó, például Munkácsy Mihály is megfordult.

Az említett, első magyarországi művésztelep az 1896-ban alakult nagybányai, majd 1901-ben jött létre (állami támogatással) a szolnoki művésztelep. Ezt követte Gödöllő, Kécskemét, majd 1928-ban Szentendre. S ugyanebben az évben hozta létre Boromisza Tibor, Maghy Zoltán, Káplár Miklós a Hortobágyi Kolóniát (melynek örökségét a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep és a Hortobágyi Alkotótábor egyaránt folytatni kívánta – utóbbi elnevezése szintén nemzetközi művésztelepre módosult).

Évszázados álmat írtam. Az első művésztelep-alapítási kísérlet ugyanis még 1909–1910-ben történt Debrecenben, s ebben a kezdeményezésben nagy szerepe volt Toroczkai Oszvaldnak. Ő a nagybányaiaktól különváló, Münchenben festőiskolát és Técsőn nyári kolóniát működtető Hollósy Simont és körét, mintegy 20–30 tanítványát szerette volna a városba telepíteni.

Később Holló László feladata volt a művésztelep létrehozásának szorgalmazása (Hollót egyébként szintén Toroczkai, illetve a fiatal Hrabéczy Ernő csábította Debrecenbe). Holló Debrecenbe kerülése (1914–15, podolini és karánsebesi tanári munkáját követően 1918) után a Műpártoló Egyesület és az 1924-ben 12 művész által alapított Művészház aktív tagja volt. Az Ady Társaság s annak képzőművészeti osztálya 1927-es megalakulásakor a csoport elnöke lett. Az 1920-as évek végén Holló Koszta Józsefet is szeretne volna meghívni a városba – általánosan elterjedt vélemény volt ugyanis a hazai kulturális és művészeti köz-

életben: Debrecen nagy hiányosságának számít, hogy nincsen művésztelepe. Már ekkor elkészült egyébként egy 12, modern, műtermes lakásból álló, a Nagyerdőn létesítendő házsor terve, de a képviselőtestület pénz hiányában nem szavazta meg az építkezés elkezdését. A második világháború után még mindig Holló volt a művésztelep egyik szellemi mecénása, s ebben segítségére volt a Déri Múzeum akkori igazgatója, Sőregi János, ám a közösen dédelgetett művésztelepi ügy ismét kútba esett.

1971-ben aztán felépült nyolc műtermes lakás. Több tehetséges fiatal művészt is sikerült ide csábítani, elég csupán a telep egykori és jelenlegi tagjait említeni, köztük például Bényi Árpádot, Tenk Lászlót, Topor Andrást, Váró Mártont vagy Józsa Jánost, Révész Napsugárt, Fátyol Zoltánt, Prim Zoltánt. Iskolát azonban nem sikerült teremteni, aminek az elemzők szerint talán az is oka volt, hogy a művészek többnyire elszigetelten működtek, inkább ők léptek ki a városból, mintsem a városba érkeztek volna egyre többen.

Pedig arra, hogy Debrecen valóban az öt megillető helyre kerülhessen, s hogy az ország legnagyobb vidéki művészeti centruma lehessen, már az 1901-ben létrejött Debreceni Műpártoló Egyesület is komoly kísérleteket tett. 1902-től a fővárosi Képzőművészeti Társulat, illetve a Nemzeti Szalon segítségével rendezett kiállításokat. 1908-tól Debrecen városa is támogatja őket anyagilag, a kiállításokba és rendezvényeikbe az országosan elismert neveket is bevonták, hiszen akkor itt még csak Bakoss Tibornak, Bosznai Istvánnak, Pálffy Józsefnek és Istvánffy Gyulának volt reputációja.

A már említett Toroczkai és Holló városba települése után Senyei Oláh István is bekapcsolódott a művészeti mozgalomba, ők kezdeményezték a Művészház megalapítását. Az alapítók között szerepelt egyébként Nagy Ferenc és Gáborjáni Szabó Kálmán is. A csoportkiállítások állandó résztvevője volt terveivel Borsos József, kisplasztikáival Medgyessy Ferenc, illetve a hódmezővásárhelyi keramikusok. Az Ady Társaság művészeti csoportjának munkájába később Berki Irma, Káplár Miklós, Félégyházi László és Menyhárt József szintén bekapcsolódott. A művészeti egyesületek, a műpártolók, az Adysok, a Csokonai Körösök közösen küzdöttek Budapest művészeti centralizmusa ellen.

A legnagyobb hagyománya Debrecenben a grafikai ágazatnak volt, a város szervezett grafikai hagyományai már több mint 200 esztendős múltra tekintenek vissza. A huszadik század meghatározó művészeti írói (mint például Lyka Károly vagy Fülep Lajos) hívták fel a figyelmet arra, hogy ezen a területen az országban Debrecennel egyetlen más város sem tud versenyezni.

S ha úgynevezett debreceni grafikai stílusban gondolkodunk, tulajdonképpen az is csupán a kisgrafikára érvényes, szervezett formában pedig csak a két világháború között születtek ilyen alkotások. 1934-ben alakult meg az Ajtósi Dürer Céh (Soó Rezső professzor kezdeményezésére), mely a gyűjtőket és a grafikusokat tömörítette, köztük G. Szabó Kálmánt, Várkonyi Károlyt, Vadász Endrét, Menyhárt Józsefet, Szoboszlai Mata Jánost. A második világháború viszont ennek a sokat ígérő alkotómunkának is véget vetett.

Kulturális befektetés

Ha azt szeretnénk, hogy a majdani kortársak és a közeli utókor debreceni festészetről vagy debreceni grafikáról, debreceni stílusról tudjon beszélni, létre kell hozni a Debreceni Művésztelepet (olvasom vissza most a három évvel ezelőtti jegyzeteimből).

Tehát egy olyan, szervezett formában, köz- és magántámogatásokkal működő Debreceni Művésztelepet kell alapítani, melynek keretében a közös célokra törekvő művészek csoportosulhatnak, hogy megszülethessen egy önálló, új debreceni stílus is a képzőművészetben.

Így nem egyszerű városmarketingről van szó – habár ennek hozománya sem elhanyagolhatóak –, inkább egy szellemi, művészeti, esztétikai és kulturális befektetésről.

2006 nyarán megnyitotta kapuit a Debreceni Nemzetközi Művésztelep. (Bevallom, a teljesítményre nem igazán emlékszem, ám ezt nem annyira a figyelmetlenségemnek tulajdonítom, sokkal inkább a figyelemre méltóság hiányának. Persze, fel lehet tenni a kérdést, hogy vajon a „nagy dobással” kell-e egy új kezdeményezésre felhívni a figyelmet, vagy csupán hangpróbának, terepszemlének kell tekinteni az első együttlétet.)

A 2007-es nyári idény már emlékezetesebb volt – a szervezők és résztvevők bizonyára próbaként élték meg a kezdő lépést, a *Terepszemle* ekkor következett (mint már a nevében is utalt erre a művésztelep). Az összegző kiállításról a kritikát is magában rejtő *Képtelen Terepszemle* címmel jegyzetet írtam a *Debrecen* hetilapba. Nem örültem neki, de tény, hogy ez a cikk a közönség és a művészek egyetérté-

sével találkozott (kivéve a művésztelep tagjait); s mivel a hivatalosságok (egyébként nagyon helyesen, hiszen a politikának nem – vagy nem lenne – szabad beleszólni a művészetbe) nem teheték szóvá elégedetlenségüket, a kritikával (többé-kevésbé) összhangban volt a véleményük.

Akkor azt hittem, hogy talán okulnak a megjegyzésekből azok, akiknek okulni illene (legalábbis megfontolás tárgyává teszik a kritikát). S annak is örültem (pontosabban reménykedni kezdtem), hogy az idei művésztelepi munka egy nemzetközi illusztrációs programhoz kapcsolódik. Mint kiderült azonban, számomra az illusztráció mást jelentett, mint ahogy azt a résztvevők elgondolták. Valószínűleg abban volt a hiba, hogy én műalkotást értettem az illusztráció alatt, s nem pihent agyú ötletbörzét (tisztelet a kivételnek). Mivel a harmadik részben megfogalmazott mondandó ezt a gondolatmenetet folytatja, ide illeszttem az említett jegyzetet.

„A tereptárgyakat már a katonaságnál megutáltam. A terepszemlét csak most. Sejtettem én, hogy a negyvenet átlépve, menthetetlenül öregszem, de arra csak mostanában jöttem rá, hogy a képzőművészetnek nevezett értékteremtés számomra oly széles palettája egy bizonyos ponton túl további spektrumokkal nem tágható.

Persze, minden jó, eredeti, meglepő, elgondolkodtató, építő stb. ötlet kétségtelen érték (már csak vitaalap jellegénél fogva is), a második alkalommal rendezett Debreceni Nemzetközi Művésztelep Kölcsény Központban installált kiállítását megtekintve azonban ezt a kolóniát most csak ötletművésztelepnek nevezném. Értékvoltát tehát az ötletekben keresem,

egy gondolkodási folyamat polgár-pukkasztó dokumentációjában, s nem fogadom el, hogy képzőművészetről lenne szó.

Bukta Imre 1989-ben kapott Munkácsy-díját is feledeti, az általam ismert alkotók lelépését én felejténém, az újakat ezek után nem nagyon akarom megismerni, egyetlen reményem Dóró Sándorban van, aki még eszembe juttatta a művészetet.

Nem értem ugyanis, miért jó Debrecennek, ha kortárs gyűjteményét a szó konkrét és átvitt értelmében egyaránt képtelen ötletekre alapozza. Tíz év múlva katalógusokat teszünk majd a falakra, videó-installációkkal boszszantjuk a közönséget? Elhitetjük az emberekkkel, hogy mindenki művész, csak vannak, akik még művészebbek? Vajon a fiatal (és nem fiatal, de kortárs) alkotók elfelejtettek (vagy meg sem tanultak) festeni és „szobrani”?

Mert úgy tűnik, mintha a művésztelep nem kevés pénzen [nem hivatalos információim szerint a 2007-es idény 6, a mostani 9 millió forintba került] ide jöttek volna nyaralni Debrecenbe, terepszemlét tartottak s marhának néztek bennünket. Vagy régi sárban fetrengő disznónak, s a nyomatékosság kedvéért – dagonyázó sertés-énünk lapba vágott képével – a daraboló kést helyezték a műanyag abrosz szélére, szúrjuk magunkba, ha úgy tetszik, feküdjünk infúzió alá, s legyen akciófilm a kómánkból. Nem tesszük.

S még ha valami újdonság lenne, amit belevetéltek a debreceni huzatba! De nem az. 1996-ban olvastam egy beszélgetést a *Nappali házban* – hasonló emberekkel, akik szellemi transzportról beszéltek művészet helyett – („a művésznek nem az a dolga,

hogy műtárgyakat hozzon létre, hanem hogy gondolkozzon, a gondolatnak formát találjon”), a hagyományos képek haláláról, térszervezési koncepcióról, ötletben rejlő erényről – talán ezért szórtak szét egy helyütt kiállítás gyanánt egy zacskó cseresznyemagot.

Én azért reménykedem: Debrecen képzőművészeti életét tartom olyan erősnek, hogy begyógyítsa ezt a sebet, s a művésztelep jövőre már az igazi művészetről fog szólni.”

Nos, mint kiderült, hiába reménykedtem, művészetet ezúttal is csak részben kaptunk. A város részéről a befektetés megvolt, ám véleményem szerint egy dologban hibázott a kulturális bizottság (vagy kulturális vezetés): elfelejtette meghatározni a célokat, hogy miért hozott létre nemzetközi művésztelepet Debrecenben, de az is lehet, hogy meghatározta, csak a célok teljesítéséhez nem a megfelelő embereknek szavazott bizalmat.

Mert ha már debreceni ez a művésztelep, legyen úgy az, hogy nemzetközi – nemcsak az összetételt, de a nívót illetően is. Folytassa és újítsa meg a hagyományokat, ám ne úgy, hogy felrúgja, semmibe veszi azokat (s nem feledve egyúttal, hogy azért a közönséget sem szabad teljesen ostobának nézni...)

Tudom, hogy sokan eleve rettegnek a debreceni jelzőtől, hiszen abban a provinciálist sejtik, viszont a globális provincializmus magas fokát jelenti a helyi értékek mellőzése, a valamilyen szellemi elitizmus, az önmagáért való kivagyiság hajszolása.

A kulturális befektetés tehát egyelőre nem térül meg, mert a Debreceni Nemzetközi Művésztelep csupán nevében debreceni és nemzetközi, illetve művésztelep.

Milyen városmarketing a modern giccs, az üres beszéd?

Azt gyanítom, hogy művészet helyett most egy intermedialis alkotó-lobbi, egy, a művészetet gegparádénak gondoló, mondhatni: minden ízében a liberális érték(té)vesztést követő és erősítő csoport érdeke érvényesül, bár valamilyen kompromisszumra képesek voltak. Ezért kaphatott meghívást például az ismert debreceniek közül Burai István, László János, Potyók Tamás – aki még mer hagyományos képben gondolkodni, és bebizonyítja: a művészetet bizony, a tradicionális eszközökkel is meg lehet újítani –, illetve Varga József (akit viszont kissé megfertőztek az installált manírokk).

S tulajdonképpen akármennyire is modernkednek a kifejezéssel, be kell vallani, hogy itt inkább egy fajta neo-manierizmusról van szó – abban az értelemben, hogy csak formát követnek belső tartalom nélkül. Hiszen a képtárgy helyett úgymond profán objektumokban, öntetszelgő médiakisérletekben és infantilizmusban képzelgő gondolat-transzponálók mindössze arról feledkeznek meg, hogy lehet bár az ilyen fajta kifejezés a társadalmi valóság reflexiója, csak hogy a giccs és a tömegfogyasztáson alapuló igénytelenség vagy gondolatlanság kritikája ebben a formában maga is giccs és gondolatlan kivetítés lesz, még ha a célzott befogadás éppen nem a tömegfogyasztásra vonatkozik is.

Ez a megjegyzés a fent említett nevekre nem vonatkozik, sőt, még azt is szóvá kell tennem, hogy Süli-Zakar Szabolcs – aki művészeti vezetőként sejtésem szerint mindezért okolható, Kónya Ábellel s a többi, a művészetet tudományoskodásnak, pusztá elmé-

letnek tekintő társával együtt – jelét adta: tud vagy tudna művészi alkotást is létrehozni – minő blaszfémia: képet(!) láttam ugyanis tőle –, csak éppen nem akar.

De akkor mit akar(nak)? Úgy vélem, ennek megválaszolásához először egy talán sokak előtt ismert vitairathoz kell fordulnom, melynek egyik fő tételét alább ismertetem.

„Festett malaszt”

Naponta találkozunk „meg nem értett” – s meg nem érthető művekkel vizuális (művészeti) kultúránkban. A témában az egyik leginkább érdekfeszítő műnek számít *Tom Wolf* sajátos – nyers szókimondásával tudatosan meghökkentő s ezzel szintén a talaját vesztett modernizmus beszédmódját alkalmazó – stílusban írott munkája, amit *Festett malaszt* címmel adott ki az Egyesült Államokban. De a meghökkentésnek célja van: a műértelmezés szintén divatos hermeneutikai béklyóiból kilépve, elsősorban nem a művet, hanem a közeget vizsgálta, a hamis idolteremtések ellenében a befogadói reagálás mechanizmusát. Az esszében a közönség és a modern művészetek kapcsolatának addig kevésbé taglalt aspektusaira is felhívta a figyelmet, a közvetítés intézményeit s a befogadás mechanizmusát a nyugat-európai és amerikai példák alapján értelmezve.

Wolf azt írja, hogy az elképzelés, mely szerint „a nagyközönség bármit elfogad vagy elvet a modern művészetből, hogy pálcát tör, hogy szemet huny, hogy hervaszt, hogy kutya se vesz vagy másként vétkezik a művészet vagy valamely művészet ellen, az nem több képzelgésnél”.

Példaként hozza fel, hogy a nagyközönség millió számra vásárolja a best-seller könyveket, kapkodja el a lemezeket, nevezetes hangversenyek alkalmával stadionokat tölt meg, százmillió dollárokat is rászán egyetlen filmre, így tehát tud hatni a zene vagy az irodalom, a színjátszás vagy a film ízlésére, elméletére, ám mindez nem igaz a szépművészetek esetében.

„A nagyközönség, bármilyen szép számmal szerepel a múzeumok évi látogatottságában, a rengeteg diák és buszból kicsülldő apuka, anyuka és lézengő értelmiségi nem számít egyébként a Művészi Sikerért zajló versengésben, mint turistának, autogramvadásznak és tátogatónak a kötélkordonon kívül. A nagyközönség dolga meghökkenni a *fait accompli*-n” – a kész tényen, az „alkotáson”, amin a művész csak azért nem fog változtatni, mert a közönségnek történetesen nem tetszik. A közönség nem tehet mást, mint a meghökkenés után elfogadja annak tényét, esetleg arra gondol, hogy biztosan benne van a hiba, mert nem érti a Művet, miközben a modernség nagyon is divatos.

A közönséget azonban nem foglalkoztatják az elméletek, s az alkotás és befogadás közötti szakadék mélyülése éppen azért következhet be, mert a művészek gyakran már nem az életet festik, hanem az elméletet teszik az ábrázolás tárgyává. A korai modernizmus a XIX. századi realizmus absztrakciója volt, az absztrakt expresszionizmus saját kora modernizmusának – például a kubizmusnak –, így azáltal öltött metafizikus jellegét, hogy az absztrakció absztrakciójának lehet tekinteni.

A létrehozott tárgy (mű) a történelem és a művészet hagyományainak

béklyójától való görcsös megszabadulni akarás közben maga is az elméleti közbeszéd tárgya lett. Innen ered az egyik ünnepeelt aranyköpés: „Fütyülök az esztétikára, mint madár az ornitológiára.”

Az élethez való közeledésnek nem a művészettől való eltávolodást kell jelentenie

A Debreceni Nemzetközi Művésztelep profiljának meghatározói tehát (elismerem) nem üres fejvel fogtak a munkához, mert egyszerre több dolgot is akarnak. (Nem üres fejvel, de talán üres szívvel...) Vegyük sorra e jól körvonalazódni látszó szándékokat, egyben a kritikájukat is megadva, a lehetséges (felfedezett) buktatókra alapozva azt!

1. Egyre inkább előtérbe kerül (sokaknál kizárólagos lesz) a multi- és intermédiás eszközök alkalmazása – egyáltalán: a művészet medializálása.

Ez természetes is, hiszen minden új eszközt, megjelenési vagy megjelenítésre alkalmas felületet ki kell próbálnia a művésznek, így nemcsak a profán tárgyak szakrális közegbe (azaz kiállítási térbe) való emelését, hanem, mondjuk, a videó-installációt is.

A mediális (vagy a médiaeszközöket alkalmazó) megjelenés egyik sajátossága viszont a virtualitás, így a lejárt posztmodern irányzatoknak való vizuális utánlövés a mű, amennyiben a fikció fikcióját teremti meg.

Ráadásul a médiumjelleg megköveteli a róla való beszédet, tehát az intermédiális művészet nem más, mint az önmagáról folytatott beszéd megvalósulása, vagy ha úgy tetszik: közönség nélküli monológ, ezért inkább a gondolkodás – a filozófia – területére

tartozik, mintsem a valódi művészet terrénuma, s ami csupán az elméleti alapja lehetne a par excellence művészi alkotófolyamatnak.

Szükség van tehát arra, hogy a művészet tágas horizontján a medialitással is foglalkozzanak emberek, de ők így eleve lemondanak a létrehozásról.

2. A fotográfia filozófiájában ma már közhely az a Roland Barthes által megfogalmazott tétel, hogy míg a képzőművészet a sosem-voltat is képes megidézni – tulajdonképpen a művészi reprodukálás illúzióját keltve –, a fotó egyértelműen arról számol be, ami biztosan megtörtént. A Debreceni Nemzetközi Művésztelep talán azért a fotót és a videót favorizálja, mert úgy vélük, hogy az életet (valóságot) a fotó segítségével lehet hitelesen ábrázolni.

Történetileg is hosszan lehet elemezni a fotográfia és a képzőművészet párhuzamait és rivalizálását, itt azonban csak arra utalok, hogy a fotó számos válfaja közül éles határvonalak mentén kell elkülöníteni a művészi és a dokumentumfotót, habár az előbbi gyakran az utóbbiból táplálkozik: a művészi megjelenítés a dokumentumból indul ki.

A város állítólag olyan műtárgyakkal gazdagodik (a telep munka eredményeként), melyek egy kortárs képzőművészeti gyűjteményt alapoznak meg. E gyűjteménydarabok közt – az objektéken, installációkon, projekteken, tablókön kívül – feltűnően sok a fotó és a videó (ezt maguk a résztvevők is elismerik, hiszen alapindítatásuk fontos része a fenti eszközhasználat és kivitelezés). Ám e képződmények se nem művészi alkotások, se nem dokumentumok (ezt a résztvevők nem ismerik el) – pedig tudvalevő, hogy Debrecen mai fotóstársadalmában is

számos kiváló fotóművész alkot, akik a mesterséget és művészetet egyaránt komolyan veszik.

A művésztelepi dokumentációk valóban csak dokumentációk: egy gondolkodási és/vagy valóságmegközelítési folyamat rögzítései. Háttér munka és/vagy filozófia (kinek melyik minősítés tetszik jobban).

3. Amennyiben a(z inter)média és a projektek alkalmazása a megfigyelés rögzítéséhez, a gondolkodási folyamat dokumentálásához kell, abban nem sok kivetnivalót találunk. Azt is feltételezzük, hogy a művésztelepet a saját irányítása alá kiszervező csoport a művészetet is diszciplínaként, tehát egyfajta tudományterületként kezeli. Programjait eleve úgy határozza meg, hogy a művészet és a társadalom- vagy természettudományok között keresi meg a kapcsolódási pontokat, a művészet úgynevezett tudományközeliégét kívánva bemutatni.

A kortárs művészet „önkiterjesztéséről” lenne szó, s úgy az első „kertváros-szerkezet”, a második „terep-szemle”, mint a mostani – az állati és emberi kommunikáció sajátosságait vizsgáló – „beszélő állatok” program a tudományosság felhangjával kínálta magát, idézem: „felvillantva egy vágyott kohéziót a diszciplínák között”.

Alapjaiban a reneszánsz gondolkodásra utalna ez – tudjuk, Leonardo is azt hirdette: a művészet a legmagasabb rangú tudomány, s ő – egyszerre művészi és természettudományi géniusának köszönhetően – a képzőművészeti kifejezés, illetve gondolkodás teljes rendszerét meg tudta úgy újítani, hogy egyúttal a későbbi korok normarendszerét határozta meg.

De kérdezem én: Kik és hogyan képesek most erre itt, a debreceni mű-

vésztelepen? Az elmozdulás csak egyik oldalról történt meg: a művészet kilépett saját, biztonságos közegéből, és ezzel pillanatnyilag lemondott művészet voltáról is, de a tudomány semerre sem mozdult, nincs is jelen e közegben a maga autentikus létmódjában.

Félreértés ne essék: nem az új Leonardót keressük. De keressük a hitelességet! Kérem, jelentkezzen az az alkotó, aki egyszerre művészi és társadalom- vagy természettudományi tehetségével (nem is merem ide írni a géniusz szót) hitelesíteni tudja ezeket a szándékokat. Persze, játszani azért lehet...

4. Meggyőződésemből fakadóan a játék művészetben való jelenlétét nem csupán támogatom, de az igazi művészi alkotáshoz a játékelemet elengedhetetlennek is tartom. (A folyóiratomban több kötetében érintettem már ezt a kérdést.)

Egyetlen társadalmi, vallási, művészeti esemény, produkció, megnyilatkozási mód sem nélkülözheti a játékelemet, de végső formájában visszafordul önmagába, a játék segítségével csak saját létezményének modelljét igyekszik tökéletesíteni. (Még a játék sem csupán a játékért való, hanem a mindennapi élethez szükséges tanulási gyakorlat.)

Itt a művészeknek szánt kifejezés nem egyszerűen alkalmazza a játékelemeket, hanem az önmegnyilatkozás formái a művészi és a tudományos módszerekre épülnek. De mivel nincsen mögötte sem a művészi, sem a tudományos hitelesség, ezért a játék önmagáért való lesz, a művészetet a gondolkísérletek kipróbálásának kísérleti terepeként értelmezik; a művészetből csak művészieskedés, a tudományból tudományoskodás lesz.

5. Már említettem fentebb a globalizáció megjelenését a művészetben. A multikulturalitás szintén ennek egyik formája, s e gondolatrendszerben sokféle művészi hatás ötvöződik: kultúrák, világnézetek, esztétikai szemléletek, különböző műfajok és technikák, sőt, művészeti ágak keveredéséről, a szerencsésebb esetben pedig dialógusáról, építő párbeszédéről van szó. De a globalizált művészet gyakorlatilag semmire nem jó, mondom ezt akkor is, ha elfogadom: a művészetnek nem velejárója, hogy valamilyen gyakorlati célt szolgáljon.

Arról se feledkezzünk meg, hogy a globalizáció valamelyest felerősíti az úgynevezett provinciális lét és a művészet iránti nosztalgiát. A virtuális távolság új kontextust teremt: a határok nélküli léttel szemben nagyobb biztonságot kínál a szűkebb világ, s a provinciálison ilyenkor nem a vidékit kell értenünk, hanem a hely megtartó vagy megerősítő szellemének újrateremtését.

A benne foglalt kritika egyben globalizáció-kritika (folyamatos kérdezés és szembesítés), ám az adekvát választok hiányában tovább nő a bizonytalanság és otthontalanság érzése. A medializált és globalizált „művészet” bizonyos értelemben tehát szorongást kelt, de ez nem egyenlő egy egzisztenciális útkeresés alaphelyzetével, mert megmarad a fekete humor vagy a karikatúra alapjegyeinél.

6. A debreceni művésztelepre érkező modernnek végső soron tömegkultúra-kritikát is adnának. Nem szórakoztatni akarnak, hanem gondolkodtatni.

Ám itt sem szükségesek az esztétikai ismérvek, elegendő, ha a filozófiai és szociológiai alapokat vesszük figye-

lembe – tehát (ismételten) nem művészetről van szó.

Mert miről is van szó? A nemzetközi művésztelep a társadalom egyik alkotórészének támadási tere(pe) lett a társadalom másik részével szemben. Ez a kritika azonban részben elfogult, illetve kirekesztő, mint Gans Hebert is utal erre *A népszerű kultúra és a magas kultúra* című tanulmányában. Ebben az alapértelmezésben e kritikával a műveltek támadják a műveletleneket, a finom ízlésűek az árnyalatok között különbséget tenni nem tudókat, a szakértők a laikusokat, a tehetősebbek a szegényeket, a kritika alapjául szolgáló mércét pedig mindig az előbbi csoport állítja fel, mint a kulturális (vagy gazdasági) jólét fokmérőjét, s eleve azt feltételezik, hogy nem mindenki egyformán alkalmas a magas kultúra befogadására. Az már más lapra tartozik, hogy egyébként a modern művészet (mint magas kultúra) sajátos védekezés is lehet például a diktatúrákkal szemben, hiszen nem passzív, hanem vitára kész közönséget teremt.

Grimm-mesék címmel hirdetett rajzpályázatára érkezett; 2008. január–február)

A művésztelep, a fenti érveket összegezve, a benne alkotók magasabbrendűségét hivatott hirdetni, képzelt kiválóságukat fényezik általa, elitizmusuk garanciája. Kulturális státuszuk ugyanis nem abból adódik, hogy alkotói viselkedésük alkalmazkodik az esztétikai mércékhez – ellenkezőleg: ők kívánják meghatározni az új értékrendszert.

Debrecen amúgy alkalmas is lenne erre (mármint egy új értékrendszer meghatározására), ha ennek filozófáló és tudományoskodó, elméleti formáival nem a fővárost utánozná. Ez inkább ma még a Budapesti Nemzetközi Művésztelep kihelyezett tagozata Debrecenben

Javaslat

Nem tudom, kit illet, de valaki hátha lép. A rendszerhez előbb egy belső rendre lenne szükség, fel kell melegíteni az eredeti szándékokat, míg ki nem alszik a tűz, és kell egy felelős kuratórium!

Ha nem, akkor tényleg hozzák létre helyette inkább a nemzetközi gyermekrajztábort. Annak lenne valamilyen értelme...

Csáti Csanád, 8 éves:
„A hét kecskegida”
(Szabó László Alapfokú Művészetoktatási Intézmény
Hajdúszoboszló – a Vojtina Bábszínház)

A TÖMEGEK ELBUTULÁSA

Néhány megjegyzés a magas művészetről és a populáris kultúráról

Az alábbi gondolatmenet nem a mostani, hanem egy korábbi időszak részösszegzése – megjelent már például *A dolgok képe mögött* című esztétika-tankönyvemben –, a benne érintett kérdések viszont kapcsolódnak a Debreceni Nemzetközi Művésztelep működésére vonatkozó dilemmákhoz, ezért indokoltnak tartom közlését.

Különösképpen arra az Almási Miklóstól származó megjegyzésre hívom fel a figyelmet, mely szerint: a modern művészet legtragikusabb jegye, hogy az cserben hagyja a publikumot, azt vallva, hogy a művészet ne legyen élvezet, mind kevesebb szórakozást kínáljon, hiszen az nem a művészet, hanem a szórakoztatóipar feladata. Az úgynevezett magas művészet kivonulásával azonban olyan paradox helyzet jött létre, amelyben „a populáris kultúra maradt az egyetlen művészeti szféra, ahol az átlagos befogadó elvárásait figyelembe veszik”.

Ezért itt – például a Debreceni Nemzetközi Művésztelep esetében – kettős felelősséget kellene az alkotóknak felismerniük és vállalniuk. Egyrészt az igényességet a populáris (gyakran tényleg a giccs határát érintő vagy azt át is lépő) vizuális tárgyakkal szemben (szándékosan nem művekről beszéltem), másrészt a harcot az érthetlenséggel szemben, a megértésért.

Mert én még nem vagyok arról meggyőződve, hogy aminek értelme és tartalma van, illetve az érthető formában jut el a közönséghez, az egyben értéktelen is lenne... A debreceni telep úgy tudna a szó pozitív értelmében provinciális, tehát biztonságával és otthonosságával megőrző és teremtmény, és úgy tudna egyben nemzetközi lenni, ha értelmes modernet hozna létre.

A tömegkultúra jelenségeivel foglalkozó írástudók számára alapmű José Ortega y Gasset *A tömegek lázadása* című könyve, amelyben a „tömegember” analízisét adja, a nemes és a közönséges élet, az erő és a gyöngeség kérdései mellett arra is választ keresve, hogy miért avatkozik bele a tömeg mindenbe, s miért csak „erőszakosan” tudja elképzelni ezt a beavatkozást.

Ennek újratolmácsolásával a jelentős recepció miatt nem foglalkozom, de idézem Ortega egyik megállapítását: „Minden alkotó, jelentős művész stílusosan előremutató, így népszerűtlen.” Hauser Arnold ezt úgy folytatta – utalva az ízlés és a siker egymást feltételező voltára –, hogy a népszerű művészet a félműveltek és műveletlenek szórakozásának formája. Forrása az

unalom, s ez a városi élet terméke, hol a művészet szegényes pótszer, annak a gépezetnek a hajtóanyaga, amit a városlakók maguk is kiszolgálnak.

„A tiszta művészet ezzel szemben nem gyakorlati szükséglet, ha sokak számára a legmagasabb rendű önmegvalósítást jelenti is. Paradoxiai egyike kikapcsolódás és erőfeszítés, játék és magas tét összeegyeztethetősége. (...) Művészet csak ott jön létre, csak ott képvisel értéket, ahol igény van rá; ha egyes-egyedül azért hozzák létre, hogy új szükségletet teremtsenek vagy a meglévőt fokozzák, értékét veszti. Minden valódi művészet társadalmi funkciót tölt be, minőségi értéke azonban soha nem oldódik fel funkciójában.” A népszerű művészet vonzóereje az, hogy megnyugtató, eltereli

a figyelmet a lét problémáiról, nem készlet aktivitásra, nem serkent kritikára, önvizsgálatra. „A magasabb rendű dolgok, az erkölcsi lét komolysága, kockázata elől megszökik, bennünket is menekülésre biztat”.

Habár az ókortól kezdve beszélhetünk róla, s a könyvnyomtatással még nagyobb méreteket öltött, a mai értelemben vett tömegművészet a mozgókép megjelenésével alakult ki, majd a mozi mellett a rádió és a televízió elterjedésével, valamint az írott sajtó – a bulvár előretörésével, a kritika magas művészet és szórakoztatóipar közötti értéorientációjának tagozódásával – befolyásoló szerepének erősödésével formálódott. A tömegművészetet fogyasztó közönség heterogén összetételre meghatározó. A film, a rádió, a tévé nézőiben és hallgatóiban minden társadalmi réteg képviselve van, de nem ugyanazokat a műsorokat nézik. A közönség eltömegesedésével a középosztály izlésszintje csökken, s megváltozik a művész közönséghez való viszonya.

A tömegközlés médiumai között a bestseller a művészi tömegtermék prototípusának tekinthető – jelentése: a legjobban eladható. Vágyakat, soha és sehol be nem váltható reményeket elégít ki, különböző eszményeket idealizál. Éltető ereje az a fogyasztói elvárás, hogy el kell fojtani mindazt, ami a nyugalmat megzavarná. A bestseller egyértelműen a közönség passzivitására épít, mivel az ilyen művek nem fenyegetik biztonságérzetét, így nem reagál rá az érzelmi vagy gondolati cselekvés szintjén sem. Hauser szerint a bestseller-szerzők olykor jelentős írói képességekkel rendelkeznek, de azzal soha nem áltathatják magukat, hogy ha úgy akarnák, jobbat is létrehozhatnának.

Tömegközönséget először a moziba járó emberek alkottak. A mozi már születésekor arra volt rendelve, hogy tömegcikk jelleggel öltözzön, a szórakoztatóipar mintaképe legyen. A film újfajta közérthetőséget jelentett, a korábbiaknál hihetőbb valóságot mutatott meg. Az idő és tér filmszerű valósága térjellegű időt és időszzerű teret hozott létre. A statikus tér megszűnik, a néző szeme láttára változik, aki szabadon mozoghat a film időtereiben is.

A filmélmény különlegessége nem annyira abban nyilvánul meg, hogy a befogadó azonosul egy-egy jellemmel vagy sorssal, hanem a befogadás egész rendszerének dinamizálásában, hiszen a néző úgy érzi: együtt mozog a film alkotójával és a kamerával, mert (ellentétben például a színházzal) „nem az eseményeket hozzák elé, hanem neki kell minduntalan azok színterén megjelennie”. A film korszakalkotó jelentősége éppen abban van, hogy „a befogadó szubjektum mintegy belép a mű belsejébe és szakadatlanul változtatni kényszerül identitását”.

A rádió és tévé működésének társadalmi hátteréhez hozzátartozik, hogy mindkettőből hiányzik az ünnepieség, a hétköznapi rutinjába illeszkedik. A didaktikus érték gyakran a művészi jelentőség fölé nő, ám a médiumok didaktikus volta nem jelenti azt, hogy eleve megfosztaná a közönséget a művészi élvezetektől – hiszen mind a két intézmény létre tudja hozni a saját elit közönségét is.

Az avantgárd arisztokratikus lázadása a tömegizlés diktatúráját (a tömegek lázadását) ma is elutasítja – írja Almási Miklós. A modern művészet legtragikusabb jegye: az avantgárd cserbenhagyja a publikumot, azt vallva, hogy a művészetből ne legyen

élvezet, mind kevesebb szórakozást kínáljon, hiszen az nem a művészet, hanem a szórakoztatóipar feladata. De az avantgárd kivonulásával olyan paradox helyzet jött létre, amelyben „a populáris kultúra maradt az egyetlen művészeti szféra, ahol az átlagos befogadó elvárásait figyelembe veszik”. A „kellemesség” kritikája azonban nem újkeletű, hiszen szinte minden esztétika elutasította azt, mondván: a szórakoztatás ára a hazugság, a dolgok szépitése, a felszínes fecsegés.

A populáris paradigma egyik fontos jellemzője Almási szerint, hogy azt az űrt töltötte be, amelyre csak a művészeti szféra képes. Rekreációt biztosít, a mindennapos munka utáni szellemi lelki újratermelődést, mellette képzeletbeli kárpótlást adhat a frusztrációért – a kudarcélmény feledtetésére a virtuális győzelem számos lehetőségét kínálja. Kielégíti az ember hősigényét, azonosulási vágyát is, és bár az azonosulás hazug lesz, az igény valóságos.

Fontos az álomigény, a képzeletbeli kaland, a játék, a metamorfózis vágya. „A vágy végső forrása: kilépni a valóságból, és legalább egy pár órára átke-
rülni egy olyan világba, ami távolról ugyan hasonlít az igazira – és annak is vehető –, de mégis valami virtuális szabadságigényt kínál. Az egyén – Edgar Morin kifejezésével – át akar lépni a szupra-világba, ahol milliomosok lakásaiban sétálhat, az extra-világba, ahol őserdő lakóival, egzotikus tájakkal, kalandokkal találkozhat, vagy az infra-világba, ahol a nehézfiúk várják 45-ös Magnummal. Mindegy, hová, csak ki a jelenből.” Az egyének ezt a társadalmi valóságtól való eltávolodását nevezzük eszképzizmusnak.

Almási szerint a populáris művészetek találták meg azt a szintaxist, amit

mindenki azonnal megért: „a bunkó és az egyetemi tanár egyaránt élvez”. A korlátozott és a teljes kód közül a populáris kultúra a szűkített kódra épít, melynek határait sem a dramaturgiai modellek, sem a meseelemek, sem a képi nyelv nem lépi át. Umberto Eco utalt arra, hogy egy-egy mesetípus, a benne szereplő figurák vázlatával nem csupán egyetlen műben fordul elő, ha-nem egész sorozatok készülnek ugyanabból az alapanyagból. „A sztori mindig ugyanazokon a már ismert állomásokon fut keresztül, a figurák kilétén sem kell gondolkodni, mert ismerjük őket az előzőből, a nagy konfliktus (üldözés vagy csók) is a megszokott időben következik”. Ez a familiaritás szintén az egyszerűsített megértést segíti, mintegy azt a gyermeki vágyat elégítve ki, hogy ismétlődni lássuk kedvenc mesénket, hogy újra találkozzunk szeretett hősünkkel, mégis egy tökéletesen „új” történetbe csöppenjünk. (Számos film utal egyébként a fikció fikciójának újraélésére, a filmet – mint alkotást – olyan valóság-
anyagként kezelve, amely alkalmas a képzelet újbóli megindítására.)

A fentebbi egyetlen mégsem szimmetrikus: „az egyetemi tanár ugyan élvezheti a karate-krimet, de ez utóbbit nevelkedett, kulturálisan deprivált néző nem léphet be a klasszikus vagy az avantgárd rezervátumába. Igaz, nem is akar...”

S ha az ortegai „tömegek lázadása” helyett a tömegek elbutulását írjuk, akkor sem tévedünk nagyot. S hogy milyen belső kényszer vezet arra, hogy az általában előremutató lázadás pszichikai és mentális demenciát eredményezzen, annak megválaszolása külön tanulmányt igényel.

MEGJELENT A KIEMELT MŰVÉSZTELEPEK KATALÓGUSA

A Hajdú-Bihar Megyei Közgyűlés elnökének bevezetőjével, a Méliusz Könyvtár és Művelődési Központ kiadásában jelent meg még tavasszal az a reprezentatív kiadvány, amely öt kiemelt hajdú-bihari művésztelepet és alkotótábort, illetve műhelyt mutat be.

Az album igényességével elkészített katalógus 7-7 oldalon magyar és angol nyelvű szöveges ismertetővel, az alkotók névsorával, színes műreprodukciókkal, valamint életképfotókkal kínál betekintést a kollektív műhelyek történetébe és mindennapjaiba, röviden ismertetve a célkitűzéseket is.

Megismerkedünk így az 1996 őszén alapított, az idén 12. idényét rendező derecskei *Hajdú-Bihari Grafikai Művésztelep*, az 1963-ban Hajdúböszörményben kitalált, 1964 óta folyamatosan működő *Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep*, a kolónia-gyökereivel 1928-ig visszanyúló, az 1970-es évek rövid életű kezdeményezése után 1982-től rendszeresen működő, a '90-es években hajdúszoboszlói tagozatot is létrehozó, néhány éve pedig nyári-őszi fotóstáborokat is szervező *Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep*, továbbá a Bíró Lajos festőművész által elindított, az idén 17.-szer rendezett nyíradonyi *Nemzetközi Képzőművészeti Alkotótábor* s az 1992-ben,

a település fennállásának 700. évfordulóján elindított *Vámospércsi Művésztelep* és *Grafikai Műhely* tevékenységével.

Az összeállításban igyekeztem némi bepillantást adni az első négy művésztelep idei nyári munkájába, de a 16 éve folyamatosan működő vámospércsi műhelybe nem volt módomban ellátogatni, így a korábbi tapasztalataimat most Fátyol Zoltán festőművész, művészeti vezető útmutatásaival egészítem ki. *(A művész a jobb oldali lenti fotón telepzáró értékelést tart – Forrás: Hajdú-Bihar megyei művésztelepek katalógusa)*

Vámospércs vendégei az első években a településről elszármazott művészek voltak, majd a létszám folyamatosan bővült, de 12–15 főnél többet ma sem tudnak fogadni. A meghívottak között előbb a debreceni képző-, ipar- és fotóművészek szerepeltek, később az ország más részeiről és a határon túlról szintén érkeztek alkotók.

„A művésztelep nyarankénti megrendezésének célja kettős – állapítja meg Fátyol Zoltán. – A helyi és a szűkebb régióra történő kisugárzással a civil kultúra önszerveződésének támogatása a helyi önkormányzat tulajdonába kerülő és folyamatosan bővülő kortárs művészeti gyűjtemény kialakításával. Más-

részt a művésztelep lehetőséget kíván adni a régióban lévő kortárs szellemiségű művészet bemutatására és népszerűsítésére, kortárs művek megszerzésével a vámospércsi gyűjtemény számára.”

Az alapfelszereltség jó lehetőséget kínál a grafikus vendégeknek a munkához, mód van a magas- és mélynyomó eljárások, illetve a szitanyomás alkalmazására – a művésztelep elnevezés mellett ezért is jogos a grafikai műhely kiegészítés. Ma már ez a nyári műhelymunka is szervesen hozzátartozik a város kulturális életéhez. „A művésztelep és nyomában az egyre gyarapodó gyűjtemény kisugárzása, a helyben születő és maradó szellemi érték egyik alappillére lett a helyi identitásnak.”

S ha a többi telepnél aktuális névsort közöltem, ide írom a vámospércsi műhelyben eddig megfordult tagok nevét: *Bentze Ibby, Bobonka Kornél, Brúgós Zenóbia, Burai István, Fátyol Zoltán, Fátyol Viola, Gáspár József (+), Gnándt*

Ferenc, Gonda Szikh Zoltán, Kányási Holb Margit, Kopócsi Judit, Kónya Ábel, Kóvári Attila, László János, Lehó István, Ludman Éva, Molnár Dávid, Orbán János, Pap János (+), Papp Károly, Pekárovics Zoltán, Pokrócz Mária, Potyók Tamás, Sebestyén József András (+) Seres Géza, Süli-Zakar Szabolcs, Szakáll Szilvia, Tóth Miklós, Tolvaly Panna, Varga József, Vigh István (Magyarország); Ferenczi András, Ferenczi Béla, Holló Barna, Somogyi László (Románia); Recskó Béla (Szerbia); Soltész Péter (Ukrajna); Diane Sophrin (USA).

*Brúgós Zenóbia:
Régi képeslap
(vegyes technika,
42x29,7)*

„KEDVES ABELOVSZKY MARGIT...”
EGY ISMERETLEN LEVÉL ADY ENDRÉTŐL

„Kedves Abelovszky Margit...” – Ady Endre eddig ismeretlen levelének megszólítása nyár óta visszacseng a fülembbe. A budapesti magángyűjtőnél tett látogatásom után természetesen előbb a címzett személyére voltam kíváncsi, aztán arra, hogy valóban ismeretlen-e a levél az Ady-irodalom előtt. Mivel a gyűjtő egy antikvárius közvetítésével vásárolta meg a kéziratot, nincs kizárva, hogy korábban másolatot készítettek róla.

Az adatok gyűjtésében segítségemre volt Arany Lajos, a *Lícium Médiapor-tál* főszerkesztője, aki régebb óta követi figyelemmel az Ady-kutatásokat, Ady költészetével és publicisztikájával egyaránt foglalkozik. Közben, újabb látogatásom során, a magángyűjtőt is sikerült meggyőzőnöm arról, hogy járuljon hozzá a birtokában lévő kézirat közzétételéhez.

Ugyan az eredeti levél tartalmát megismerve, az első pillanatban nyilvánvalónak tűnik, hogy annak jelentése irodalomtörténeti szempontból nem hoz fordulatot a kutatásokban, ám ha figyelembe vesszük, hogy Ady Endre bármilyen kézírastörredékének – a lehetséges filológiai adalékokon túl – kultikus jelentése is van, a Városmajor szanatóriumából Abelovszky Margitnak írott két és fél oldalas üzenet nem mindennapi értéket képvisel a kéziratgyűjteményben. Ahogyan Babits Mihály írja a *Nyugat* 1923. évfolyamának 24. számában, a *Könyvről könyvre* rovat *Utolsó Ady-könyv* című esszéjében: „Mikor Ady meghalt, magam voltam az első egyike, akik hangosan figyelmeztették barátait és ismerőseit, hogy ennek a nagy embernek egész élete kincs, egyetlen emlékét sem szabad veszni hagyni.”

Ráadásul még újabb adalékokat is kínál Ady Endre publicisztikájához, továbbá (a nagyjából pontosan visszakövethető keletkezési időpontot figyelembe véve) a Lédával való szakítás háttéréhez, illetve szanatóriumi kezelése idején a gyógyulás lelki vonásaihoz. Igaz, hogy az Ady-irodalom nem számol be a költőnek az Abelovszky Margittal való kapcsolatáról, neve azonban fennmaradt: színésznő volt, a 20. század elején több színházban megfordult – talán innen adódhatott az ismeretség. A *Magyar színházművészeti lexikonban* szócikket is kapott:

„Abelovszky Margit (?–?): színésznő. Első sikerét 1904-ben a Népszínházban aratta, ahol 1906-ig játszott. 1904-ben a Budai Színkörben is fellépett, majd 1909-ben a Víg, 1912-ben a Magyar Színház tagja lett, a Népszínház-Vígoperában is játszott. Főszerepei: *Ferkó* (Jókai Mór–Faragó Jenő: A lőcsei fehér asszony); *Mercedes* (Martos Ferenc: A granadai vőlegény).”

S találni egyetlen olyan Ady-írást, amely mintegy dokumentálja, hogy az első élmény nem színházból származik. Ady 1907. augusztus 2-án cikket közölt a *Budapesti Naplóban* *Abbázia legszebb hölgyei* címmel. Abban egy

szépségversenyről számolt be – pontosabban, a verseny apropóján a Szépségről is írt, a szépség megtestesüléséről, a férfiaknak hozzá való viszonyáról, a férfiúi kielégítetlenségről (*Ady Endre cikkeit a dokumentáció végén újra-közlöm*) –, s ahol Nánássy Ödönné és Piliss Mimi mellett harmadikként egy Abelovszky Margit nevű nő érdemelt ki a szépségével dobogós helyet.

Ady ekkor még biztosan nem ismerte a szóban forgó asszonyokat – erre a napilapjegyzet szövegében is utalást tett, illetve a fenti lexikonszócikkból is az derül ki, hogy Abelovszky Margit a népszerűbb Víg, majd a Magyar Színháznak csak 1909-től, illetve 1912-től lett tagja. Ugyanerre utal a levél keletkezésének feltételezett időpontja is. Habár dátum nem szerepel rajta, azt olvassuk benne, hogy „ha ír, a 'Nyugat'-hoz címezze”. (A *Nyugat* 1908-ban indult, Ady a folyóirat munkatársa volt 1912-ben is.) Végül tovább közelíthetjük az 1912 telének végére tehető időpontot a Városmajor szanatórium révén, ahonnan Ady Endre a levelet írta, s ahol akkor már három hete kezelték őt.

A költő 1911 őszén végképp szakítani kívánt Lédával, habár szabadulni sem tudott tőle. Már 1911 májusában búcsúzó szándékkal ment Léda után Párizsba (immár hetedszer), de követte őt onnan a Riviérára és Olaszországba is. Rómából aztán Léda Párizsba, a költő Pestre utazott. (Panaszos lelkét gyakran Léda húgának, Brüll Bertának öntötte ki.)

Ez idő tájt élesedtek ki a harcok a *Nyugat*-ban, s nemcsak a lap irányára vonatkozóan, hanem Ady szerepét illetően is – Hatvany Lajos rámutatott Osvát szerkesztői hibáira, és Ady nem állt ki Hatvany mellett. (Miként Bölöni György írta *Az igazi Ady* című könyvben: „A *Nyugat* senkinek nem volt anynyira lét vagy nemlét kérdése, mint neki: költő voltának s akkor beteg, didergős életének teljes egzisztenciája. Neki a *Nyugat* kellett Osváttal vagy anélkül, Hatvanyval vagy Hatvany nélkül.”)

Mindenesetre Hatvany Lajos már ezen az őszön felajánlott neki egy kéthónapos kúrát, és küldetett 500 koronát, de Ady még nem vonult szanatóriumba, habár kezeltetését maga is többször tervezte, érezve idegrendszeri (valamint lelki és fizikai) őrlődését. 1911 ősze és 1912 februárja között felváltva töltötte idejét Érindszenten és Budapesten, közben sajtó alá rendezte új verseskönyvét, *A menekülő Életet*.

Az egészsége rohamosan romlott, és 1912 telének végén Ady Lajos bevitte őt a Városmajor szanatóriumba, s ott 1912. február közepétől júliusig gyógykezelték a költőt. Bölöni György visszaemlékezése szerint csak március elejétől. (Fent említett könyvében ugyanis ezt olvassuk: „Egészsége annyira hanyatló, hogy 1912. március elején Berta és Lajos közös elhatározással beviszik a Városmajor szanatóriumba.”)

Ady Lajos *Ady Endre* című könyvében (1923) azonban ez áll: „Csöndes, s látszatra nem is nagyon boros hetek után 1912 telén egészségileg s különösen idegileg hitelen megrokkant, úgyannyira, hogy Bertával együtt szükségesen láttuk szanatóriumi kúra alá fogni. A *Városmajor szanatóriumot* szemeltem ki erre, ahova február végén be is költöztettem őt.” Kovalovszky Miklós *Emlékezések Ady Endréről* című könyvében (IV. kötet, Bp., 1990.) pedig ezt olvassuk az *Életrajzi – időrendi tábla* című mellékletben: „1912. II. hó köze-

pe: Megviselt egészségi állapota miatt Adyt beviszi öccse a Városmajor szanatóriumba.” Kovalovszky adatát támasztja alá Adynak egyik, Hatvany Lajoshoz írt levele. Ennek keltezési időpontja 1912. március 8.

„Szomorú szanatóriumi fogságomból szeretettel köszöntlek. (...) Három hete vagyok már itt, s vagy hét-nyolc hétig kell még itt maradnom. Egyelőre biztató javulást konstátálok magam is, a doktorok is, de hogy az ilyen ütemű gyógyulás meddig fog tartani: nem tudom.” Itt tehát ugyancsak azt olvassuk, hogy három hete van bent, s ez azt jelenti, hogy a szanatóriumi kezelés február közepén kezdődött. A datálásra azért kell nagyobb figyelmet fordítanunk, mert a költő életének egyik legfontosabb fordulata történt meg a szanatóriumi kezelés ideje alatt: szakított Lédával.

Mint az alább nyomtatott formában, majd reprodukcióban is közölt levélből tudjuk: titokban vetette alá magát a kezeléseknak, és csak néhányan tudtak róla – a gyógyulás mellett ugyanis búvóhelynek szintén jó volt a szanatórium arra az esetre, ha Léda Budapestre érkezik, s ebben a biztonságban a Lédával való végeleges szakítás is sokkal könnyebbnek tűnhetett.

Léda március 13-án valóban megérkezett (Böloninek Ady Lajos mondta, hogy Ady „fél Léda asszonytól”). S hamarosan kész volt az *Elbocsátó szép üzenet* – amelyet Léda a *Nyugat* 1912. május 16-i számában olvashatott. A vers tehát nem sokkal az után született, amikor az alábbi levél íródhatott, s csupán néhány nappal Léda megérkezése előtt.

A vonalas levélpapír „fejlécén” a budai szanatórium pecsétje áll:

VÁROSMajor SZANATÓRIUM

CSERÉPFALVI DR. KOZMUCZA BÉLA VEZETÉSE ALATT

BUDAPEST, I. VÁROSMajor UTCA 64.

*„Kedves Abelovszky Margit,
jutottam-e eszébe vagy egyszer s egy villanásnyi időre is?
Lássá, én három hete fekszem egy kis szanatóriumban. És – magam sem tudom, hogy miért – magának óhajtók legelőször írni. Szörnyű három hét volt, de ma már ott tartok, hogy majdnem optimista gyerkőc lettem. Négy szigorú, lelkes orvos ambicionálja, hogy meg-reparálja. Persze, maga bizonyosan vidámabban él. Fölszólítom s elvárom, hogy tudasson, ha netán közben jegyet váltott volna valamelyik jelöltjével. Egyben úgy-e most már megérti, hogy a kívánt könyv dolgában miért nem intézkedhettem. Most már el fogom küldetni. Ha ír, a >>Nyugat<<-hoz címezze. Az öcsém szokta elhozni a leveleimet. Titokban vagyok itt, két-három emberem tudja csupán. De furcsa lesz, ha maga majd nemsokára egy szinte egészen egészséges Adyt fog látni. Kezeit csókolja e vakmerően tulzó, reménykedő dicsekvés után*

hive

Ady Endre”

VÁROSMÁJOR SZANATORIUM

CSEHNYÉPALVI DR. KOZMUCZA BÉLA,
IGAZGATÓ-POÓBVOS VEZETÉSE ALATT

BUDAPEST, I., VÁROSMÁJOR-UTCA 64.

Kedves Abelovnyy Margit,
juttottam - e észbe
vagy egyszer + egy vil-
lániási időre is? Sas-
sa, én három hete
fektetem egy kis ja-
natoriumban. Én - igaz-
gátam sem tudom, hogy
miért - magamat ö-
kölőre legelőzőr imi-
Szonyu három hét
volt, de ma már
ott tartok, hogy nyí-
nem optimista gye-
rőgöttem. Kégy zi-
gom, lelkes orvos am-
bicionálja, hogy meg-
reparáljon. Persze, ma-

ga bizonyosan virágos-
ban él. Följölítom +
elvárom, hogy tudasson,
ha után közben je-
gyet váltott volna.
velamelyik példája-
val. Egyben meg-
már megérti, hogy a
kívánt könyv dolga-
ban miért nem lehet
kérhettem. Most már
el fogom küldetni.
Ha is, a "Nyugat"-
hoz címezze. Az ősem-
szokta elhozni a leve-
leimet. Titokban ve-
gyek in, két-három
emberem tudja em-
pán. De furcsa lesz,

Don't wake me up I'm dreaming.

ha maga magát
nem akarja egy zúzott
egyetlen egy szál Ady-
fog látni. Kezeit
csókolja a val-
merőben bulgár, re-
ménykedő dicshír-
 után

live

Ady

A levél utolsó oldalán egy – más tollból származó és más kézírású – megjegyzés olvasható, minden bizonnyal az Abelovszky Margitét, aki a levelet kézhez kapva, ezt jegyezte oda a felső lapszélre angolul: „Don't wake me up I'm dreaming.” Tehát: „Ne ébressz fel, álmodom.”

Csupán feltételezzük, hogy a színésznő nem kívánt közelebbi kapcsolatba kerülni Adyval (nem tudjuk, ezt valóban Abelovszky Margit írta-e oda vagy a levél valamelyik későbbi tulajdonosa – bár az látszik inkább logikusnak, hogy a színésznő reagálását olvassuk a lapon, mintegy válasz helyett is). Talán valóban jegyben járt (mint ahogy Ady utalt erre), és nem óhajtotta feladni komolyabb kapcsolatát – vagy éppen rajongó vonzalmát nem szerette volna realizálni. A „ne ébressz fel, álmodom” mindkét lehetőséget nyitva hagyja, s feltételezhető, hogy a színésznő az elvarázsoltság illúzióját kívánta megőrizni magában, sejtve, hogy az Adyval való konkrét kapcsolat bizonyosan véget vet ennek az „álmodásnak”.

Mindenesetre nem tudunk Adynak az Abelovszky Margittal való mélyebb viszonyáról, amelynek, ha folytatódott volna, bizonyára valamilyen nyoma

marad (például válaszlevél, dedikált könyvpéldány, versek). A teljes név kiírásával fogalmazott megszólítás is arra utal, hogy a kapcsolat kezdeti stádiumban volt – elképzelhető, hogy a szanatóriumba vonulás előtt találkozott Ady a színésznővel egy társaságban, ahol ígéretet tett arra, hogy megajándékozza őt verseskötetével.

Azt is csak feltételezzük, hogy az említett könyv Ady legújabb, 1912 február elején megjelent *A menekülő Élet* című verseskötete lehetett – ennek van egyébként a legnagyobb valószínűsége –, tehát egészen friss könyvről beszélt, ám nem tudjuk, hogy Ady valóban intézkedett-e a küldeményről.

Arany Lajos a Kovalovszky Miklós *Emlékezések Ady Endréről* című munkájának IV. kötetében olvasható állapotleírások alapján azt sem tartja kizártnak, hogy Ady a szanatóriumban találkozott Abelovszky Margittal. Ehhez a következő feljegyzéseket kapom.

Kovalovszky szerint március 12-énél „valamivel későbbi” lehet Bíró Izabella tanárnő emléke (az emlékezés sajátosságait figyelembe véve azonban valamivel korábbi is lehetett, például március 7-ei): „Egy barátnőmmel meglátogattuk a Városmajor szanatóriumban édesapját, aki ott tartott bennünket vacsorára, azzal, hogy megláthatjuk Ady Endrét, aki szintén ott volt kezelésben. Szép, enyhe tavaszi este volt. A szanatórium ebédlőjében egy hosszú asztalnál ültünk mindnyájan. Ady az asztal vége felé, velem rézsút szemben. Sápadt volt, szótalan, egykedvű.”

Lehet, hogy Bíró Izabella barátnője nem más, mint Abelovszky Margit? A levél utalásai részben ellentmondanak ennek, ám részben akár alá is támaszthatják a feltevést (mindenesetre a „szép, enyhe tavaszi este” sem zárja ki a március 7-ei időpontot).

Ady szándéka egyértelműnek tűnik a kapcsolat folytatását illetően. Udvarol a nőnek: a reménykedő szerelmes bizonytalanságának kérdése, hogy vajon eszébe jutott-e, „... vagy egyszer s egy villanásnyi időre is”. A találkozásnak így korábbinak kellett lennie – az eltelt három hét már indokolja a célzást rejtő érdeklődést. S annak hangsúlyozásával is az asszony önérzetének hízeleg, hogy hozzá fordul először (maga sem tudja, miért) – itt tehát felülírja a szándékot valamilyen ösztönös késztetés.

(Amennyiben igaz Ady közlése – tudniillik, hogy Abelovszky Margitnak írt először a szanatóriumból –, a levél nem keletkezhetett később március 8-ánál, hiszen ugyanezen a napon szólította meg Hatvany Lajost is. Logikusnak tűnik, hogy a színésznő után azonnal írt Hatvanynak, hiszen Ady, ha egy kicsit jól érezte magát, szeretett levelezni.)

A kezeléséről szóló kedélyes beszámoló után Ady kedves felszólítását olvasuk – elvárja, hogy tudassa, ha közben menyasszony lett volna –, mely arra utal, hogy ha még szabad lenne az asszony, udvarlójára találhatna akár a költőben is. Bizott továbbá közeli találkozásukban („*De furcsa lesz, ha maga majd nemsokára egy szinte egészen egészséges Adyt fog látni*” – ez utalhat a szanatóriumi állapotleírásra). Végül, miközben mentegetőzik, szint is vall: nemcsak vakmerőnek, de reménykedőnek is tartja a levelet.

„A múlt esztendő volt életem legmeghurcolóbb, legveszélyesebben sok vál-
ságos esztendeje. Szakítottam kerestem, csalódtam, kínlódtam, kétségbees-
tem ezer embernek valót” – írta Boncza Bertának az 1912-es év összegzése-
ként 1913. január 4-én. Közvetlenül Léda után (és Csinszka előtt) több kap-
csolata volt Adynak. Léda mellett is gyakran szemet vetett a szépségre, de a
szakítás után szinte hajszolta magát az újabb kalandokba. Ezeknek a kapcsol-
atoknak verseiben, leveleiben is nyoma van.

Ady talán nem bánta, hogy Abelovszky Margit nem reagált megkeresésére
– az sincs kizárva, hogy megfedkezett róla, hiszen nem sokkal a levél postá-
zása után Lédával is találkozott. S a Városmajor utcai szanatóriumban nem-
csak Lédával szakított, hanem Adát is megismerte (a név a kétgyermekes
aradi családnya, Bisztriczky Józsefné Csutak Médit takarta).

Ebből a vágyakozásból született
például a *Száz hűségű hűség* című
verse vagy az *Új, virágos ifjúság-
gal*. Egészen biztosan hozzá írta a
Hűség aranyos kora című költe-
ményt is, hiszen az 1913-ban meg-
jelent *A magunk szerelme* kötet-
ben a cím alatt ez szerepel: „Ara-
nyos Adának küldöm.” (A Láng
József és Schweitzer Pál gondozta
kétkötetes *Ady Endre összes ver-
sei* – 1989, Szépirodalmi Könyv-
kiadó – jegyzetei szerint „Adyban
fölmerült a kétgyermekes fiatal-
asszonnyal kötendő házasság gon-
dolata, sőt számot vetett a mosto-
haapaságból fakadó érzelmi prob-
lémákkal is.”)

Ady Endre 1912-ben

Arany Lajos írja nekem szóló följegyzésében: „Mindenesetre az Ada-szere-
lem Adynak bizonyosan jókora erőt *ada* ahhoz, hogy meg tudja írni az *Elbocsátó
szép üzenetet*. S a június 1-jei, azaz a következő *Nyugat*-szám már a *Kérdés kék
szemekhez* című Ada-verset hozta. S ehhez az erőhöz egy picit hozzátehetett az
ezt valószínűleg megelőző (esetleg az elején időben ezzel párhuzamos), Abe-
lovsky Margit iránti *fellobbanás* is... S ekkor már, igaz, 'Endre bátyja'-ként
jávában leveleket vált Csinszkával.”

Ady az anti-Lédákat kereste, a szerelemtől a „halk tüzet” várta, miközben vágyait egyre inkább a szorongás kísérte. Az öregedéstől való félelem sodorhatta a diáklány, Böhm Aranka karjaiba, akit Aranynak nevezett.

1913 tavaszán újabb idegszanatóriumi kezelés várt rá, ezúttal a Graz melletti Maria-Grünben, ahol megismerkedett a maga is verselgető családjával, Machlup Henrikné Zwack Micivel (neki a Mylitta nevet választotta). Boldogságkeresésében szívesen levelezett olyan, csak távolról ismert lányokkal, asszonyokkal, mint például Baróti Marikával, majd a hón várt szerelmet – igaz, csupán néhány hétre – a rövid házasság után megözvegyült, Zsukának becézett Dénes Zsófia hozta el számára (akit nevének női változatával Andreának keresztelt át). Házasságuk Dénes Zsófia édesanyjának erőlyes tiltakozása miatt nem jöhetett létre.

A következő nagy szerelmet pedig Boncza Berta jelentette.

A fenti levél abból a szempontból is érdekes tehát, hogy Adynak közvetlenül a Lédával való szakítása előtt keletkezett, és benne egy hódítási kísérlet jelei fedezhetők fel. Tanúskodik arról: Ady gyógyulásának legbiztosabb jele az volt, hogy ismét szemet vetett a nőkre – kapaszkodva egy legutóbbi találkozás emlékébe, vonzalommá erősítve magában azt.

S feltételezhetjük: ha a sanatóriumban nem ismerkedik meg Adával, akkor újabb levelek, esetleg versek születnek Abelovszky Margitnak címezve.

Végül olvassuk alább Ady Endrének azt a cikkét, melyben Abelovszky Margit első (s az irodalomban eddig egyetlen) konkrét említésével találkozunk:

Abbázia legszebb hölgyei

Tehát Abbázia ez évben is ledarálta a maga szépségversenyét. 1. Nánássy Ödönné. 2. Piliss Mimi. 3. Abelovszky Margit. Egytől-egyig okvetlenül olyan szép hölgyek, akik nemcsak Abbáziában lennének győztesek. Habár én csak Abbáziát s az effajta versenyeket ismerem. A koszorúzott hölgyeket, Abbázia idei királynőit, sajnos, nem. Hazafias lélekkel örülök azonban magam is, mert e beauték magyarok. S mert legszebbeknek kijelentetni még egy abbáziai versenyen sem dicstelen.

Hajh, nem mindenki tudnak olyan könnyen dönteni ebben az ügyben, mint az abbáziai pályabírák. A Szépség fölismerésében és imádatában ugyan nagyon megromlott ez a mi korunk. De még mindig él tíz vagy ezer javíthatatlan, szomorú kereső. És nemcsak a testetlen Szépségnek vannak ilyen kielégítetlenjei. Keresik néhányan az Asszonyt is, mint fő-Szépséget. Vannak még olyanok, akik azt hiszik, hogy elevenen is lehet olyan nőket találni, amilyenek reánk versekből, képekből, szobrokból kacagnak vagy kísírnak.

Rodin, az öreg, a nagy Rodin, amikor a barna, hindu táncosnőt, Ruth kisasszonyt megismerte, sírt örömében. Hogy íme van még egyetlen szép ezen a rút világon. Ugyanez a Rodin azt mondta, amikor Szipova[tha] király táncosnői Párizsban jártak:

– Ha húsz évvel fiatalabb volnék, utánuk szöknék és sohse látna többé a világ.

Mert akik az asszonyok asszonyát, a Szépet, az Asszonyt keresik, csak szomorúak Párizsban, Londonban, Budapesten és Abbáziában. Azoknak forrón elképzelt hellén nők lázasítják meg álmaikat. Talán sohase élt finom hetérák, Venus-modellek.

Szipovat[ha] táncosnői előtt egy budapesti aszfaltbetyár kiköpné. Ruth kisasszonyért sem őszintén rajonganának a budapesti smokkók. De az asszonyi szépség költői már-már mindenütt elfordulnak a civilizált, agyonápoltna nagyon fehér s elnyomorodott női testektől. Lehet, hogy hiában [!], de az egzotikus, a vad asszonyok szabad és érintetlen szépségéről képzelődnek.

Japánban él egy civilizáció-gyűlölő francia művész-ember. Egy olyan művész-ember, aki már nem is alkot, csak szenved és kutat. Ez beteg lesz az undortól, ha Tokióban olykor egy parisienne-t kénytelen látni. Egy parisienne-t, akiért esetleg százan és százan epednek.

Viszont az is híres dolog, hogy még a nem-művész lelkek is jobban buzognak idegen fajbeli szépek előtt. A párizsi nő nem szép, de aki Párizsból hosszabb idő után tér vissza Budapestre, hetekig szomorú s elkerüli szemeivel is a mi kikiáltott szépeinket. A szerencsén gaz állat lesz, ha a fehér nő szemébe nagyon belenéz. A japán ember a kínai nőért tud elkövetni nagyon bolondokat.

Ez mind azt jelenti, hogy a legalsóbb rendű férfiú is kielégítetlen. Minden táján a világnak talán az is volt mindenkor. A női szépség sem az a szépség, amelyet meg szoktunk találni. Boldogok és irigylendők az emberek ott lent Abbáziában. S mindenütt, ahol a legszebb egyet, kettőt, hármat játszva találják és koszorúzzák meg.

Budapesti Napló 1907. augusztus 2.

A. E.

LAKÓTÁRSA, EMBER ERNŐ...

A legelső debreceni Ady Endre- emlékekhez

A részletesebb Ady-életrajzok kivétel nélkül megemlítik: amikor 1896 őszén Adyt beírták a Református Kollégium jogi karára, az édesanyja maga kísérté el Debrecenbe, hogy megfelelő szállást keressen számára. Kollégiumi bentlakásra nagyon kevés diákot vettek fel, így a környékbeli magánházak közül kellett válogatni. Így jutott Ady egy Mester utcai ház verandára nyíló kis udvari szobájába, ahol együtt lakott az özvegy háziasszony fiával, aki szintén jogásznak készült – olvassuk (például) Borbély Sándornál. Tóth Béla *Ady és Debrecen 1896–1899* című könyvében a névre is rábukkanunk: a Mester utca 4. szám alatti házban lakótársa Ember Ernő.

Ezzel a névvel a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolán az idén április végén találkoztam újra – egy interjú-szemináriumon kért házi dolgozatban. Piskóty Teréz, akkor másodéves kommunikáció szakos hallgatóm az Ady-

val készített fiktív interjút olyannyira komolyan vette, hogy azt dokumentumokkal hitelesítette. Mint a következő órán kiderült: nem véletlenül helyezte a beszélgetést a Mester utca 4. szám alatti házba, ugyanis szoros családi kötelékek fűzik ide.

A Mester utca 4. szám

Ady szállásadója, Ember Istvánné (1853–1938) Piskóty Teréz szépanyja volt (az 1890-ben, 39 évesen elhunyt Ember István debreceni ügyvéd, városi tiszt, illetve református egyházmegyei ügyész özvegye), tehát Ady szobatársa, az 1896 őszén másodéves joghallgató, Ember Ernő az ő dédnagyapja. Ady Endre édesanyja (Ady Lőrincné Pásztor Mária) biztosan nem véletlenül választotta fiának ezt az albérletet: azt gondolhatta ugyanis, hogy a család, illetve a szintén joghallgató szobatárs ösztönzőleg fog hatni Adyra.

Terézt arra kértem, hogy ha már ilyen nem mindennapi felmenőkkel büszkélkedhet, gyűjtse össze a családban még ma is elevenen élő emlékeket. Mint mondta, a nagyapja (akit ugyancsak Ember Ernőnek hívtak), végtelenül pontos, precíz volt, nagyon jól ismerte a család történetét, Debrecen és a város jelentős személyiségeit. Édesanyja és nagynénje gyerekkoruktól kezdve fogékonyak voltak a múlt emlékei iránt, így ma is jól emlékeznek az elbeszélésekre.

(Olyanok, mint egy-egy élő lexikon, szándékukban áll egyébként megírni a család történetét, megörökíteni a Debrecen érdekes és nevezetes személyiségeiről fennmaradt emlékeket.) Ezekre alapozta aztán a két hét múlva beadott kiegészítéseket, s most Piskóty Teréz munkája nyomán számolok be magam is Ady Endre első debreceni évről, illetve az Ember család történetéről.

A Mester utcai ház akkor került a család tulajdonába, amikor Teréz üknagymamája, Ónody Józsefné megözvegyült. Ónody József gáborjáni református lelkész volt, s amikor meghalt, az akkori szokás szerint az özvegy papné Debrecenbe költözött, mert a férj halála után a parókiát át kellett adni az új lelkésznek. Ónody Józsefné két lányával és azok családjával élt itt. (Ónodyné Osváth Krisztina egyébként annak az Osváth Pálnak a testvére, aki a *Bihar Vármegye Sárreti Járása leírásának, A pandúrkorom emlékeinek és Kismarja történetének* szerzője, sárreti csendbiztos és '48-as honvéd, az első hiteles néprajzi írók egyike volt.) Az egyik lány Ónody Emma, aki dr. Ember István felesége lett. 1890-ben két gyermek maradt apa nélkül: a később joghallgató Ernő és Ilona, aki 12 éves korában meghalt. S itt lakott még Ónody Ilona, aki Varga Bálint péterszegi református lelkész felesége volt, s amikor megözvegyült, a három gyerekével ő is Debrecenbe költözött. (Béla később gyógypedagógiai tanár lett – Debrecenben csak úgy hívták, hogy a „siket tanár”, mert a siketnémánál tanított –, Mária városi tisztviselő, aki újságírással is foglalkozott, Klára tanítóképzőt végzett, és a Dócziban lett tanítónő.) S ott lakott még Zizi néni (Tolvaj Zsuzsanna), az Ember család hűséges cselédje, aki 57 éven keresztül szolgált a családot.

„Dr. Ember Ernő, a dédnagyapám kiválóan tanult jogon. Debreceni ügyvéd lett. Végtelenül becsületes ember volt, ezért nem gazdagodott meg. Inkább bírónak kellett volna lennie, mert csak az igaz ügyet vállalta. Mesélik róla, hogy mikor egy szegény ember beállított hozzá ügyes-bajos dolgával, azt mondta: Jó ember, magának nincs igaza, ne pereljen, hagyja a dolgot annyiban! Az ember nem hallgatott rá. Elment Fehértay ügyvédhez, aki jó pénzért elvállalta az ügyét. Eltelt egy év, beállított a parasztember a dédnagyapámhoz: Igaza volt az ügyvéd úrnak. Elvesztettük a pert, és ráment mindenem, házam, földem, tehenem – mondta. Látja, jó ember, hallgatnia kellett volna rám! – sajnálkozott a dédnagyapám. A szegény embereknek ő még az okmánybélyeget is saját költségén ragasztotta az ügyiratokra...

Nagyapám [akit ugyanúgy dr. Ember Ernőnek hívtak, mint az apját] magyar-, latin-, görög-, olasz- és orosz szakos tanár volt. Kiváló tanuló, nagy tudású, művelt ember. Debrecen úgy ismerte, mint nagyon kevesen. Egyetemistaként olyan szerencsés volt, hogy Zoltai Lajos mellett dolgozhatott, Ecsedi Istvánnal pedig Finnországban járt.”

(Mesélte, gimnazista korában az volt a szokás, hogy a tankerületi főigazgató időnként meglátogatta az iskolákat, bement az órákra, s egy-egy diákot felszólított a felelésre. Az ő diákkorában éppen Ady Lajos volt a főigazgató. Amikor az osztályukba látogatott, mindig hosszan lapozgatta a naplót, és mindig Ember Ernőt szólította felelni. Ismerte a család Adyval való kapcsolatát. Az osztálytársak és a tanárok is jól tudták: ha jön Ady Lajos, akkor Ember Ernő fog felelni.)

„Új verseit [Ady] elsőként az ágya tetején állva, ágyterítővel a vállán, dédnagyapámnak szavalta el. Ha dédnagyapámnak nem tetszett, hallatlanul megharagudott. Zizi néni, látva ezeket az alkalmakat, csak ennyit mondott: Ágál már megint Ady úr... Varga Mária néni többször elmesélte édesanyáméknak azt a történetet, hogy a Mester utcai ház ámbitusán unokatestvérével, Ember Ilussal szüretet játszottak. A szőlőt a lugasról szedték s kipréselték. Egyszer arra lettek figyelmesek, hogy Ady nézi őket. Erre meghívták a szüretre. Nagy örömeikre Ady velük szürcsölte a mustot.”

Ady már ekkor is jobban szerette a mustnak egy érettebb változatát, a bort. A betű és a bor együtt oltotta lelki szomját. „Ember Ernő emlékezése szerint – írja Tóth Béla – Debrecenben is sokat olvasott. Kis szobájukba hordta a könyveket a kollégium könyvtárából, és olykor idehozatta a bort is vagy az édespálinkát, s olvasott és írt naphosszat.” Versei nem jelentettek maradandó élményt ekkor, s szintén Tóth Béla hivatkozik Ember Ernőre, aki szerint „Ady ír ugyan verseket is, folytatja, amit már Zilahon megkezdett, de Debrecen ’irodalmi életéhez’ sem diákviszonylatban, sem a sajtó körében nem keres kapcsolatokat. Tagja ugyan az akadémiai ifjúság önképzőkörének, (...) de munkájukban csak mint bíráló vesz részt. E téren még mindig Zilahon él. 1896 augusztusától 1897. január 3-ig ugyan egy sora sem jelenik meg (úgy látszik, ekkor még komolyan veszi azt, hogy „rendes ember” lesz), de ettől kezdve ismét felbukkannak versei és tárcái a *Szilágy*ban, amely első írásait is közölte.”

A jog túlságosan nem érdekelte Adyt, és Ember Ernőben a lehető legalkalmatlanabb diáktársra talált a „legénykedő éjszakázáshoz”. Borbély Sándor Ady-életrajzában olvassuk: „...hamarosan a mintegy három méter magas deszkakerítésen keresztül érkezik haza éjszakánként. Tudni kell, hogy a kerítés mellett egy gázlámpa állott, az oszlopon vígan föl lehetett húzózkodni. Kifelé napközben a padlásfeljáróhoz támasztott létrán közlekedett.”

Ernő tanult, példás életet élt, Ady így a többi szilágysági joghallgató között keresett barátokat. (Nem volt nehéz, 1896-ban például 12 Szilágy megyei hallgatója volt a debreceni jogi karnak.) Tóth Béla szerint ez a zilahi vonzódás lehetett az oka annak, hogy később a Darabos utca 33. szám alá költözött Rózsa Sándor kollégiumi háznagyhoz, s annak fiaival, illetve két másik szilágysági diákkal lakott együtt. (Kardos László megemlíti: „Szilágyság fiai Debrecenben jogászkodtak, s a vidám cimboraság a szűkösen mért zsebpénz mellett is módját ejtette a sűrű borozásnak, kávéház-látogatásnak...” – Bóka László pedig regényírói elevenességgel festi le ezt az első debreceni időszakot, külön figyelmet szentelve a Leány utcai Aranycsap nevű vendéglőnek, „ahol hamarosan külön-szobát nyitottak nekik”).

Ez az életmód természetesen nem használt a tanulásnak, Ady az év végén nem tette le vizsgáit, hanem csak a nyári vakáció után, 1897. szeptember 7-én sikerült „szötöbbséggel” (azaz éppen elégséggel) lezárnia az évet. Ady a be- és kijelentőlapok tanúsága szerint 1896. október 6. és 1897. július 19. között lakott a „Nagy-Mester utca 1375. házszám” alatt. Egy időre megvált Debrecentől, a szülők a budapesti egyetemre irányították, ahol gyorsan elverte a beiratkozásra szánt pénzt. Apja táviratilag küldött utána újabb összeget, hogy „mezei jogász”,

tehát levelező hallgató lehessen. Közben tehát dolgoznia kellett: 1897 októberében a temesvári törvényszéken kapott díjnoki állást, a közbvetkező évben pedig Zilahon volt írnok egy ügyvédi irodában. 1898 szeptemberében ismét beiratkozott a debreceni jogakadémiára (a beiratkozási dokumentumoknak nincs nyoma), de tanulás helyett inkább a debreceni napilapokkal kereste a kapcsolatot. S itt már egy másik történet kezdődik el.

„Ady után semmi személyes dolog nem maradt – írja dolgozatában Piskóty Teréz –, pedig sok kézírata kerülhetett a szeméttbe. A családi iratok közül a lakás be- és kijelentőlap került elő. Tulajdonunkban volt még az a szekrény, amelyben a ruháikat tartották a dédapámmal együtt. Két ruhásszekrény volt a szobában, egy polcos és egy akasztós. Az egyik szekrény a II. világháborúban megsemmisült a Szent Anna utca 11. számú házban, ahol akkor lakott a család. A közelbe bomba esett, az ablakok betörték, s valamennyi üvegszilánk az egyik szekrénybe fűrődött. A másik szekrény, illetve a be- és kijelentőlap a Debreceni Irodalmi Múzeumba került – a család úgy gondolta, hogy ott van a legjobb helye.”

A Mester utcai házat még Teréz is látta, de már nem az eredetit, hanem az új tulajdonos által átépítettet. Mondhatnánk a sors különös fintorának – de helyesebb talán, ha a múlt emlékeivel szembeni felelőtlenséget emlegetjük –, hogy a Mester utcai épület lebontásával nagyjából egy időben számolták fel a Darabos utcát, a Rózsa-féle házat is, amikor a pláza épült.

Az emléktáblák legalább megmaradtak...

BEJELENTÉSI LAP
debreceni lakos számára.

II. kerület Nagy Mester utca, sz. nr. 1370 lakosok:

Vasárk. és keddutáni:
Állás: nagy foglalkozás:
Háztervezési hely: nagy:
Vízvezeték: nagy:
Gázvezeték: nagy:
Fűtőrendszer: nagy:
Tűzvédelmi berendezés: nagy:
Tűzvédelmi berendezés: nagy:
Tűzvédelmi berendezés: nagy:

Kijelentő, aláírva:
Mester

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Debrecen, 1900. 10. 10.

Megjegyzés:

BEJELENTÉSI LAP
debreceni lakos számára.

II. kerület Nagy Mester utca, sz. nr. 1370 lakosok:

Vasárk. és keddutáni:
Állás: nagy foglalkozás:
Háztervezési hely: nagy:
Vízvezeték: nagy:
Gázvezeték: nagy:
Fűtőrendszer: nagy:
Tűzvédelmi berendezés: nagy:
Tűzvédelmi berendezés: nagy:
Tűzvédelmi berendezés: nagy:

Kijelentő, aláírva:
Mester

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Debrecen, 1900. 10. 10.

Megjegyzés:

Ady Mester utcai szállásának be-, illetve kijelentőlapja

„DEBRECENNEK TŐLEM SEMMI SEM KELL”

**Néhány adalék Medgyessy Ferenc és Debrecen kapcsolatához
a szobrászművész Sőregi Jánossal folytatott levelezéséből**

Talán túlzónak gondoljuk Medgyessy címbe idézett kifakadását, mert legtöbb köztéri szobra itt látható, s Debrecenből kapta a valódi országos hírnevet, illetve nemzetközi elismeréseket hozó allegorikus szobrokra a megbízást (brüsszeli világkiállítás, 1935 – aranyérem; párizsi világkiállítás, 1937 – Grand Prix), tény azonban, hogy jóval több tervét utasították vissza, mint amennyi végül megvalósult.

A *táncosnő halála* című regényemet írva – a 2008 nyarán játszódó krimiben Medgyessy Ferencnek állítva emléket halála 50. évfordulóján –, a művészettörténeti anyaggyűjtés során (s már a *Táncosnő* korábbi elemzéséhez) Sz. Kürti Katalinnál találtam utalást arra: a Déri téren már előtte is állt Medgyessynek egy táncosnőszobra, s annak elhelyezése miatt neheztelését fejezte ki a Sőregi János múzeumigazgatónak írt levelében.

Ezt a mostani, 1 méter 60 cm-es (az 1923-as 1 méteres, illetve az 1934-es *Kis táncosnőről* 1954-ben nagyított) bronzot csak 1980-ban állították mai helyére. Egy 1923-as változat a négy

allegorikus bronzszobor után került a múzeum elé. Műkőből, gipszből és bronzból is elkészítette a szobrot, kető szerepelt debreceni bemutatóján is, melyből az egyiket köztéren való elhelyezésre a városban hagyta.

Dr. Juha Enikő művészettörténész, a Debreceni Egyetemi és Nemzeti Könyvtár levéltári munkatársa segítségével sikerült aztán nyomára bukkanni Medgyessy 1941. május 5-én keltezett levelének. Sőt, nemcsak a Sőregi Jánossal folytatott levelezésbe pillanthattam bele, de olvashattam az Ady Társaságbeli barátnak, Ary Lajosnak írt javaslatot is egy Debrecenben felállítandó kútervről, valamint a városi tanácsos dr. Bacsonyi Sándornak írott leveleket – 1930. januártól kezdődően, mikor is Medgyessy azért fakadt ki, mert a Déri téri szobrokhoz még sem a szerződést, sem az előleget nem kapta meg.

Sőregi Jánost 1936 őszén választották meg a Déri Múzeum igazgatójának. Medgyessy 1936. október 20-án írott levelében (MS 13/38:2) ekképpen gratulált barátjának:

„Kedves Koma

Örömmel olvastam a mai újságban igazgatóvá való megválasztásodat. Sietek neked sok szerencsét kívánni. Gratulálni tulajdonképpen a múzeumnak kellene, hogy különféle aspirációk dacára is téged kapott meg igazgatójául.

Most pedig reméljük – mi kívülről, a publikum –, hogy szegény jó Pista [Ecsedi István] idejében elárvult és lassan-lassan a bal-abbik útra sodródó szépművészeti ága kisdéd múzeumunknak talán majd – a sivár pénzügyi helyzet dacára is – erős kezek között a felvirágzás útjára terelődik most már.

Ígértem a múltkor Jelky András szobor képet. Egyelőre csak ilyen van, de ha lesz jobb – helyszínről való –, majd küldök –

Tegnapelőtt, vasárnap volt az ünnepélyes leleplezés. Baja színe-java ott volt – jól vonul ott a földgömb talapzatán.

Jelenleg a turáni lovas szobromat nagyítom – jobb lesz a kicsinél –

Még egyszer fogadd legjobb kívánságunkat (feleségem részéről is).

Ölel Medgyessy Feri”

Medgyessy Ferenc ezt a két (még műtermi) fotót küldte Sőregi Jánosnak az 1936-os bajai Jelky András szoborról (MS 13/38:2)

Medgyessy a magyar vidéki városokból 1930-tól számos szobormegbízást kapott (Debrecenből, Sáropatakról, Székesfehérvárról), ezek sorába tartozott a bajai *Jelky András* szobor is. A nagy történelmi domborművek és körplasztikák mellett – a korábban felfedezett archaizmus jegyében – művészetével is ősi örökségünket kívánta példázni: nemcsak legendahőseinknek vagy híres utazóinknak állított emléket, de a bukolikus, ősi hang szól ki a *Debreceni szüretéből*

(*Szüreti menet*); a *Kürtös lovas* és az *Ősmagyar* című munkáknál is erőteljesebben fejezte ki nemzeti szobrászatunk ősi gyökerekből táplálkozó voltát a *Turáni lovasban*. (Medgyessy nemcsak a Jelky András szoborról készült két fotót küldte el Sőreginek, hanem egy 1930. május 30-án datált fotót is őriz a levéltár Medgyessyről a *Turáni lovassal*.)

De térjünk vissza az 1941-es májusi Medgyessy-levéelhez, amit alább közlök (MS 13/38:3)

„Kedves János

Már nem is egyszer szóltak nekem Debr-ben megforduló művészek arra a táncoló női szoborra ott a fal mellett: (de sok baj van vele) „látszik rajta, hogy senki se próféta odahaza, hogy a szobor ott bujkál a bokrok közt; senki nem törődik vele, hogy tisztességes helyen álljon, akár egy kiállításon”. Valószínű, mivelhogy az én tulajdonom, s így magam kéne, hogy törődjem vele – mondtam én.

De viszont az is igaz, én nem győzhetem ellenőrizni a faleveleket is, bokrokat, hogy nőnek elébe.

Itt küldök azért 5 p.t, légy olyan szíves, húzasd odább valamerre, ha jobb helyre nem, akár a pincébe, mert így szinte hitelrontás számba megy, ahogy ott hanyagolódik bokrok között felejtve, ha látják.

Kár, hogy nem hozattam haza még annakidején a másikkal együtt. Már rég eladtam volna –

Gondolom, most így tavasszal úgyis kertrendezés ideje van, tán nem okoz sok galibát a húzgálása –

Ne haragudj nagyon, hogy gondjaidat ilyen haszontalanságokkal tetézem, de legalább ne szólnanak meg bennünket hagyományos debreceni nemtörődömségünkért (művészetet illetően).

Szeretettel üdvözl Medgyessy Feri”

Medgyessy Ferenc a Turáni lovas című szobrával

Sőregi postafordultával visszaküldte az 5 pengőt, és jelezte, hogy intézkedik a szobor áthelyezésének ügyében, legkésőbb ősszel, amikor is felavatják a Szent István domborművet. (A mészkő domborművet, illetve fali fülkeszobrot – Cser Károly szobrát – a kultuszminiszter adományozta a vá-

rosnak 1941-ben. Medgyessy Kocsis András tervét tartotta jobbnak, de ő maga is készített terveket – egy 1940-es, 2 méter magas gipsz feles mintát a hagyatékából a Medgyessy-émlékmúzeum őriz.)

Medgyessy gyorsan reagált, 1941. május 12-én keltezte újabb levelét:

„Kedves János

Köszönöm szíves értesítéseted meg az 5 p.t. Nem akartam t.i. a „többmázsás kövek”-et a múzeum kontójára sétáltatni, hátha esetleg megsokallja. Az 5 p. még nem az ingerültség mértékjele volt. (Hisz akkor 1 000 p.t. kellett volna küldenem.) Különben itt Pesten figyelmeztettek. Otthon majd csak úgy 100 év múlva, ha feltűnő lesz az ilyesmi.

Most, hogy megnyugtattál, hogy rendben van a dolog, vagyis inkább lesz, majd ősz felé, ha addig kész lesz az István Kir. Fali szobor. Egyelőre kiállításra van gipszben.

De térjünk a fontosabbra. Az említett szoborra szívesen vállalkoznám (bronzot majd csak háború után lehet. Mikor?) Mihelyst komollyá válik az ügy, örömet leutazom. Tudom, hogy az ilyesmit személyesen lehet jobban elintézni. Viszont egy hazautazás csak érdeklődés céljából, kissé költséges. Mindenesetre hálásan köszönöm a szíves figyelmedet, és kérnélek arra, hogy értesíts egy kártyán, ha komolyan foglalkoznak vele (csak kőszobor lehet, az alumínium nem válik be), én azonnal ott leszek.

Addig is szeretettel üdvözlö Medgyessy Feri.”

A Sőregi Jánossal való kapcsolata 1923-tól kezdve rendszeres volt, és szinte soha nem mulasztotta el, hogy barátjának kiöntse szívét, megosztva vele sérelmeit. Még az olyan esetekben is felfedezzük a panaszt, amikor a levél tárgya más volt. Sőregi 1938-

ban a Debreceni Református Kollégium megalapításának 400. évfordulóját ünneplő kiállítást szervezte, ezért újabb szobrot kért Medgyessytől is a bemutatóra. A felkérésre írt választ olvassuk 1938. szeptember 15-éről:

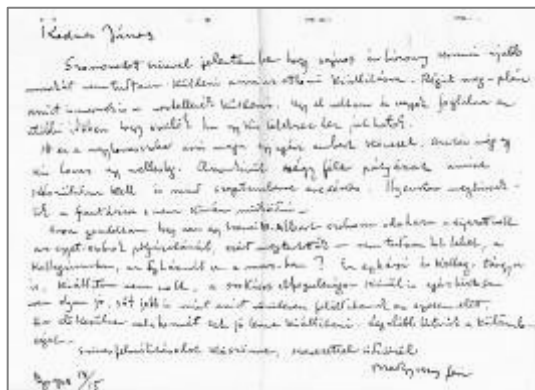
(MS 13/38:1)

„Kedves János

Szomorodott szívvel jelentem be, hogy sajnos, én bizony semmi újabb munkát nem tudtam küldeni arra az otthoni kiállításra. Régit meg – pláne amit ismernek is – restelnék küldeni. Úgy el voltam és vagyok foglalva az utóbbi időben, hogy örülök, ha egy kis lélegzethez juthatok.

Itt ez a nagy lovas szobor, ami maga egy egész embert követel. Azután még egy kis lovas úgy mellesleg. Azon kívül négyféle pályázat, amire készülnöm kell, és mind szeptemberre esedékes. Ilyenkor megbicsaklik a fantázia, s nem kíván működni –

Arra gondoltam, hogy van egy Szenci M. Albert szobrom odahaza – díjazott volt az egyet. szobrok pályázatánál, ezért megtartották –, nem tudom, hol lehet, a Kollégiumban, az Egyháznál v. a muz.ban? Ez egyházi és Kolleg. tárgyú is, kiállítva nem volt, a szokásos elfogultságon kívül is egész biztosan van olyan jó, sőt jobb is, mint amit rövidesen felállítanak az egyetem előtt.

Ha előkerülne valahonét, ezt jó lenne kiállítani. Legalább látnák a különbséget.

Szíves felszólításodat köszönve, szeretettel üdvözöl Medgyessy Feri”

Az idézett levél kézirata
(MS 13/38:1)

Medgyessy tehát még évek múlva is felelemlette a korábbi kudarcot. A Vallás- és Közoktatástügyi Minisztérium ugyanis még 1931-ben meghirdette a Tisza István Tudományegyetem előtt felállítandó reformátor szobrok pályázatát, amelyen Medgyessy csak egy ezer pengős díjat kapott, de megbízást nem, pedig – mint Sőregi János *Naplójában* feljegyezte –, a szobrász, hogy terve kosztüümtörténetileg is hiteles legyen, két napon keresztül kutatót a múzeumban a XVI. századi protestáns papi viselet után, és számos vázlatot készített magának.

A végül elfogadott szobrokat 1938-ban avatták, s Medgyessy ekkor bízta meg Sőregi Jánost, hogy keresse elő a Szenci Molnár Albert-tervet, így legalább érezhető lesz a különbség Pásztor János már felállított munkájával.

*A prédikátor pályaterve 1931-ből
(Közölte: Sz. Kürti Katalin)*

Medgyessy dr. Bacsonyi Sándorral való levelezésére, illetve a hortobágyi élményekre és inspirációkra röviden még visszatérek, de előtte az 1948-as *Petőfi*-szoborral kapcsolatos dokumentumokra utalok.

A szobrász – aki felkérésre több cikket is jegyzett – egyik leghosszabb írása a debreceni Petőfi-emlékművel kapcsolatos visszaemlékezése, amely először a *Debreceni Képes Kalendárium* 1848–49-es forradalom és szabadságharc centenáriuma megjelent kötetében látott napvilágot – és teljes terjedelmében olvasható például a Koczogh Ákos szerkesztésében 1960-ban megjelent *Életemről, művészetemről* című kötetben is –, ezért (s nem csak a terjedelmi okok miatt) nem közlöm azt.

Medgyessy 1948. szeptember 22-én írta levelében Sőregi Jánosnak, hogy küldi az igazgató által kért szöveget, s arra gondolt, hogy a bevezetés megírásához az őt jól ismerő Kádár Zoltán lenne a legalkalmasabb személy. A Debreceni Egyetemi és Nemzeti Könyvtár levéltárának Medgyessy-dokumentumai között olvasható vi-

szont Sőregi János felkérő levele (MS 13/39:5), melyet ugyancsak dr. Juha Enikő művészettörténész bocsátott a *Néző* • *Pont* rendelkezésére.

„Kedves Barátom!

A *Debreceni Képes Kalendárium* 1849-es kötetében szeretném ismertetni a Debrecenben felállított Petőfi-szobrodat. Még nem találtam meg azt a legmegfelelőbb férfiút, aki legilletékesebb volna a cikk megírására. Addig is felkérlek, légy oly szíves a szobor történetének legfontosabb adatait rendelkezésemre bocsátani. Te tudod legjobban, mikor indult el a szobor megalkotásának ügye, hogy indult el, ki volt a mozgatója, ki adta rá a pénzt, milyen nehézségek merültek fel a szervezés ideje alatt stb. Úgyszintén nagyon érdekelné a publikumot, hogy neked mint mesternek milyen élményeid vannak ide vonatkozólag, milyen felfogási szellem irányított a megalkotásban. Te magad milyen szemmel nézed a saját szobrodat stb. stb.

Mivel a már felállított és elég magasan álló szoborról egy jó fényképfelvételt készíteni elég körülményes, nagyon hálás volnék, ha a rendelkezésedre álló fényképek közül a legmegfelelőbbet kikölcsönöznéd klisérozás végett.

Azt is megköszöném Neked, ha megírnád, hogy ki volna a legilletékesebb a szobrodat ismertető cikk megírására. Esetleg ott Budapesten jobban akadna valaki, mint itt Debrecenben. Fontos az, hogy hozzáértő műtörténész legyen.

Szíves fáradozásodat előre is hálásan köszöni tisztelő öreg barátod”

Adalékok Medgyessy hortobágyi témáihoz

Medgyessyt 1928 nyarán Káplár Miklóssal és Maghy Zoltánnal együtt szólította meg Boromisza Tibor, hogy legyen tagja az akkor alakuló Hortobágyi Kolóniának. A Hortobágyi Fogadóban működő Debreceni Művésztelep ügyét, illetve annak sajtóban való népszerűsítését éppen Sőregi János karolta fel.

Medgyessy Ferenc 1922-ben közös kiállítást rendezett Boromiszával a fővárosban, a „Helikon” képtárban (helyét innentől kezdték meghatározni a magyar szobrászatban), de a festővel később megromlott a kapcsolata, csatlódott Boromiszában. Csupán barátja, a böszörményi őstehetség, Káplár Miklós miatt fogadta volna el a meghívást – sokra tartott földijét ajánlásaival, szakmai tanácsaival is segítette, 1928. május 28-ától együtt állítottak ki Rippl-Rónainál Kaposvárott, a Róma-villában.

De Káplárral találkozhatott a debreceni látogatások vagy a hortobágyi nyaralások közben is. 1933–35 között (a festő haláláig) többször töltöttek együtt az időt a pusztán, Budapesten pedig mindent megtett elismertetéséért. A Hortobágy iránti érdeklődést nemcsak a Móricz Zsigmondtól vagy Káplártól hallott beszámolók sora fokozta, de az 1931-ben feleségül vett hadiözvegy, a taskenti Maria Djakonova is, aki nagyon vágyott a „magyar sztyeppére”. (A feleség utazási kedvét

egyébként nem érthette panasz, Medgyessyt ő vette rá később a hosszabb európai utazásokra is.)

A szobrász 1933-ban elfogadta a debreceni városi tanács meghívását, hogy a Hortobágyon nyaraljon, illetve dolgozzon. Medgyessy 1933 májusában és júniusában a Nemzeti Bank debreceni épületének relievjeit és fali szobrait készítette, majd júliusban kijavította Somogyi Sándor *Diószegi-Fazekas* emlékművét, és július végétől a városi tanács vendégeként lakott Mátán.

Medgyessy Ferenc: Komondor (1933)

1933. július 26-án írt egy levelezőlapot Hortobágyról Dr. Baczonyi Sándor tanácsosnak, akivel már a Déri téri allegorikus szobrok készítése idején jó kapcsolatba került: (MS 53/3)

„Kedves Sanyi

Ma délben jöttünk ki. Várunk titeket. Viszlátig ölel, Mferi és Dr. Medgyessy Gábor – s még egy beírást látunk a lapon: – Szeretettel ölel: Káplár Miklós”

1934. január 27-én – még az előző nyár emlékeitől fűtöten – a kórházi kezelésből akkor lábadozó Baczonyinak írott levelében Medgyessy arra

tett célzásokat, hogy a következő nyáron vajon lenne-e lehetőség egy újabb városi meghívásra, s felemlgette terveit is (MS 53/4):

„....Tényleg jó volna összejönni megint a Hortobágyon egy kis nyaralásra. Olyan gyorsan elröppent az idő, mintha csak valami világváros ezerféle érdekessége kötné le az ember figyelmét. Csikóst, juhászt, efféléket mintáznék már meg, hortobágyi típusokat.”

Aztán panaszkodott, hogy bár kezd kijönni az adósságaiból, a műtermet nem tudja fűteni. Humorát sem nélkülözte (már 1930-ban az újabb pesti viccekből küldött levelének hátoldalán egy csokorra valót, most a rá jellemző ironikus hangnemet is felfedezzük a sorokban):

Medgyessy Ferenc:
Hortobágyi bika (1934)

„....Szereztem ugyan télikabát szövetet szoborért, de míg lesz abból kabát? Szabó nincsen cserébe. Amint láthatod, énnálam is milyen feladat a csupasz testem betakarása is. Ha csak olyan kurta szőr is nőne rajtam, mint a lovon amilyen nő, fehér nyári nadrágban sétálnék a Duna Korzón 8-10 fokos hidegben...”

Feltételezhető, hogy a városi meghívás nem jött össze, mert az 1934-es nyarat Medgyessy és felesége az előző nyáron megismert Bajmóczy Endre állatorvos vendégeként töltötte a Hortobágyon – ekkor készítette el Bajmóczyné szobrát, s az előző évi Komondor

után megmintázta a Hortobágyi bikát is.

Az adott évi szobortermést összesítő év végi műtárgy-naplójában Medgyessy ezt jegyezte fel a Komondorhoz: „Ez a komondor vizitelt nálunk minden nap. Így jutott a megöröki-

tésre.” A komondor szobrot a Déri téren szeretne volna felállítani, ezt ott is hagyta a Déri Múzeumnak, a főváros által 240 pengőért megvásárolt *Hortobágyi bikához* pedig László Gyula tette azt a kiegészítést, mely szerint a bikát és a *Hortobágyi csikós* szobrot 3 méteres nagyságban szánta a hortobágyi hídra.

Az elkészült szobrokon kívül sok vázlatot is rögzített, sőt, még szó-

nyegterven is megörökítette a pusztai állatait. (Sz. Kürti Katalin a Medgyessy és Debrecen kapcsolatáról szóló könyvben László Gyula oeuvre-katalógusára hivatkozva közli: Mária és a szobrász rovásírással díszített szönyegek a Magyar Képrák Nemzeti Szalonbeli tárlatán szerepeltek 1939-ben.)

1935. április 16-án, értesülve Káplár Miklós haláláról, a Bacsonyi tanácsosnak írt levelét így zárta:

„Szegény Káplár Miklós! Ki hitte volna! Amilyen nagy darab ember, épp olyan ártatlan gyermeki lélek volt. Azt hiszem, életünkben sem fogunk másik ilyet látni. Nagyon hiányozni fog.”

Medgyessy Ferenc (jobb szélén ül), mellette felesége, Mónus Ferenc „pusztaigazgató” és fia egy hortobágyi csikóstanyán

Sóregi János felvétele 1938. augusztus 3-án készült

A festő halálának egyéves fordulójára aztán el is készítette Hajdúböszörmény városának a *Káplár Miklós síremlék-reliefet* haraszi kőből, mely

méltó kiegészítője a debreceni síremlékeknek (például: *Nyilazó fiú* dr. Láng Sándor fiának 1921-es síremlékén; édesapja 1928-as síremléke;

Medgyessy Piroska 1950-es síremléke a Köztetetőben; az 1932-es *Rácz Lajos-síremlék*, rajta a Móricz által is népszerűsített *Magvető* domborművel; a *Tóth Árpád-relief*, *Juhász Géza* 1953-as síremléke a *Csokonai Gént-sza* című szoborral.) A Káplár-sír-empléket egyébként Ecsedi István múzeumigazgató és az Ady Társaság rendezte meg és avatta fel.

Medgyessy Masits László debreceni művészettörténész kérésére 1953. december 28-án írt levelében Káplár művészi küzdelmeiről plasztikus tömörségű jellemzést adott.

A levelet Masits László közölte a Déri Múzeum 1976-ban megjelent 1975-ös évkönyvében, a *Káplár Mik-*

lós művészi indulása című tanulmányában: 546–547. o.; a kézirat reprodukciója az 548. oldalon látható.) Ebből közlök alább részletet.

*Medgyessyék a pusztán
Sőregi János felvétele 1938-ból*

„... Szerettem benne, hogy olyan egyszerű, józan ember, talán a legegyszerűbb, akikkel találkoztam. Ez az egyszerűsége vetítődött ki a képeire, ami az irányát jellemezte. Lehet, ez tetszett meg Rippl-Rónainak, aki egy időre magához vette, kipróbálni, mennyire halad.

Káplár látott tőle jó sokat. Meg is próbálta utánozni. De nem sokra ment vele. Ez nem az ő köntöse volt. Na de el is felejtette. Más volt az egyénisége. A Hortobágyon meg Boromisza Tiborral akasztkódtak össze. Máig sem tudom, melyikőjük hatott jobban a másikra. Úgy láttam, Boromisza volt az ügyesebb – főleg rajzban. Káplár az egyszerűbb, de őszintébb. Így emlékszem rájuk. Újra kellene látnom.

Nagy veszteségünk, hogy Káplár Miklós élete olyan tragikusan, egyszerre tört ketté, kifejlődése előtt. Örökre adós maradt művészetével, pedig vártunk volna tőle monumentális képeket. Erre határozott hajlamot mutatott.”

Ami Medgyessy további hortobágyi látogatásait illeti, erre vonatkozó leveleket nem találtunk, de a levéltári dokumentumok között szerepelt három, Sőregi János által készített fotó, mely arról tanúskodik: Medgyessy és felesége 1938. augusztus 3-án biztosan a Hortobágyon volt, Mónus Ferenc „pusztaigazgató” és fia társaságában, s ellátogattak egy hortobágyi gulyás tanyájára is. (A felvételeket lásd fent, az előző és következő oldalon.)

Hazalátogatását 1938. június 23-i levelében már jelezte Sőregi Jánosnak (a levél a Déri Múzeumban: 903/1938 DMSz – közölte: László Gyula Medgyessy Ferenc című 1981-es kötetében; Képzőművészeti Alap Kiadóvállalat, 157. oldal). Előtte, 1937. november 29-én a párizsi világkiállításán szerzett élményeiről, a Grand Prix elismerésről tájékoztatta az igazgatót, arra kérve, hogy a hírt juttassa el egy-egy újsághoz is.

A nyári látogatást megemlítő rövid levél alább olvasható. Benne egyébként (mint korábban is több alkalommal) Medgyessy Ferenc műtárgyvá-

sárlásra tett javaslatot Sóreginek, és választásában most sem csak a személyes elkötelezettség, hanem a kiváló esztétikai ízlés is munkált.

„Kedves János

Küldök neked egy sorozat Derkovits grafikát, amiről már régen beszéltem neked, hogy küldeni fogok. Férfias, markáns és kifejező vonalai a legelső rendűvé teszik. 44x52 cm nagyságban 16 p.ért árulja az özevegye. Nagyon érdemesnek tartom, hogy a múzeum megszerezzen belőlük egy párat. Ha választottál, légy szíves megírni, elküldetem –

A mai magyar grafikának a legértékesebbjei közé tartozik. A kis kollekciót D[erkovits]-né a múzeumnak küldi. A nyár folyamán otthon is leszek rövid időre.

Addig is szeretettel üdvözlöl Medgyessy Feri.”

Balra Mónus Ferenc és fia, középen Maria Djakonova, a szobrász felesége, jobb szélén Medgyessy Ferenc

Fotó: Sóregi János (1938)

KÁDÁR VITÉZ ÚTJA A SZOBORIG

Kocsis Csaba történelmi kisregénye 2001-ben jelent meg *Kádár vitéz útja* címmel, melyben a sokáig egyik legkedveltebb balladánkban ismert címszereplőnek állított emléket. A hősválasztásnak személyes oka is volt: a berettyóújfalui író jól ismeri az Újfalu és Bakonszeg határában álló Kádár halma helyet, ahol a hagyomány szerint Kádár vitéz nyugszik, s elkötelezett híve a helyi értékek megmentésének, ápolásának, de nemcsak a hagyományörzésnek, de a hagyományteremtésnek is (kulturális menedzserként és művelődésiház-igazgatóként több új kezdeményezés kapcsolódik nevéhez).

A Berettyóújfalui Városért Közalapítvány úgy döntött, hogy szobrot emeltet a 350 évvel ezelőtt elhunyt Kádár vitéznek. A 33 millió forintos költséghez Berettyóújfalui Város Önkormányzata 7 millió 500 ezer forinttal járul hozzá, a Képző- és Iparmű-

vészeti Lektorátus pedig 2 és fél millió forinttal támogatja a mű megvalósítását. Győrfi Lajos szobrászművész kispasztikai terve már készen van, azt elfogadták, s Kocsis Csaba a közalapítvány kuratóriumi elnökeként kért meg arra, hogy a megvalósuláshoz szükséges további adományokhoz – szeptemberben még 7 millió forint hiányzott – tegyen közzé a számlaszámot, ahová a támogatásokat várják. Ezt meg is teszem alább:

Berettyóújfalu Városért Közalapítvány
10200380-34113248-00000000
(Adószám: 18548169-1-09)

Kocsis Csaba egyúttal háttéranyaggal is szolgált az ügy és a terv jobb megismertetéséhez, átadta az ide vonatkozó részleteket a *Bakonszegi monográfiá-*ból s a Képző- és Iparművészeti Lektorátus szakvéleményét. Hozta az általa szerkesztett *Bihari Füzetek* frissen megjelent 30. kötetét is, melynek címe: *A vitéz, aki két kézzel harcolt (Kádár vitéz útja)* – a borítón Győrfi Lajos *Kádár vitéz lovas szobra* reprodukciójával. A háttérrajzhoz tehát az új kiadvány közleményei is segítséget nyújtanak. A dokumentumok és tanulmányok között találjuk nemcsak *Vitéz Kádár István énekét*, de Zoltai Lajos cikkét is a Debrecen környéki őstelepekről (egyikben Vitéz Kádár István sírjával), illetve Ujváry Zoltán professzor tanulmányát *A bakonszegi Kádár-domb névadó hősenek balladája* címmel.

A Kisfaludy Társaság 1846-ban meghirdetett pályázata három történelmi személyt sorol fel követendő például a költői beszéd témájának: Toldi Miklóst, Mátyás királyt és Kádár vitézt.

A néphagyományból ismert történet Kádár vitézről a históriás énekköltészet egyik legnépszerűbb alkotása. Népszerűségét nagyszámú kéziratos másolatok, különböző kiadások és folklorizálódott változatok mutatják.

A költemény keletkezésének, a szerző és a hős személyével több tanulmány foglalkozik. A *Kádár vitéz éneke* szerző-

jének Ködi Farkas Jánost tartották, ám mivel ez nem bizonyítható, később az a vélemény alakult ki, hogy a történetet egy ismeretlen prédikátor verselte meg.

A történet hőse, Kádár István II. Rákóczi György szolgálatában állt, aki mint katona, az ellenséggel vívott egyik ütközetben, Berettyóújfalu határában, csapának élén 1658-ban elesett. A néphagyomány és egyéb emlékek szerint Kádár vitéz magyar földön, Bakonszeg és Berettyóújfalu határában nyugszik.

A városhoz tartozó egykori Kórógy-pusztán „egy szinte emberi kéz által készített halom” neve Kádár halma, amellyel kapcsolatban Osváth Pál írta 1875-ben megjelent könyvében, hogy a halom alatt feltehetően egy ottani földvár várórságének a hadnagya nyugszik, s lehetséges az is, hogy Rákóczi György vitéze, aki Berettyóújfalutól Debrecen felé való húzódása közben esett el.

Idős emberek még az 1920-as években is úgy emlékeztek, hogy a Bakonszeg és Berettyószentmárton közötti határreszen egy kiemelkedő domb alatt, amelynek a neve Kádár-domb vagy Kádár temetője, a tatároktól agyonnyilazott Kádár vitéz nyugszik. Emlékét helynevek, illetve kisebb mondák, történetek, szósások őrzik a bihari, sárréti hagyományban.

A hagyomány ápolásához, újjáélesztéshez minden bizonnyal hozzájárult a Kádár-halom régészeti feltárása, valamint a Kádár vitéz emlékezetével kapcsolatos 80 esztendővel megtartott évfordulós ünnepség. Kádár vitéz sírjának avatását akkor országos figyelem övezte, aztán majdnem az enyészeté lett.

A Kádár család minden ága ontotta a tehetséges embereket, legyen az egyszerű pásztor, pap, vagy mérnök. Kádár Istvánról szóló ének Kodály Zoltánt is megihlette, aki az 1912-ben gyűjtött dalhoz 1917-ben zongorakiséretet komponált, s amelyet Székelyhidy Ferenc és Bartók Béla mutatott be.

A rendszerváltozás után Berettyóújfaluban cserkészcsapat alakult nevével, bár e kezdeményezés kérészéletű volt. Ám az, hogy most már hagyományörző egyesület is viseli a nevét, reményt ad rá, hogy újra közelebb kerüljön az emberekhez ez a történelmi alak, akinek a helytállása követendő példa lehet a mai nemzedék számára is.

Kádár vitéz szobrának megalkotásával a magyar történelem egyik hősi, önfeláldozó alakja támadhat fel a fele-

désből és kerülhet a nemzeti köztudatba. Alakját a korábbi századokban mítoszok és balladák övezték, különös módon a bukovinai székelyek őrzik leginkább az emlékét. Indokolt, nemes, szép szándék, hogy az utókor emlékeztetésben megelevenedjen a vitéz emléke és hősi példája, amit a szobor is szolgálhat, hangsúlyozottan éppen a Berettyó melletti településeken, akik legközelebbről érezhetik magukénak alakját.

A szobor áttételesen magáról a honvédelemről szól. Példamutatón elkészített, igényes terv, gondolatiságában, megformálásában is szép. Átgondolt kompozíció: a földplasztikát, a talapzatot és a szobrot egységes, egymást átható dinamizmus jellemzi. A figurában gesztikulálás nélkül a harcra készültség érződik, az akció előtti mozdulást megelőző pillanat. Szellemes megoldásként őrzi a hitelességet a két kard jelenléte, de csak az egyik látható kivontan.

Győrfi Lajos szívesen vállalja a köztéri szobrász titulust, számára ez a minősítés pozitív értékelést tartalmaz. Ám az ő esetében is sokkal gazdagabb az oeuvre. Tanúsítják ezt kispasztikái és finoman, apró részletekre figyelően komponált érmei, a mintázást és a szoborformázást megelőző rajzai.

A példátlan termékenység leginkább meghatározó élményanyaga az emberi, közösségi magatartásminta, melyet magával hozott, s ezt fokozta a Borsos Miklóstól kapott művészi felkészítés mediterrán szellemisége, humánuma. Tehetőségét a szolgáló művészet, a hagyományos szellemi és képzőművészeti értékek tisztelete jegyében bontakoztatja ki. Munkássága kiteljesedésével szobortemtményei települések életének, arculatának, kisebb és nagyobb közösségeknek meghatározó esztétikai, szellemi értékeivé váltak az országban, határainkon, sőt a tengereken is túl.

*A Déri Múzeum
Baráti Körének
népes csoportja
látogatott el
lengyelországi
utazása során
augusztus 22-én
a testvérintéz-
ménybe,
a Lublini
Vármúzeumba*

Fotók:
ANDICS ÁRPÁD

*Buchenwald elfeledett asszonyai
címmel nyílt rendhagyó kiállítás
2008. szeptember 12-én
a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum
időszaki kiállítótermében*

A Déri Múzeum Baráti Körének programjaiból

- A műterem-látogatás sorozatban Burai István festő- és grafikusművész abaújszántói alkotóházába látogattak el a kör tagjai szeptember 13-án.
- A hajdúhadházi múzeumbarátok látták vendégül a testvérszervezetet szeptember 28-án az Égerházi Imre Emlékház és Holló László Emlékszobájában.
- Október 3-án nyílt meg Szabó Antónia képzőművész *Ébredj, Mátyás király!* című selyembatik kiállítása a Medgyessy-emlékmúzeum Látványszobájában.
- Kolozsvári Katalin debreceni műtermében fogadta október 11-én a baráti kör érdeklődő tagjait.
- Mécs László költőről irodalmi műsor keretében emlékeztek meg október 17-én a Látványszobájában.
- *Lengyel tollal a magyar októberről* címmel tartottak megemlékezést az 1956-os forradalom és szabadságharc évfordulóján október 24-én a Látványszobájában. D. Molnár István egyetemi tanárral Lakner Lajos múzeumigazgató beszélgetett, közreműködött Miske László színművész.

A HŰSÉG: IGAZSÁG ÉS SZÉPSÉG

TURCSÁNYI BÉLA SZABÓ MAGDA-PORTRÉKIÁLLÍTÁSA AZ ARANYBIKA GALÉRIÁBAN

„Szabó Magda arcképe, akár betűkből, akár festékfoltokból áll, nem nélkülözheti azt a tulajdonságát, melyet a Kossuth-díjas író nő elemi fontosságúnak tartott említeni önmaga jellemképét illetően: a hűséget.”

Arany Lajos művészeti író erre az alapgondolatra építette fel ajánlását Turcsányi Béla debreceni festőművész Szabó Magda-portrékiállításán, mely október 5-én, a 91. születésnapon – egyben a számos hazai és külföldi elismerés között Kossuth- és Prima Primissima-díjas, Corvin Lánccal kitüntetett író nő halálának egyéves fordulójára is emlékezve – nyílt meg az Aranybika Galériában.

A hely szellemét idézte Turcsányi egyik képével: Szabó Magda, Debrecen Díszpolgára, 2007-ben a Bika teraszán, a 90. születésnapon, éppen az épület földszintjén lévő Szabó Magda Könyvesbolt névadójára s köszöntésre készülve az ünnepben, cappuccinója mellett ülve tűnik elénk az emléke-

zetből (a reprodukciót a hátsó borítón közlöm, a művész ezt a festményt a szállodának ajándékozta, a kép Szabó Magda-szobában marad).

S Turcsányi Béla „régimódi története” is tavaly kezdődött. Tóth Csabától, a könyvkereskedés és kiadó ügyvezetőjétől kapott megbízást: a névadóra készítse el az író nő portréját. (A festmény, Juha Richárd szobrászművész bronz kisplasztikájával – megvalósításra váró emlékműtervével – együtt a könyvesboltban kialakított emlékhely emblematikus része lett.)

A festő nemcsak felidézte az olvasmányélményeit, de többször is találkozott Szabó Magdával, és Szurmainé Silkó Mária – aki az egyik levél tanúsága szerint az a „meg nem született gyermeke” lett az írónőnek, kire Magda néni „ráhagyta önmagát” – közbenjárásával otthonába szintén meghívást kapott.

A személyes tér, az intim atmoszféra nagy hatást tett a festőre: ott azt a Szabó Magdát is láthatta, akit a nagyközönség nem. Smink nélkül, az élet súlyától megrakottan, keményen, törekényen is töretlenül, és az igazság szépségében. Egyben azt is bizonyítva, hogy nem játszott szerepet, hiszen nem mutatta másik arcát így sem. Ám érzékelhetővé tette: a közönség előtti megjelenés felelősséget jelent. Miként a könyvben fel kell öltöztetnie gondolatait, érzéseit és emlékeit a szavakba, a közönség előtt is fel kell öltönie azt a képet, melyet könyvei formáltak meg róla, vagy ahogy a könyveiben formálta vissza magát mindig a hűséghez – akár a „holtig hazához”, Debrecenhez, akár a mély és átélt hitéhez, akár az örök emberi értékekhez.

Izgalmas művészi probléma lett az, hogy a személyes, bensőséges közegű találkozások során Szabó Magdáról kapott portrébenyomásokat hogyan formálja hozzá a festő az íróról alkotott idealizált képhez. Vajon ez a kiváltságos (mintegy családtagi) helyzet mennyiben jogosítja fel arra, hogy kiváltságát másokkal is megossza?

Turcsányi Béla művészként viselkedett. Hiszen a művész felelőssége – nemcsak önmagával, de a közönséggel szemben is – a kimondás. Hogy mindazt, amit megismert a valóságból, saját eszközeivel közvetítse. De nem önmagáért a valóságért, hanem azért, hogy a valóságról bennünk ki-

alakított kép végül önmagunk megismerését szolgálja.

Ezért van helye a sokárnyalatú, de egységes sorozatban az olyan képeknek is, amelyek az idős Szabó Magda nem a közönségnek szánt személyes életére utalnak. Hiszen ez éppen nem idolrombolás, hanem a szakralizálás fontos eszköze. Akkor érezzük egy élet és mű (életmű) szentségét magunkhoz közelinek, ha megismerjük benne a „nyers” emberélet igazságát is, az öregséget például ugyanúgy, mint a gyermekkort.

S e gondolatot erősítette bennünk a kiállítás megnyitóján elhangzott értékelés is. „Hű vagyok” – idézte elénk Arany Lajos Szabó Magda szavait, melyet egy portréfilmben mondott fellelhetetlen hanghordozásával, ifjan. „Hű vagyok” – „szól hozzánk” Szabó Magda a portréfestményekről, Turcsányi Béla nagy evokatív erejű olajképeiről. Arany Lajos felidézte: „Itt sorakoznak egyedi készítésű, ízléses, han-

gultatos képkeretei között a toll művészenek – az *Abigél*, a *Freskó*, az *Ókút*, a *Régimódi történet*, *Az ajtó*, a *Für Elise* világhíres alkotójának – a tágabb és szűkebb pátriájához, gyerek- és ifjúkori emlékeihez, szüleihez, egész nagy családjához, a református hitéhez való hűségének képi lenyomatai. Leolvasható a festményekről az író hűsége az elődei, Baksay Sándor, Vörösmarty és mások iránt. S visszaköszön a képekről az intim szféra értelmében vett magánéleti hűsége is.”

„Szerencsém volt, megtaláltam a magam másik felét” – nyilatkozta mindig, mikor a párkapcsolatról, a szerelemről kérdezték. „Igen, ez a hűség – emlékeziünk a méltatásra –, a Szobotka Tibor iránti is további árnyalattal gazdagítja Turcsányi Béla pontos Szabó Magda-képét. A hűség mellett pedig az erő, a gyémántkemény tartás, a szeretet jut eszünkbe először Szabó Magdáról. A festőművész nagyfokú empátiás képessége, intuíciói, emberismerete, kreativitása és kompozíciós képességei, no meg a Szabó Magdával való személyes találkozások emlékei nyomán ez a tárlat az írónőről mind ezeknek a tulajdonságoknak a képre álmódásával olyan hiteles képet fest, amelyre igaz Halász Gábor, a két világháború között alkotott kiváló iroda-

lomtörténész, esszéista és kritikus definíciója: őszintén tudniillik az arckép „alkotást és lelket faggat ki titkairól”. Szabó Magda valóságos egyéniség-, jellem- és személyiségvázlata rajzolódik ki e képekről. Más szóval: a kiállítás – ’régimódi történetek’ lelkünkben kirajzolódó színvilágát és megsejtett atmoszféráját sugallva – a festőművész hűsége Szabó Magda emlékéhez.”

Igen gazdag árnyalatokat bont ki tehát ez a hűség, és Turcsányi Béla e gazdagságot a megjelenítés változatos eszközeivel erősítette. A hagyományos (több biográfiai szakaszról is beszámoló) portrék vagy a plein air kettősportré mellett találkozunk a kép a képben megoldással, az applikált keret révén felerősített szimbólummal, a kézírás- vagy könyvidézzettel, a szituatív arcképpel, de a teljes embert mutató kézporthréval is.

Turcsányi Béla festményei

ÚJABB SZINDBÁD URAK A LATINOVITS KÁVÉZÓBAN

Sipos László tulajdonos szándéka, hogy Latinovits Zoltánnak képzőművészeti alkotásokkal állítson emléket a Pulykakakas Üzlet- és Irodaház földszintjén nyitott Latinovits Kávézóban, a most épülő Latinovits Színház szomszédságában, lassan beteljesedni látszik.

*Latinovits Zoltán mint IV. Henrik
vitéz Czuper Szilárd pasztellképe*

A felidéző sort Juha Richárd terra-kotta mellszobra nyitotta még 2007. szeptember elején, s hamarosan elkészült Burai István Latinovits-Szindbád portréfestménye, Turcsányi Béla olajképe (*Szindbád úr ebédel*) és Czuper Szilárd portréja – e műveket a korábbi folyóiratkötetekben már bemutattam. Nyár végére két új műalkotás került a falakra. Az itt látható újabb Czuper-

kép egy színházi fotó alapján készült: a színészt *IV. Henrik* szerepében ábrázolja (az alkotó igyekezett híven követni a felvételt).

A Szindbád-sorozat jelentős darabja lett Józsa János festménye (*Szindbád álma*) – alább ezt a művet külön mutatom be –; szeptemberben született Tamus István pasztellképe (a következő kötetben közlöm, Turcsányi Béla újabb képével, az éppen most készülő, *Szindbád a velős csonttal* című alkotással együtt). Csupán egyetlen kép fog hiányozni: László Ákosban csalódott a tulajdonos, a grafikus nem váltotta be ígéretét, egyelőre nem boldogult a feladattal...

JÓZSA JÁNOS: SZINDBÁD ÁLMA

*(a festmény reprodukcióját
lásd a következő oldalon)*

Józsa János festménye a Huszárik-film révén közismertté vált alaphelyzetből építkezik: Szindbád eszik. Úgy ismerjük fel Latinovitsot, hogy még a kávézó s a többi kép vagy a cím kontextuális közege sem feltétlenül szükséges az azonosításhoz, pedig magát az arcot nem látjuk. De a szoknya alól előtűnő orr, a száj, a bajusz és az arcvonások, az ingyenc gesztusa, a kanalat a szájhoz emelő mozdulat, az egész – csupán finoman jelzett – karakter maga Latinovits Zoltán, illetve Krúdy hiteles Szindbádja.

S nemcsak Szindbádra ismerünk rá, hanem Józsa Jánosra is. Művészetének egyéni jellemzőit sűríti itt is egybe. A kubista alapú konstruktív látomást,

a színpadi dramaturgiát lírai szerkezetbe oldva, ahol a cselekmény szinte maga is filmszerűen bontakozik ki – pedig nem a filmélmény volt a meghatározó, hanem a személyes emlék, az érzelmi és extatikusan szuggesztív ráhangoltság, a debreceni találkozások s az olvasmány, a figuráról bennünk élő kép és a képzőművészi látomásinspiráció mintegy zenei képzetű áthangolása, sugárzó atmoszférát idézve meg.

Szindbád egyszerre elégíti ki minden éhét: a gyomorét, a lélekét, a szellemét, nosztalgiájában az ízek világán keresztül utazva be egy régi világot, és az ízekben ott érzi az asszonyok csókját, simogatását, a lányszoknyák csiklandós mámorát.

Józsa tipikus nőalakjai most a legendás hajós egyszerre méltóságosan, de önmagát is égetve szeretett asszonyaivá válnak, s abban a mozdulatban, abban a pillanatban, ahogy Szindbád a szájához emeli ezt a leves-kortyot, ott bujkál minden ölelés, ott van minden sors, ott sűrűsödik a mennyekbe való emelkedés édes-forró nedve és a magára hagyottságban is szüntelen vágy-mámorok sürgetése:

Élj még és szeress, add oda magad és keress, vedd el, hogy feláldozhadsz vele önmagad valami érzéki szentség profán oltárán, egyszerre önzőn s szétosztva minden álmodat azoknak, akik szeretni és szeretve lenni vágnak, ha csak egy percre is, ha csalóka illúziót keresnek is...

Józsa János: Szindbád álma

SZABÓ HENRIETTA ÉS JUHA RICHÁRD KIÁLLÍTÁSA

A fiatal művészek számára hirdetett tavalyi *Fresh Art 2* pályázaton az újfelhértői Szabó Henrietta festő- s a debreceni Juha Richárd szobrászművészt díjazták. Jutalmuk a debreceni Mű-Terem Galériában szeptemberben rendezett kiállítás volt. Mindkét fiatal alkotó művész-tanár: Szabó Henrietta a nyíregyházi Abigél Művészeti Szakközépiskolában, Juha Richárd a debreceni Kós Károly Művészeti Szakiskolában tanít.

Magóg; jobbra: Vezér
Juha Richárd terrakotta alkotásai

A szobrokat említve, nem is hagyománykövetést és klasszikus ábrázolást, hanem hagyományalakítást kell mondanunk. Juha Richárd ugyanis a figurális (szimbolikus árnyalattal együtt is), realista szobrászat legnemesebb tradícióiban fedezi fel, azokat újraértelmezve mutatja be a művészet által megragadható emberi értéket. Nem nosztalgikus alaphelyzetről, hanem hagyományalakításról, jelen időbe helyezett egyetemes értékkövetésről van tehát szó.

A szobrász azt vallja: „... ideje ismét összekötni a művészetet a mondanivalóval”. Ars poeticájában pedig úgy fogalmaz, hogy „a művész feladata első-sorban, hogy gondolatokat ébresszen és gyönyörködtessen, úgy ahogy azt a régi mesterek tették.”

És ő az ős-idolokhoz (*Vezér, Magóg, Lovagkirály*) ugyanúgy fordul, mint az általános figuraszimbólumhoz (*Múzsafej*) vagy a mártírhősökhöz (*Mansfeld Péter*) és a művészetekben példát adó személyiségekhez (*Szabó Magda, Bartók, Faludy, Nagy László*), karakterükben egyaránt tükrözve az embert s a példaképet.

Hagyományalakítás azért is e szobrászat, mert művészi emlékezésekről van szó, s a ráhagyományozás folyamatában láthatóvá tett emlékkép az egyszer már stabilizált szellemi alakzatot értelmezi

újra a jelenben. Ez Juha Richárdnál is aktív és közvetlen, intenzív, jelen idejű lét. Köz- és beltéri munkássága pedig egy bizonyos közösség és egy bizonyos örökségérték kapcsolatának megfogalmazására is irányul, így egy köz(össégi) tér középpontjába helyezett (élet)mű az identitás megtalálás eszköze. Valamilyen intellektuális történelemreprezentáció, tehát a művészi analízis tárgyában a továbbgondolás mellett elemző kritika is van, az életmű narratív kerete annak a történetmesélésnek, melyben tisztázzuk magunk s közösségünk időbeli, térbeli, szellemi és értékorientációs helyét. A kollektív emlékezetet szintén formálja, nem mondván le egyúttal a szakralizálás igényéről sem.

E sorba illeszkednek a művész plakettjei. Az 1883-ban, idén 125 éve született Kós Károly hitvallását (*a Kós-érmet lásd alább*) a magáé gyanánt is üzeni: „Tettem, amit kellett, ahogy lehetett, és ahogy tudtam.” A szintén hagyományalakító emlékezés másik formája Juha Richárd festészeti örökséget plasztikus módon újragondoló plakett-kép sorozata, melyben Degas festménytémáit és motívumait idézi fel, ekképp a realista megközelítést impresszionista módon oldó szobrászi habitust programszerűen is vállalja.

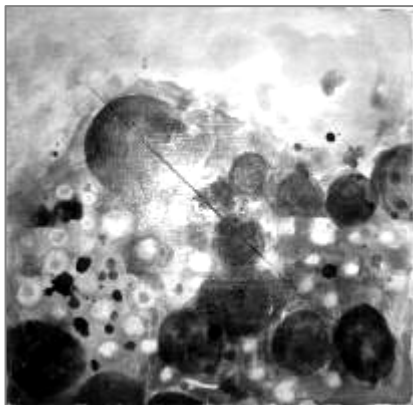
Szabó Henriettát a kezdetektől főként a táj témája motiválta, de az egyetemi időszakban készült képeit sem a hagyományos tájbrázolás jelzőivel minősítjük. A tájelemeket és a domborzatot, a fényviszonyokat hangulattá szűrte át, sőt, világhoz való viszonyának mintegy színekben és geometrikus viszonyokban megtestesülő érzelmi sűrítését láttuk, benne egyszerre a részletek kiemelésével s a kozmikus távlatokkal.

Új sorozata ennek szerves folytatása, de úgy lépett tovább az elvonatkoztatásban, hogy a témát még inkább konkretizálta, illetve szűkítette. A művész itt is tájakról beszél, bár azok már organikus képződmények: a lélek mozgása az anyagban. Külső tájak helyett belső sejtek, azok monumentális látomásai. Ezt a hatást fokozni tudta volna, ha más az installáció, hiszen ebben a formában – szándékaitól eltérően – az egészen más indíttatású selyembatíkot idézik fel, de keretben és üveg alatt (bár a nagyobb méreteknél ez nehezen kivitelezhető) az anyag képletben való feloldódásának állapotát is látni vélhetnénk.

Am maradjunk az így kapott ortikus jellegnél: az anyagi igazságnál, a behelyettesítésnél, a molekuláris együtthangzásoknál. Ebből adódóan egyrészt az asszociációkat a metonimikus kapcsolatok irányítják az alkotásban és a befogadásban egyaránt: két dolog térbeli, időbeli, anyagi, ok-okozati érintkezésén alapuló képről van szó, és szinecdoché jellegű a képalkotás, mert a résszel is tudja reprezentálni az egészet. Másrészt az érzelmi skálahangok erősödnek fel a kifejezésben. Izgalmas számára az oly módon megfogalmazott mondanivaló, hogy ugyanaz a forma más és más tartalmat kaphat attól függően, hogy milyen hangsúlya van. Egy vonal, ha lent erőteljesebb, és például zöld, akár fűvé is válhat, de ha a fenti mezőben erősödik fel ez a gesztus, ami, mondjuk, kék, akkor az eső érzetét kelti fel. „Nőies kis

zeneművek” – jegyezte meg valaki, mikor a kiállítás elő-mustráját tartottam.

Inspirációiról Szabó Henrietta előbb azt mondta: a nézőre bízva a megfejtést, majd elárulta, hogy érdeklődését újabbban a mikroszkopikus felvételek és az ortofotók közötti formai azonosság keltette fel. „A rész és az egész azonossága, mint képi elem, a fraktálok [töredékek] világának ajtaját is megnyitotta előttem. A tudatos véletlenekben, az irányított pöttyökben, amik az ecsetből csöpögnek, izgalmas festészeti problémát láttam. Egy miniatűr, szabad szemmel nem is látható sejt részletei, nagy méretben, színekkel 'manipulálva', egészen más tartalommal párosulhatnak.” – S tegyük hozzá: a nagyítást nevezhetjük közelítésnek, a monumentalitás ily módon mégis az intim jelleggel párosul.

Szabó Henrietta: Primitív létformák

Nagyobb sorozata a *Primitív létformák* címet kapta, s ebben az ösztönös-archaikus felé való tudatos odafordulást látjuk. Elhagyja a művészet biztonságos kereteit, amikor a tudományos megfigyelés módszereire alapoz, de szerencsére alkotóösztöne eddig nem engedte még, hogy az érzelmi ihletet kihagyja ebből a kifejező megközelítésből. Tervei között szerepel egyébként a felülnézeti

tájak 5x5 cm-es, egészen kis méretben való megfestése. Van tehát egy ellenirányú folyamat is: az apró, 'láthatatlan' formák – személyes természeti élményekkel átítatva – jelentésükben kiterjedhetnek, csillagos éggé vagy tengerré is válhatnak. „A folyamat, amíg a kép készül, azonos azzal az állapottal, amíg például a táj, az állatok, a naplemente előtt rácsodálkozom a világra, s remélhetőleg a nézőben is felelevenít hasonló 'meditációs' pillanatok a látvány” – mondja a festőművész.

Nehéz bármi rokonságot lelmi e két világban, de ezt az érzéki szellemiségben látom (amit a szobrokra és Juha pasztellképeire is érvényesnek tartok). Csak míg Szabó Henrietta a sejt szintű létezés rendjéből az élet- és halálöszton (erosz és tanathosz) véletlenszerű kalandját bontja ki, addig Juha Richárd az érzéki testben már egy szellemi és erkölcsi rend valóságát kutatja.

Juha Richárd pasztell aktja

BÁRÁNYKÖNNYEK

Folytatásos regény (IV. rész)

15.

A szobában már hozzákezdtek a csapatok megalakításához. Pontosabban, Lajos párokbán gondolkodott, eredetileg úgy tervezte, hogy férfi–nő párosok indulnak a versenyben, összesen öt csapat. Manuéla barátja azonban nem jött el, Pisti túl hamar elgyengült és elaludt, így maradt négy páros, és elkerülhetetlen, hogy az egyikbe ne két lány kerüljön. Ez azonban csak abban az esetben jelentene némi gondot, ha történetesen ők nyernének. A győztesek jutalma ugyanis az lesz, hogy ők bonthatják ki az első üveg pezsgőt éjfélkor, s a művelet rendhagyó formáját egy különleges konstrukció adja meg.

A lány a férfi nyakába ül, akinek így egyensúlyoznia is kell a teherrel, miközben mind a két kezére szüksége van a pezsgőbontáshoz, és ha a dugó nem verte ki a lány szemét, ő önti ki a magasba tartott poharakba a habzó nedűt. Ehhez a művelethez nagyjából józannak kell maradniuk, legalábbis nem szabad a nagyfokú labilitásig inni magukat a pároknak, ami azért tűnhet már-már megoldhatatlan feladatnak a gyakorlatlanabb versenyzők számára, mert a játék közben inniuk is kell. A társasjáték alapötlete import, Amerikából származik. Lajos a Kanadában élő nagybátyjától kapott egyszer egy prototípust. Meglehetősen átkombinálta, a helyi értelmiség viszonyaihoz idomította, és Szellemkortynak nevezte el, utalva egyben arra, hogy a versenyzőnek nemcsak a májára, de az agysejtjeire is szüksége van hozzá.

Kell egy nagyobb méretű játéktábla, két- vagy háromtucatnyi szerencsekártya, a versenyzők számától függően, ugyanennyi csapda-kártya, valamint a szerencse- és csapda-kártyák számának megfelelő kérdés, amit Lajos a lapok hátoldalára írt fel. A versenyzőknek összesen kilenc debreceni állomást kell útba ejteniük, és mindegyikhez több kvízlap tartozik, mert az állomás teljesítéséhez helyesen kell válaszolni a feltett kérdésre.

A játék menete amúgy szinte semmiben nem különbözik a többi, dobókockás társasjátékétól. Minden párnak különböző színű bábuja van, végig kell haladni a teljes játékmezőn, és az győz, aki a leghamarabb célba ér, miközben begyűjtötte mind a kilenc kártyát az állomásokról, illetve ugyanennyi bónuszt gyűjtött össze a szerencsekártyák révén.

Körbeállták a legalább másfélszer egy méteres játéktáblát, amit Lajos több, 30x40 centiméteres kartonból illesztett össze, melyek fóliával voltak áthúzva, megelőzve a játék természetéből adódóan könnyen előforduló, tartós szennyeződéseket. Méreténél fogva csak az étkezőasztalon fért el, így az italok a parkettára, az ételek pedig az íróasztalra, illetve az ülógarnitúrához tartozó nagyobb dohányzóasztalra kerültek.

– A házigazda jogán lenne egy kérésem – szólalt meg Emília. – Tudom, hogy már kellőképpen unjátok egymást, és alig várjátok, hogy a másik ellen játsz-

hassatok. Az új játékosaink kedvéért pedig azt a javaslatot teszem, hogy ezúttal ne a véletlen döntsön. Manuéla barátja hiányzik, arra gondoltam, hogy Iván legyen a párja.

– De én nem is akarok játszani! – duzzogott a lány.

– Dehogynem! – karolta át Iván Manuéla vállát. – Legalább elfelejtetted közben azt a hóhányót. Különben is, egy ilyen sógorral csak győztes lehetsz.

– Valamiről lemaradtam? Nem még csak az eljegyzésre készültök? – kérdezte Mátyás.

– Ja? De igen – mondta Iván. – Kicsit előreszaladtam az időben.

– Olyan biztos vagy a dolgodban? – incselkedett vele Csilla. – Mi van, ha nemet mondok?

– Már elfelejtetted, hogy te kértél időpontot a bejelentkezéshez...?

– Mielőtt még összevesznének, és az eljegyzés is elmaradna, folytatom – vágott közbe Emília. – Tehát Manó és Iván lesz az egyik pár, Mátyás, a király, mint gyakorlott játékos, Zitát fogja segíteni. Csilla és Erika alkotja majd a harmadik párost. Pisti elaludt, ő nem játszik. Vagy felébresszük? – nézett huncutul mosolyogva Zitára. S megelőzve, hogy Zita belekezdjen a „Jaj, csak azt ne!” panaszába, nyomatékosította is a fennálló viszonyokat. – Berci az enyém.

– Miféle Berci? Azt hittem Bódognak hívják – kapta fel a fejét Lajos a névre. – Vagy ez is csak valamilyen játék része?

„Ha tudnád, öregem, hogy beletrafáltál!” – gondolta Bertalan, de Emília már meg is mentette őt a magyarázkodástól.

– Nem figyeltél, Lajos, vagy nem mondtam? Bódogot a nagymamája nevezte el Bertalannak, és mindenki Bercinek szólítja.

– Nem unalmas, hogy te nem játszol? – kérdezte Lajost Bertalan, ezzel próbálta rögtön el is terelni a figyelmet a nevére.

– Á, dehogy. Ez sokkal szórakoztatóbb, mintha nekem kellene a kérdésekre válaszolni. Meg én úgyis tudom mindegyiket, mert valakinek azért csak össze kell állítania a kvízt. Majd meglátod: a játékosoknak közben alkoholt is kell fogyasztaniuk, én pedig két feles és egy sör után már absztinens vagyok. Berúgni egyébként nem kötelező, mindenki eldöntheti, hogy csak megnyalja-e az italát vagy fenéig issza. S bevallom, az is elég szórakoztató tud lenni, amikor végignézhetem, hogyan élénkül fel előbb az agy, majd az elfogyasztott ital mennyiségétől, illetve a játékosok edzettségétől függően hogyan kezd tompulni.

– Nem inkább a pszichológusi pályát kellett volna választanod?

– Ezt szerintem most hagyjuk – mondta Lajos.

– Tudni kell, hogy Lajos első felesége pszichológus volt – súgta oda Bertalan fülébe Emília.

– És az rossz? – kérdezte Bertalan.

– Azt mondják, hogy sokan csak azért választják ezt a szakot, mert a saját lelki problémáikat szeretnék megoldani, aztán könnyen előfordulhat, hogy ezek a lelki bibik csak még tovább mélyülnek, és kiterjednek másokra is.

– Nem jár sugdolózni! A játékokra kell figyelni! – kapta fel Lajos a fejét, majd a kártyák rendezgetésébe mélyedt, s csak úgy az orra elé mormogva folytatta, de mindenki jól hallotta, mit mond. – Amúgy igaza van Liának. Az asszonyság a

fejébe vette, hogy engem is meg kell gyógyítania. A lelkemmel egyébként semmi probléma nem volt, és mivel nem is szerettem volna, hogy legyen, így nem volt mit tenni, kiprovokáltam a válást. – Lajos hamar befejezte a lapok ellenőrzését, hogy mindegyik a megfelelő csomagba került-e. – Kész. Ezt nem a válásra értettem, hanem a kártyalapokra. Hiszen ezért vagyunk itt, ugyebár. Nos, a játékot még nem ismerők kedvéért elmondom a szabályokat. Természetesen nem a legutóbbi kérdéseket kapjátok, most is újakat hoztam. Ha valami nem lenne világos, akkor szóljatok! De a játék során úgymondom, hogy kire milyen feladat vár éppen.

Bertalan figyelt, legalább nem vele foglalkoznak. Ezt azonban nem mondhatta el a két nőről. Emília szinte rátapadt, ahogy a baljával belekarolt, s közben észrevette, hogy Zita is odahúzódott mellé, egészen közel, a másik oldalára.

– Mindenki választ egy szint magának. Megvan? Akkor tegyék ide, a startpontra. Ez középen van, a játékos így már rögtön az első dobásnál eldöntheti, hogy melyik irányban indul el a négy közül. Annyit kell lépni, ahányast dob a kockával. Ha a szerencsmezőre lép, akkor kap egy kérdést, és ha jó a válasz, megvan a szerencsekártya. Ha a csapdába lép, nem kérdést kap, hanem feladatot. Sikeres megoldás esetén mehet tovább. A szerencsekártyánál kipróbálunk egy újítást is, kombinálva a kérdést és a feladatot. Vannak ugyanis olyan műveltségi kérdések, melyeket láthatatlan tollal írtam fel, a szöveg csak UV-fénynél lesz olvasható. Hoztam is magammal egy ilyen zseblámpát, de ahhoz, hogy bekapcsoljam, a pároknak szerelmet kell vallaniuk egymásnak. De úgy, hogy mindenki elhiggye. S hogy visszatérjek a csapdákra, azokat nem nagyon érdemes kerülgetni, mert akkor nem tudja az ember teljesíteni az állomást.

– Ha jól látom, elég agyafúrt módon van megszerkesztve a tábla, ugyanis minden állomás felé csapdákon keresztül vezet az út – jegyezte meg Bertalan.

– Csakúgy, mint az életben. Próbá nélkül semmit nem ér a siker.

– És mi történik akkor, ha véletlenül nem tudjuk teljesíteni a feladatot? – kérdezte most Zita?

– Semmi. Azaz, nem semmi, mert akkor kimaradsz a következő dobásból, és mindaddig fogoly vagy, amíg nincsen helyes megoldás.

– Milyen típusú feladatok vannak?

– Különbözőek. Például az activity játékból ismert „Most mutasd meg!” Aztán a barchobának egy könnyebbik változata, mindössze öt kérdéssel, viccmondás, történetmesélés megadott témára. Igen nagy sikere volt legutóbb a Münchhausennek, tehát hogy ki tud minél hihetlenebb dolgot megtörténteént beállítani. Sőt, ezen felbuzdulva, kitaláltam egy új feladatípust is, ami nem más, mint a szerencsekártyád megváltása igazmondással.

– Ez pontosan mit jelent? – érdeklődött Bertalan. Az igazmondás szó ugyanis az elevenébe vágott.

– Például azt, hogy bevallod nekünk a legnagyobb hazugságodat.

Bertalan előbb elfehéredett, majd hirtelen elvörösödött. A két oldalán álló lányok közül talán egyik sem vette észre, Lajosnak azonban feltűntek a hirtelen színeváltozások.

– Csak nincs valami vaj a fejedben?

Bertalan igyekezett egy hirtelen jött poénnal kivágni magát: – Az igazság az, hogy volt, de már leborotvtálm.

A poén bejött, mindenki nevetett, kivéve Lajost, aki csak ennyit jegyzett meg a válasza:

– Nem szerencsés egy vallomást úgy kezdeni, hogy „az az igazság...”, mert a delikvens ilyenkor feltételezhetően nem az igazat, vagy nem a teljes igazságot mondja. Azért toldja hozzá az „igazság” szót, hogy addig is valamilyen kibúvón gondolkozzon.

– Erről már én is hallottam – mondta Mátyás.

– Persze, ezt is valamelyik pszichológus állapította meg – tette hozzá gyorsan Lajos –, tehát elképzelhető, hogy pontosan az ellenkezője igaz.

Megint nevetett mindenki, még Lajos is.

– Akkor folytatom a szabályokkal. Ha pontosan annyit dobsz, hogy be tudsz lépni egy állomásra, akkor egy újabb kérdést kapsz. Jó válasz esetén a tied lesz a Déri Múzeum. Mondjuk. Akkor már csak nyolc teljesíteni való pont marad.

– Van különbség a szerencsekártyák és az állomások kérdései között? – érdeklődött ismét Zita.

– Jó a felvetés, de nem logikus, a válasz ugyanis egyértelmű. Megfigyeltétek már, hogy a nők mindig rákérdeznek a kézenfekvő dolgokra? – fordult Iván felé Lajos, de rögtön elnézést is kért Zitától. – Nehogy megharagudj, ezzel még mindig ti vagytok a jobbak. A férfiak ugyanis még ezt sem kérdezik meg, nem beszélve arról, amit tényleg nem is értenek.

– Szerintem azért, mert túlságosan hiúk vagyunk – szolt közbe ismét Mátyás. – Mi nem kérdezzünk, helyette inkább csak kikérdezzünk. Fitogtatni akarjuk a tudásunkat, de ha valamit nem tudunk vagy nem értünk, arra Isten ments, hogy rákérdezzünk. Hadd higgye csak a másik, hogy számunkra minden világos, sőt, mi már régen tudtunk mindent.

– Megszavazzunk Mátyáséknak egy bónuszlapot? – kérdezte Lajos. – Ezért a vallomásért megérdemli.

– Nem szavazzuk meg! – replikázott Emília. – Jól ismerjük már a taktikáját. Ha Mátyás nők közelében van, mindig azzal akar előnyre szert tenni, hogy azt mondja, amit hallani szeretnénk.

– Ezek szerint két jutalmat érdemelne, hiszen mi is tanulhatnánk tőle – erősített rá Iván a felvetésre.

– Nem akarok a férjem ellen beszélni – kapcsolódott be a baráti évdésbe Erika –, de akkor nem ártana, ha még egy kicsit hízelegne. A királynak van már ugyanis három jutalma.

– Három?! – húzta fel a szemöldökét Mátyás. – Én egyről sem tudok.

– Hát az ikrek, az egyből kettő, harmadiknak meg ugye itt vagyok én...

Újabb nevetés, Bertalan vérkeringése is visszaállt a normális rendbe, az arca egészséges rózsaszínű volt. Csak annyi zavarta egy kicsit, hogy egyszerre két nő testét is érzi. Jobbra nem mert nézni, mert tudta, hogy Emília, őt bámulja, balra pedig nem akart fordulni, pedig szeretett volna, mert biztos volt benne, egyetlen pillantással elárulja, hogy belezúgott Zitába. Inkább Lajosra szegezte a

tekintetét, abból nem lehet baj, feltéve, ha nem jön elő megint azzal az igazmondással. Majd ráér akkor izgulni, ha ő húzza ki a kártyát. Az is lehet, hogy több ilyen lap van, és akkor még nagyobb az esélye rá.

Persze, ahogy a véletlenekhez való sajátos viszonyát ismerte – tudniillik, a szerencsétlenek azonnal rátalálnak, míg a szerencsések általában messzire elkerülnek –, mérget mert volna rá venni, hogy ha csak egyetlen ilyen lap is van a pakliban, azt ő húzza ki. A pesszimista merengésből azonban Lajos szavai zökentették ki.

– Nos, visszatérve Zita felvetéséhez, ha nem lenne különbség a szerencsemezők és az állomások kérdései között, akkor az állomásnak sem lenne értelme. A szerencsekártyáknál bármi lehet a kérdés. Mondok egy példát: Melyik országban éltek egykor az inkák? A válasz már elhangzott, ezt ki is vettem, gyártottam helyette egy újabbat. Az állomásoknál azonban mindig olyan kérdést kapsz, ami összefüggésben van az intézmény jellegével. Gyorsan át is futhatunk rajtuk. A Református Kollégiumban egyházzal kapcsolatos tudnivalókra leszek kíváncsi, a Déri Múzeum kérdései a régészettel, a néprajzzal vagy a történelemmel vannak összefüggésben, a Modern teremőre a modern művészeti, illetve általában a képzőművészeti ismereteket fogja tudakolni a belépéshez, az egyetemen a bölcsészet, ezen belül az irodalom és a nyelvek, a Klinikákon az orvos- és természettudományok jöhetnek szóba, és így tovább. A Békás-tó a földrajz és a természetismeret helye, a Loki stadionjában magától értetődően a sport van a középpontban, a Városházán lehet megválaszolni a közeleti kérdéseket, a Nagyállomáson pedig jegyet válthatsz a győzelemhez, ha tudod az utazással, idegenforgalommal kapcsolatos kérdésekre a választ. Ez összesen kilenc helyszín, de a játéktáblán nem a földrajzi elhelyezkedésük sorrendjében követik egymást. Tehát ez itt nem egy térkép, persze, nem is úgy néz ki, mégis jól fel lehet térképezni vele a tudásokat.

– Azt is mondd el, Lajos, hogy mikor kell inni! Nehogy már minden dobásnál a pohár fenekére nézziünk! – figyelmeztette Iván a játékmestert.

– Látjátok ezeket a sárga mezőket? Amikor valaki a „Korty” felíratra lép, akkor kötelező inni. De mint mondtam, a mező színe nem arra utal, hogy a sárga földig. És ha bármelyik játékos is a „Mindenkor–ty” felíratú mezőre lép, akkor mindenkinek inni kell.

– Enni nem is lehet? – kérdezte Manuéla, a hangját szándékosan nyafogásra vette.

– Enni? Azt lehet bármikor. Kezdhetjük a játékot?

16.

Keserű Bódog az autójában ült, szolgálati gépkocsiként egy fekete Volkswagen Passat jutott neki, s ebben az elismerés jelét látta, hiszen előtte már csak az úgynevezett minisztériumokból „leselejtezett” Audi A4-esek következtek. Persze, a felsőbb titokszolgáknak már ez sem volt elég jó, ők természetesen külön rendelhettek maguknak járművet.

Mi a frász törhetett erre a Bertalanra!? – dohogott magában, míg a telefon bilentyűin pötyögött. Sejtette korábban is, hogy nem lesz egyszerű eset, de hogy már az első lépéseknél be akarja dobni a törölközőt, arra nem gondolt volna.

Igaz, emlékezett rá, eléggé szerelmes típus volt már az egyetemen is, valószínűleg éppen ez a hajlama akadályozta meg abban, hogy megnősüljön és családot alapítson. Képes volt lágolni, aztán amikor kapott a nyakába egy nagy lavór vizet, lelki értelemben persze, akkor napokig nem evett. A fellángolásban nem nagyon ismert korlátokat.

Egy alkalommal az is megtörtént, hogy egyszerre két nőbe szeretett bele – Bódog már ezt nonszensznek tartotta, azt mondta, hogy Bertalan mintha összekeverné a szerelmet önmaga szerepének hitelesítésével. Azt hiszi, hogy a szerelem ad értelmet az életének, és ez inkább egyfajta egzisztenciális menekülés a céltalanság érzése elől, mintsem a lelki vágyakozás, vagy hogy is nevezze. Ő egyébként azt vallotta, hogy a lelkizés csak kamu, hiszen a másik nem iránti mindenfajta vonzalomnak az alapja és a célja ugyanaz: szexuálisan is kapcsolatba lépni a másikkal. Két nőt pedig ugyanúgy meg lehet kapni szerelem nélkül, mint egyet.

Amúgy Bertalan is hamar belátta kettős fellángolásának nyilvánvaló elmentmondását a saját magával kapcsolatban kialakított szerelemképpel, ezért mind a két lányt hanyagolta, és beleszeretett egy harmadikba. Azt mondta, hogy most talált rá az igazira (ezt a kijelentést legalább tízszer vagy még többször hallotta Bertalantól), és Bódogot csupán az gondolkodtatta el, hogy Bertalan gyakori szerelmeinek mindössze elhanyagolható töredéke végződött de facto testi kapcsolattal. Úgy sejtí, éppen azért, mert Bertalan eleinte minden lányt szeretett volna elvenni feleségül, és abban a pillanatban, ahogy ezt megfogalmazta magában, már egy másik leendő feleségre vágyott.

Bódognál más volt a helyzet, ő már kétszer házasodott, gyerek egyik asszonytól sem született. A nők azért léptek le, mert többször előfordult, hogy Bódog, minden előzetes bejelentést mellőzve, napokra eltűnt, és hiába mondta, meg kell érteni, el kell fogadni, hogy a munkája miatt van így, amiről éppen a titoktartás miatt nem árulhat el pontos részleteket, a nők azt gyanították, hogy egy másik asszony áll az eltűnések mögött, ők pedig nem hajlandók bevenni a titkosrendőri dumát.

Bertalant mint régi barátot hálózta be, s ahogy visszagondolt az egykori évekre, talán valóban barátok voltak, ez a szorosabb szál azonban lassanként megszakadt, habár Bertalan őt még most is a barátjaként fogadja el. Neki tulajdonképpen nincsenek is barátai, csak ügyei vannak és érdekei.

Valamilyen lelkifurdalást azonban most mégis érzett (ezen amúgy saját maga lepődött meg a legjobban, már nem is tudta, hogy mi az a lelkifurdalás), aztán rögtön a sajnálatra pontosította az érzés megnevezését.

Igen, valóban sajnálta ezt a szerencsétlen fiút, vagy inkább önmagát sajnálta jobban, hiszen Bertalan miatt ő is kínos helyzetbe kerülhet. No nem Debrecenben, Emília előtt (a nő egyáltalán nem fontos számára, csupán azért mutatott érdeklődést iránta, mert lehetséges információforrásnak tekintette), hanem a főnökei szemében.

Igaz, ami igaz, Varjú őrnagy jogosan feddte meg, hogy szólnia kellett volna már korábban a hasonmásról. Ha több időt és energiát fordítottak volna rá, ha különböző meggyőző taktikákat vetnek be (hiszen meglehetősen széleskörű a repertoárjuk), más esetekben is be lehetett volna vetni Bertalan. Sőt, megfelelő ráhatással még a személyisége is formálható. Bertalan személyi aktájának áttanulmányozása után a pszichológus figyelmeztette Bódogot a kiszámíthatatlansági tényezőre, ami egyszerre adódott lelki és egzisztenciális labilitásából, de ő vállalta ezt a kockázatot, mert semmilyen más épkezláb ötlet nem kínálta fel magát, hogy a kitűzött határidőre teljesíteni tudja a szervezési tervet.

December 31. vészesen közelgett, és már nem volt idő változtatni a novemberi ötletén, amely, meg kell hagyni, akkor egészen zseniális tervnek tűnt. Tényleg kár, hogy nem jutott korábban eszébe Bertalan, most pedig máris bonyodalmakat készül okozni.

Azért is csak magát hibáztathatta, hogy nem mondott el több részletet a fiúnak. Ezzel azonban – a pillanatnyi előnnyel szemben, hogy Bertalan, tisztába kerülve a megbízatás lényegével – azt is kockáztatta volna, hogy nemet mond, zsarolás ide, zsarolás oda az apja sikkasztásával. (Egyébként, ha jól megnézik az ügyet, nem is lett volna belőle semmilyen nagyobb tragédia, mert a pénzt visszafizették. Mondjuk, azért biztosan elbocsátották volna, de ez még mindig jobb, mintha egy minimum felfüggesztett börtönbüntetés is a munkanélküliség mellé szegődött volna.)

Bódog megnyomta a „küld” gombot, és Bertalan telefonja már jelzett is. Majdnem kiejtette a szendvicset a kezéből, ahogy meghallotta a telefont. Előbb fel akarta venni, aztán látta, hogy csak üzenet érkezett. Kicsit arrébb húzódott a többiektől, megnyitotta a szöveget: „Fél óra múlva felhívlak. Addig találj ki valamit, hogy egyedül légy. Megbeszéljük. Kábé.”

Emília természetesen nem hagyta szó nélkül a kis intermezzót. Talán észrevette, hogy ma esti vetélytársa nem igen akar az ő kiszemeltje helyett inkább saját magával foglalkozni (már arra is gondolt, jobb lenne, ha Pisti felébredne, s újabb hódítási kísérletbe kezdene), és ezzel volt magyarázható, hogy amikor megszólította Bertalan, meg kell hagyni, kicsit gúnyosra sikeredett a beszélője:

– Csak nem az anyukád üzent, mert aggódik a kisfia miatt?

Már amikor kimondta a kérdést, akkor rájött, hogy ez akár sértő is lehet, és neki nem Bercit kellene cikizni, hanem Zitát, ami persze egyszerűen bunkóság lett volna a részéről. De azonnal próbálta jóvátenni az enyhe bántást, Bertalan szemében is látta a meghökkenést. Azt nem sejthette, hogy Bertalannak el sem jutott az agyáig a kérdés igazi jelentése, illetve a szándék, s hogy inkább azzal volt elfoglalva, hogyan osonjon ki a játékból fél óra múlva.

– Tessék?

– Nem akartalak megbántani, csak azért mondtam, mert olyan ennivalóan aranyos vagy. Ha rád nézek, rögtön olyan érzésem támad, hogy gondoskodni kell rólad. – Ez akár egy vallomás is lehetne, gondolta, és mosolyogva megsimogatta Bertalan kopasz tarkóját.

S Bertalannak kapóra is jött a kérdés – csak most kezdett benne tudatosulni, hogy éppen nem a gondoskodás, hanem a féltékenység volt az alapja a megjegy-

zésnek. Emília szemébe nézett, finoman odanyúlt karjához, lefejtette tarkójáról, de a kezét utána is fogva tartotta, miközben érezte, ahogy a lány erősen és forrón visszaszorítja. De most ezzel sem akart foglalkozni, fontosabb volt a terelés.

- Te majdnem gondolatolvasó vagy.
- Miért csak majdnem?
- Mert nem az anyámtól, hanem a nagymamámtól kaptam üzenetet.
- Megnézhetem?

„Még ilyet?!” – gondolta Bertalan, ahogy ösztönösen arrébb kapta a telefont tartó kezét. Hogy jön ahhoz a nő, hogy kíváncsi legyen a leveleire. Alig két órája, hogy itt van. Vajon mi lenne két hét vagy két hónap múlva? Ha feleségben gondolkodik, neki egy ilyen nő biztosan nem kellene.

Az is átfutott azért az agyán, hogy a túl kíváncsi fehérszemélyek mások titkait is sokkal könnyebben kifecseggik, így – már ha megmarad közöttük egyáltalán valamilyen baráti viszony, vagy mégis belemegy a komolyabb kapcsolatról szóló játékba – a Bódog által kért tudnivalókhoz is mihamar hozzájuthat. A dühös szemvillantás miatt ezért rögtön megfegyelmezte magát, és amikor újra megszólalt, nyugodtságot erőltetett a hangjába.

- Majd megnézheted, ha a nagyfi megengedi.
- Ez akkor azt is jelenti, hogy találkozni fogok vele?
- Ne örülj annyira, nem jön ide.
- Arra gondoltam, hogy majd te elviszel. Szeretnék megismerkedni a környezeteddel.

„Még csak az kellene!”, mosolygott Bertalan, de helyette azt mondta: – Nem túl jó ötlet. A nagyfi biztosan rögtön beléd szeretne, és addig nem is tágitana, amíg feleségül nem veszek.

– Akkor neked igen rendes nagymamád van. Esetleg nem hasonlítotok egymásra?

– De igen, hasonlítunk. Mind a ketten nagyon szeretjük az eperlekvárt. Ő befőzni imádja, én meg a vajás kenyéren.

Emília megborzongott. Arra az álszentnek korántsem mondható gondolatra, ahogy elképzelte, amint Bódog, illetve Berci, bekeni a mellét eperlekvárral, és lassan lenyalogatja onnan, egy pillanat alatt megkeményedtek a mellbimbói. Remélte, a férfi is észreveszi, de ő már a szobában lévőket nézte, és Emília is csak egy kicsit sajnálta, hogy nem a vékony blúza áll Berci figyelmének középpontjában, mivel tudatosult benne, hogy melltartó van rajta.

- Érdekel egyébként, hogy mit kérdezett a nagyfi?
- Ne butáskodj! Az előbb nem gondoltam komolyan. Csak próbára akartalak tenni, hogy milyen lesz a reakciód. Tisztában vagyok vele, hogy a férfiak ki nem állhatják, amikor egy nő túlságosan kíváncsi.
- Ezek szerint te nem vagy kíváncsi?
- Dehogynem! Hiszen nőből vagyok. Nem látszik rajtam? De tudom fegyelmezni magam.

Bertalan most végignézett Emílián. Maga is meglepődött, hogy úgy teszi ezt, mint amikor a vadász a zsákmányt méregeti. De egyáltalán nem érezte, hogy toladó lenne a tekintete, hiszen a nő éppen ezt akarja elérni nála. Tényleg

csinos, gondolta. Kíváncsi is. Lassan megállapodott a blúz kivágásánál, észrevette, hogy a nő milyen gyorsan veszi a levegőt.

Emília szinte kéjesen rettent meg a régi érzéstől. Egy férfi nézi, és biztos volt benne, hogy ha kettesben lennének, azonnal megkívánja. De ekkor Lajos hangja dörgött át a szobán:

– Fiúk, lányok, asszonyok és férfiek, megcsaltak, elhagyottak, elváltak és házasulandók, nem is beszélve a szerelmesekről és a szerelemre vágyóktól, egy perc múlva tíz óra van, kezdődjék a játék. Van két óránk, hogy győztest hirdessünk.

17.

Bódognak csak annyit kellett volna közölnie Bertalannal, hogy a titkosszolgálat megfigyeli az önkormányzatokat.

Bizalmi feladatról van szó, csupán a kiválasztottak vehetnek részt benne, és Bertalan érezze megtiszteltetésnek, hogy a barátja rá is gondolt. Ráadásul éppen őt helyettesítheti, aki igen fontos láncszem ebben a rendszerben. Természetesen azt nem tagadhatja le, hogy a döntésben nagy szerepe volt a feltűnő hasonlóságnak, de ugye korábban már Bertalan is élvezhette ennek előnyeit. Ha pedig vége lesz a megfigyelésnek, kaphat majd más feladatokat is, teljesen veszélyteleneket, de jó pénzzel járót. Az apjával való zsarolás helyett a saját egzisztenciájának fokozatos és nem szerény mértékű javulását kellett volna ígérnie.

De nem is kell feltételes múlt időben beszélnie, fel fogja mindjárt hívni, megbeszél vele egy újévi találkozt. A telefonban a legnagyobb hangsúlyt a megnyugtatóra helyezi, illetve Bertalan lelkiismeretére apellál majd, hogy ne hagyja őt pácban. A zsarolásért elnézést kér, és felajánlja, hogy az apja is tiszta marad, ő is mindenféle következmény nélkül kiléphet. Ezt hallva, Bertalan úgyis maradni fog.

A lehallgatott mobiltelefonban nem mondhat el túl sokat az ügy pontosabban vázolt részleteiről – még ha azok (a dolog természeténél fogva) csupán a felületet érintik is –, ellenben kiemelheti annak szigorúan bizalmas, nemzetbiztonsági szempontból meghatározó jellegét. Ha jól sejtí, Bertalan még soha senkinek nem volt igazán fontos, ez talán hatni fog rá, és lecsillapítja szorongásait.

Bódog arra nem volt felkészülve, hogy Bertalannak nem a feladattal van baja, hanem az érzelmeivel. De hogy is lehetett volna fogalma arról, hogy a találkozás nem éppen úgy történt, ahogy eltervezték. Hogy megjelent ott egy másik nő is, aki jobban tetszik neki, mint Emília, s bele akar hirtelen szerelmes lenni. Bódog ismerte Bertalan előéletét, de ezzel együtt még mindig azt képzelte, hogy a szerelem akarat és elhatározás kérdése. Mintha a szerelem is csak egy feladat lenne, amit végre kell hajtani.

Ez a megfigyelés-projekt valóban nagyon fontos, és annyira titkos, hogy a titkosszolgálaton belül is csak a miniszter és a külön erre a célra felállított csoport tudott róla. Diósfalvy ötlete volt az egész, szolgálja a miniszterelnököt ezzel szeretne volna meglepni az egészségügy privatizációjáról tartandó népszavazás előtt, igazi adut kínálva tálcán az ellenzéki kezdeményezés letörésére. Kormányhatározat még nem született a már megkezdett akcióról, de nincs is szük-

ségük rá, elég, ha Diósfalvy elhatározza, és a megfelelő dokumentumok úgys megszületnek hozzá. Diósfalvy és a miniszterelnök régi jó barátok, még a pártállami ifjúsági szervezetből, ezt mindenki tudja. Bódog még azt sem zárta ki, hogy együtt találták ki ezt az egészet.

Ellenőrzés alá vonják a megyei, fővárosi, kerületi és megyei jogú városok önkormányzatait, közigazgatási hivatalait, a regionális fejlesztési és területfejlesztési tanácsokat. Nem ők találták fel viszont a spanyolviaszt, hiszen 1998-ben már született egy olyan kormányrendelet, mely azoknak az intézményeknek, illetve szervezeteknek és cégeknek a körét tartalmazza, amelyek nemzetbiztonsági védelem alatt állnak. Ez kiterjed az Országgyűlésre, a Köztársasági Elnöki Hivatalra, az Alkotmánybíróságra, az Állami Számvevőszékre, a Magyar Nemzeti Bankra, a Miniszterelnöki Hivatalra, a minisztériumokra, a rendőrség, a polgári védelem, a vám és pénzügyőrség, a büntetés-végrehajtás intézményeire is. Több, nemzetgazdasági szempontból fontos cég szintén az érdeklődési körükbe tartozik, például az olajtársaság, a villamos művek, a közlekedési társaságok, a posta, a vízművek és vegyipari üzemek.

A hangsúly most az önkormányzatokon van, hiszen a politikai elit lehallgatása mindig jó üzlet. Ha bajban van a kormányzás azért, ha nincs bajban, akkor azért, hogy ne is legyen. Létezik tehát a nemzetbiztonsági törvény, mely arra hatalmazza fel a kormányt, hogy a központi államhatalmi és kormányzati szervek nemzetbiztonsági védelmét ellássa, a védelem azonban ebben az összefüggésben kissé a maffiamódszerekre emlékeztet, ahol az úgynevezett védelmi pénz szedése gyakorlatilag nem más, mint az üzletműködés fenntartásához szükséges maffiaadó. Védelem alatt itt most információszerzést kell érteni, az információval pedig rendkívül hatásosan lehet zsarolni nemcsak az üzleti élet szereplőit, hanem a politikusokat is.

Emlékszik rá, Varjú őrnagy kifejtette, hogy a direktívában az áll: az önkormányzatok megfigyelését hivatalosan az uniós pénzek védelme indokolja. „Nagyon jól tudjuk – mondta –, hogy az uniós pénzeket mindenki lenyúlja valamilyen módon, akinek erre lehetősége nyílik. Mi már csak egy ilyen ország vagyunk. Ne engedjük meg magunknak, hogy az ellenzék újságírói hatékonyabban dolgozzanak, mint a titkosszolgálat. Ez blama. Van rá két-három hónapunk, hogy mi is használható adatokkal álljunk elő az ellenzéki politikusokkal szemben.”

Bódog hívta Bertalant.

18.

A csapat már húsz perce játszott. Bertalan és Emília egészen jól állt a versenyben, eddig három állomást sikerült teljesíteniük, és volt négy bónuszkártyájuk is. Ezzel pillanatnyilag az első helyen álltak, és Bertalan élvezte a játékot. Voltak olyan pillanatok, amikor el is feledkezett az idő múlásáról.

Ők a Református Kollégium felé vették az irányt, s mint kiderült, a párok azt a taktikát folytatták, hogy mindenki más irányban halad. Az első csapdát sikerült túldobniuk, a hatossal egy szerencsemezőre léptek. Lajos olvasta a kérdést:

– Melyik nemzet köti össze az asztalt és a csavart?

– A svéd! – mondták egyszerre.

– Ilyen könnyű kérdések lesznek? – csodálkozott Bertalan. Előtte már halotta a jó választ Mátyástól arra, hogy ki győzte le a Sátán kutyáját, Csilla megmondta, hogy a nyolcas lesz a pekingi olimpia szerencseszáma, de Ivánék csapdája sem jelentett megoldhatatlan feladatot, hogy el kellett mutogatniuk az „Ajándék lónak ne nézd a fogát!” közmondást.

– Várd ki a végét! – mondta Emília, mire Lajos is helyeslően bólintott.

A kollégiumi pontért Izsó Miklós szobrászművészt, a Csokonai-szobor készítőjét kellett kitalálniuk, ezt Bertalan is tudta, de az Oláh Gábor utcai Lokistadionért már arra kellett válaszolni, hogy milyen gólaránnyal kapott ki a csapat a Manchester United elleni BL-selejtezőn (a kétszer három-nulla Emíliának ment – az már a levelekből is kiderült, hogy nő létere lelkes focidrukker).

A Modem után viszont már a második csapdába léptek. A teremőrtől való pontszerzéshez egyébként legalább öt avantgárd irányzatot kellett felsorolniuk (Emília szürrealizmusát és kubizmusát Bertalan egészítette ki az expresszionizmussal, a futurizmussal és a dadaizmussal), az első csapdából való menekülésért pedig egy csárdást táncoltak el (a többiek énekelték hozzá a talpalávalót). Következett azonban az igazmondás-kártya.

– „Mi volt a legutóbbi olyan hazugságod, amit még a legjobb barátodnak is szégyellenél bevallani?”

– Muszáj ezt? – kérdezte Emília.

– Igen – mondta komolyan Lajos. – És mind a kettőtöknek kell rá válaszolni, csak úgy menekülhettek a csapdából.

– De ha ti vagytok a legjobb barátaim, és én pontosan nektek szégyelleném bevallani, vajon miért mondanám el most?

– Azért, mert most játszunk.

– És ha olyat mondok, amit nem is hazudtam, csak most kitaláltam?

– Akkor csaltál. Igaz, hogy nem derül ki, de mégis hamiskártyás vagy.

– Persze, most kihúztuk ezt a lapot, és a többiek megússzák a színvallást.

– Tévedsz, kedves Lia, négy ilyen kártya is van a csomagban, és én gondoskodom róla, hogy mindenkinek jusson belőle egy.

– Akkor te vagy a hamiskártyás, Lajos – ágállt az ötlet ellen Erika is. – A játékmesternek sem szabad beleszólni a szerencsébe.

– Nem is szólok bele, de elfelejtettem mondani, hogy ez is játék része.

– Hát, legyen – adta meg magát Emília. – A legutóbbi szégyenletes hazugságom az volt, hogy nem is fogytam három kilót.

Nevetés.

– Azt gondoltam, hogy tényleg hazugsággal állsz elő – kacagott Erika is. – Azt hiszed, nem tudtam? De rád hagytam, nem akartam tovább rontani a kedved.

– Berci?

– Húha! – vakarta meg kopasz tarkóját. Hiába gondolkodott már a játékszabályok ismertetése óta azon, hogy mit mondjon, ha kihúzzák ezt a kártyát, semmilyen épkezláb ötlet nem jutott az eszébe. – Én éppen azon morfondíroztam, hogy szoktam-e egyáltalán hazudni. Mármint olyat, ami megfelel a kritériumoknak. Általában bevallom.

– Módosítsuk úgy a kérdést, hogy mit nem vallottál még be? – segített Lajos.
– Például, hogy... – de ekkor megszólalt a telefon. – Bocsánat, a nagymám hív. Halló, nagyí? Halló! Nem hallak egészen jól, várj, kintebb megyek...
– és kismfordált az előszobába, majd az udvarra. – Most már beszélhetünk, Bódi, tiszta a levegő.

– Nos, barátom, akkor mondhatod, mi a probléma, miért írtad, hogy holnap délután már későn lesz.

– Az a helyzet, hogy Emíliával tulajdonképpen rendben is lenne minden, úgy vettem észre, hogy tetszem neki, holnap akár le is feküdne velem, ha szeretném, és már a Debrecenről szóló adatok gyűjtését is megkezdtem, ahogyan kérted.

– Akkor mi az, ami nyugtalanít?

– Csak röviden, mert szerintem Emília mindjárt utánam jön. Elég kíváncsi természetű. Szóval, van itt egy másik nő is, Zitának hívják. Azt hiszem, egy kicsit szerelmes lettem bele.

– Te tényleg azt akarod mondani, hogy két óra alatt beleszerettél valakibe?

– Még magam sem tudom igazán, de nagyon úgy tűnik, hogy igen.

– Nemcsak a régi dolog? Tudod, hogy ismerem az ilyen fellángolásaidat.

– Hidd el, hogy ez most egészen más!

– Mindig ezt mondtad.

Bertalan erre nem tudott mit válaszolni.

– És látszik is?

– Ezt hogy érted?

– Úgy, hogy kifejezted-e már a vonzalmadat? Észrevették-e a többiek, Például Emília.

– Szerintem nem. Most mindenki a játékkal van elfoglalva.

– Milyen játékkal?

– Nagyon érdekes. Hosszú lenne, ha részletezném. Az a lényeg, hogy igazat kell mondani. Illetve ez csak az egyik epizódja a játéknak. Az a neve, hogy Szellemkört. Amolyan szellemi vetélkedő, ahol inni is kell a versenyzőknek.

Bódog a fejét kapkodta, száját húzta, fülét vakarta, szünetet tartott, krárogott.

– Hogy érted az igazmondást?

– Mindenkinek be kell vallania valamilyen újabb hazugságát.

– És te ezt komolyan veszed?

– Ismerhetsz, Bódi. Könnyen elárulom magam, ha azt sem tudom, hogy pontosan mit miért kell tennem.

– A megbízásról nehogyszót ejts!

– Nem is arra gondoltam. Egyébként az tényleg nem ártana, ha többet tudnék róla.

– Az apád miatt ne aggódj! – jutott eszébe Bódognak Bertalan megnyugtató-sára vonatkozó ötlete. – Akár el is felejtethjük, ha nemet mondasz, akkor sem lesz bántódása.

– Ezt jó hallani. De az a helyzet, hogy valamiképpen el kellene mondanom, ki is vagyok valójában.

Bódog egy pillanatra elgondolkodott: – Talán meg is lehetne próbálni, úgysem hinnék el. Lehet, hogy azt gondolnák, csak a bolondját járatod velük.

– Szerintem lennének olyanok, akik elhinnék.
– Észrevetted tán, hogy gyanakszik valaki? Emília?
– Ó nem. De nagyon sok elejtett szóban, megjegyzésben célzást érzek. Mint-ha rám vonatkozna. Itt van ez az igazmondás dolog is...

– Ide figyelj, reggelig tarts ki! Most még hivatalos vagyok egy szilveszteri ösz-szejövetelre, de amint tehetem, kocsiba ülök, visszautazom Debrecenbe. Egy-két téged érintő kérdésben fel tudlak világosítani. Személyesen. Most csak annyit mondhatok, hogy nagyon fontos lenne, amire kértelek. Fontos vagy, Bercikém! Érted? Fontos. Tarts ki addig!

– Értettem. Megpróbálom.

– Az itallal pedig vigyázz, nehogy berúgj!

– Nem szoktam berúgni – mondta sértődötten Bertalan. – A szerelem vi-szont már bonyolultabb.

– Ha kívülről nem látszik, akkor mit törödsz vele? – Bertalan meglepődött: Bódog mintha ugyanígy reagált volna a korábbi, elképzelt beszélgetésben.

– Ha hiszed, ha nem, de nekem még fontosak maradtak a belső látszatok is. Akarom mondani: a látszatok helyett a belső igazság. – Ez volt a válasza egy órával ezelőtt is.

– Majd erről is beszélgetünk. De akkor sem fér a fejembe, hogyan lehet vala-ki két óra alatt szerelmes.

– Berci, merre bujkálsz? – Bertalan, amint jól sejtette, máris Emília hangját hallotta az előszobából.

– Le kell tennem, Bódi – mondta Bertalan. – Emília már keres. Erről beszél-tem. Ez a nő nagyon tapad. Nehéz dolgom lesz.

– Ha beértem Debrecenbe, rád csörgök.

– Oké, várlak. Addig is kösz mindent. És ígérem, hogy próbálok helytállni.

– Te meg agyonfagysz itt a hidegben – korholta Bertalant kedvesen Emília. – Gyere, mert lemaradunk a játékban. Ki telefonált?

– Mondtam, hogy a nagymamám.

– Jól bírja az öreglány. Hány éves?

– Most töltötte be a nyolcvanat.

– Csak nem aggódik a kis unokája miatt?

– Majd elmondom.

Bent javában folyt a játék, jó volt a hangulat, Mátyás egy Münchausen-lapot húzott, látszott rajta, hogy nehezen megy neki a hihetetlen hazugság. Emília közben elmondta, hogy visszacsúsztak a harmadik helyre, mert amíg Berci nem teljesíti az igazmondást, addig ott kell dekkolniuk a csapdában.

– Bocsánat – mondta Bertalan. – Igazán nem akartam, hogy miattam hát-rányba kerüljünk.

– Na végre, megjött a mi kis füllentőnk! – örvendett kipirult arccal Erika. Úgy látszott, időközben több „Korty” feliratú mező is útba eshetett.

– ... és amikor a főhadnagy megtudta, hogy miből is készült az ízletes pör-költ, az egészet visszaokádta a vödörbe – hallatszott Mátyás történetének vége.

Lajos kijelentette, hogy a feladat teljesítését elfogadják, de csak az arra való tekintettel, hogy a mese tényleg olyan, mintha Münchausen báró találta volna

ki, miközben az eset valóban megtörtént. Tudniillik, egy csapat tiszt a katonai térképészeti hivatalnál elhatározta, hogy kibabrálnak a társukkal, aki már nagyon a bögyükben volt. Szerezték a vágóhídról egy izmos lópikulát, abból készítették pörköltet, és az egészet megetették az áldozattal.

– Tudjátok, élt itt egy híres grafikusművész Debrecenben, Várkonyi Karcsi bácsi. Még egyetemista voltam, és valahogy odakeveredtünk a Gumijavító nevű borkimérésbe. Az öreg éppen ezt az esetet mesélte a többieknek, persze, ez még egyáltalán nem zárja ki, hogy ne legyen a fantázia terméke. Egyébként, akik ismerték Karcsi bácsit, azt mondták, hogy elképzelhető a történet valóságosága, sőt, egyenesen az ő fejéből pattant ki az ötlet.

Emíliaékra került a sor.

– Akkor most következhet Berci vallomása – szólta Zita –, hogy ők is hadd léphessenek tovább. – Minden szem reá szegeződött.

– Szerencsések van. Éppen most hazudtam az utolsót. Az imént nem is a nagymamám hívott telefonon.

– Ez így kevés – mondta Lajos. – El kell mondani, hogy ki volt a telefonáló.

– Egy régi barátom Pestről.

– És miért nem akartad megmondani?

– Nemzetbiztonsági ügy – válaszolta Bertalan. Úgy vélte, sikerült ártatlanná tompítania a helyzet élet.

És mindannyian nevetni kezdtek, csak Lajos nézett szigorúan.

– Jól van, dobhattok újra – mondta.

(Folytatom.)

Komiszár János illusztrációja

TARTALOM

Nyári művésztelepek

A Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep Cívis tagozata	833
A Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep	837
A Hajdú-bihari Grafikai Művésztelep Derecskén	840
A Tokaji Vasutas Alkotótábor – Soltész Péter művészetéről.....	844
Alkotótábor Gyomaendrődön – Kunkovács László fotográfiái	850
A Ludvig Nemzetközi Művésztelep Nagykanizsán	858
A Létavértesi Nemzetközi Alkotótábor – Király Antal képei.....	861
Komiszár János nyári útja Hajdú-Biharból Siófokig	864
A Nádudvari Alkotótábor – Virághné Törös Borbála	867
Bíró Eszter kiállítása (Hajdúböszörmény és Nyíradony után)	869
A Nyíradonyi Nemzetközi Alkotótábor – Kurta Kázmér képei	872
Vitairat a Debreceni Nemzetközi Művésztelepről	879
A kiemelt művésztelepek katalógusáról – a vámospércsi műhely	892

Múzeumi Kurír

„Kedves Abelovszky Margit...” – Egy ismeretlen Ady Endre-levél	894
Lakótársa Ember Ernő – a legelső debreceni Ady- emlékekhez	904
„Debrecennek tőlem semmi nem kell” – adalékok Medgyessy Ferenc Debreceni és hortobágyi kapcsolataihoz	908
Kádár vitéz útja a szoborig.....	918
Képes múzeumi hírek	921
Turcsányi Béla Szabó Magda-portrékiállítása	922
Szindbád urak a Latinovits Kávézóban	925
Szabó Henrietta és Juha Richárd kiállítása	927
Báránykönyvek (folytatásos regény IV. rész).....	930

A folyóirat következő kötete, a **Néző • Pont Kalendárium 2009**

a tervek szerint legkésőbb januárban jelenik meg.

A rendhagyó naptári részt ismeretterjesztő, szépirodalmi, műgyűjtési, képzőművészeti – benne a 2008-as ősz még nem szemlézett tárlataival –, múzeumi kurír, szórakoztató és gyerekvratok követik.

